зала 201
шкафъ 11
полка 6 № 72

ترجمهٔ حالم

یاکه

(باشمه کلن‌لر)

محرر وناشری:

عبدالرشید ابراهیموف

10

طبع اولندی عبد الرشید بن عمر ابراهیمفنك الـکتریق باصمه خانه‌سنده
س. پتربورغده غلازوفسکی اورامده ١٢ نچی خانه‌ده.

Типографія А. О. ИБРАГИМОВА С.-Петербургъ, Глазовская 12

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
3-8827

سيبريه خلقى

بن كندم سيبريه‌لى اولديغمدن سيبريه‌ده اولان جد و اجدادمزه عائد بر خلاصهٔ معلومات ويرمكى مناسب كوردم.

اصل و نسلمز بخارى اولدقلرندن سيبريه‌ده بولنان بخارى‌لر احوالندن دخى بر آز معلومات ويرمك بنم وظيفه‌مدر.

سيبريه‌نڭ اصل يرلى خلقى: تورالى، آيالى، تيلانكوت ايستاك، قورتاق اسملريله بر نيچه قبيله‌كه بولنرلر. بونلر اصل سيبريه‌نڭ يرلى خلقلريدر. ۱۷ نچى ۱۸ نچى عصرلرده سيبريه‌كه تورك عنصرى اولان بخارى‌لر كلدى.

يادرينچيف

سيبريه‌ده ايرتش نهرى اوزرنده بولنان كوچم خانلغى بعينه قازان خانلغى كبى مستقل بر حكومت اولمشدر.

سيبريه خانلغى هم قزان هم بخارا خلقى برلن بيك كوب وقتلردن اختلاط قيلغانلر.

سيبريه‌نڭ پاى تختى خان جنابلرينڭ ساكن اولديغى شهر (ايسكر) شهريدر. اول زمانلرده بو شهركه سيبر هم ديرلرمش. مشهور شهرلرى: پاپانچين، چينغى تورا، حاضرده تمان ديلر، ياولى تورا، تارخان قلعه، بيچكى تورا، قارچى، قول‌لر، ياليم، طبول تورا. سيبر خلقى بيك ايسكى زماندن ايكون كسبى برلن مشغول بولغانلرى ۱۵۹۸ نچى يلى‌نڭ رسمى اوراقلرنده هم كوريله‌در.

رادلوف ديركه: سيبريه تاتارلرينڭ اصل خلقى اوچ قبيله‌كه تقسيم اولنور، تورالى، آيالى، قورتاق قبيله‌لرينه، بونلردن باشقه ۱۵ نچى ۱۶ نچى عصرلرده اورتا آسيادن بخاريلر ترك عنصرى كوچب كلدى.

رادلوف، ميللر، فيشر، غيورغى ديگن كشى‌لر همه‌لرى طبول تاتارلرينڭ

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایگون کسبی برلن مشغول بولغانلرینی یازالر. همەسی شول ایسکی زمانلرده هم مسلمان بولغانلر، لکن ۱۷۱۸ یلدن ۱۷۲۰ نچی یللرغه قدر طبولسکی آرخیپسکوب نڭ اجتهادی برلن بیك کوب آدملرنی چوقندرغانلر. هم شول وقتلر بیك کوب مکتبلرنی خراب قیلغانلر شول سببدن (غراموتنای) اوقوب یازارغه بیله تورغان کشیلر آزایغان.

۱۸ نچی عصرده میتروپالیت سیلیویرستوف تاوتی تاتارلرنی چوقندیرورغه بیك اجتهاد قیلغان. ۱۹ نچی عصرده خرستیانلق نشر ایتمك ایچون بیلیسکی اوبشستوه آچلغان، بولار قازنا آقچەسی برلن شول وقتلرده تاریده هم ایشن طامقده چیرکاو صالغانلر.

شولای هم بولسەده خرستیانلق صوڭ وقتلرده بیك آز طارالغان. طبولسکی غوبیرناطورنڭ ۱۸۶۰ نچی یللرنده بیرگان حسابنه قاراغانده، طوقز یلده خرستیان دینی قبول قیلغان کشیلرنڭ حسابی ۳۳۱ کشی بولغان، هر نه قدر اطرافلرینی اورص آوللری قاپلاغان بولسەده، خرستیانلق برده آلغه بارمی، مسلمانلق اوز الدنه بارا. (رادلوف)

طبولسکی غوبرناده تاتارلر آراسنده مدنیت جهتی بیك یخشی بارا هم، تیز بارا، شولای هم بولسەده اوزلرینڭ تللرنی هیچ ترك ایتمیورلر. حتی ۱۸ نچی عصرده چوقنغان تومان قالاسینه یقین یاماق آوولی نڭ تاتارلری همەسی، اورص قزینیده نکاحلندیلر، شولای هم بولسەده همیشه تاتارچه سویلاشەلر، طبول تاتارلری اول زمانلرده بیك تاراو بولغانلر، هر آولده اون یورت کوب بولسه اون بش یورت بولغان، صوڭره بیك سکز یوز نچی یللرنڭ باشنده تاتارلر آراسنده خرستیان دینی تارالا باشلاغاچ، بولار بر آراغه بیك توپلانغانلر ۱۸۶۸ نچی یللرنڭ حسابلرنده منك دوشلی آوللر کورنەدر.

طبول غوبیرنەسینڭ تاتارلری بیك سوداکیر — تجار ملتدر. سیبریەده بولغان بوخاریچلر ایسکیدن تجارت یولنده بیك بیوك رول اویناغانلر، حتی روسیه حکومتی برلن خصوصی تارغاوای دوغوورلر یاصاغان، روسیه داخلنده آسیا مالی برلن تجارت قیلمق ایچون، پراۋه نالوغلرنی لغو ایتدیرمشلر، بر طرفی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

قطایده بر طرفی مسکاوده تجار بخاری‌لرنڭ خصوصی آغینت‌لری بولغان. بولر حقنده هم خصوصی داکومینت امتیازلری بولغان.

بولارنڭ همه‌سی مسلمان شریعتی برلان عمل قیلغان‌لر. تاتارلر آوچیلق برلان هم مشغول بولغان‌لر. هر تورلی حیوان آوی بالیق آوی آولاغان‌لر.

طبول، تمان، تاری تاتارلرندن بو صوڭ وقت‌لرده دولت کیتدی. بولارنی فقیرلك باصدی، حتی قریه خلق‌لری فقیرلك‌نڭ نهایتنه یتدیلر. آخر الامر «پودات» ویرکولرنی تولارکه هم حال‌لری کیلمادی. نیدویمکه یغلدی:

طبول اویازنده بولغان نیدویمکه:	۳۱۸،۸۶۰ تنکه ۴۵ تین
تمان اویازنده..	۲۷،۸۱۲ تنکه ۵۴ تین
یالوطر اویازنده	۵۹،۰۴۲ تنکه ۹۹ تین
تاری اویازنده	۷۴،۵۱۸ تنکه ۳۸ تین
مجموعی	۴۸۰،۲۳۴ تنکه ۳۶ تین

بوقدر فقیرلك‌نڭ سببی عجبا نه اولمش؟

یاردینچیف دیرکه: روسیه حکومتی اولا بولارنی هر تورلی نالوك برلان قصقان، یرلرنی آلغان، ایکون یرلرنی آلوب خرستیان‌لر کوچرکان، بر طرفدن آتمینستراسیه قصقان، بر طرفدن دین جهتندن قصقانلر، شونڭ برلان تاتارلرنڭ قوت‌لرنی آلغان‌لر، بر وقت‌لر نهایت درجه‌ده فقیرلك ایله مبتلا بولغان‌لر. شول سببدن حاضرده بو خلق بیك آزه‌یه نسل‌لری انقراضه یوز توتمشدر. بو صوڭ یل‌لرده بعض ۋولص‌لرده کشی حسابی هیچ آرتمای.

بوندن اللی سنه مقدم رویزیا بولغانده طبول غوبرناسنده (۲۳۳۶) دوش بخاری بولغان. حالبوکه بر زمان‌لرده (۸۷۲۷) جان بولغان‌لر.

بخاری‌لرنڭ سیبریه‌ده مسلمانلق انتشارنه بیك زور خدمت‌لری بولغان. روس‌لردن هم مقدم بخاری‌لر سیبیریه‌که مدنیت تخمنی ایك‌کن‌لر. حتی کوچم خاندن هم اول بخاری‌لر سیبیریه‌که کیلوب یوروکانلر. لکن مسلمانلق‌نڭ اساسنی کوچم قورغان. علمادن آدم جلب ایتکان بخارادن ایڭ اول سیبریه‌که رسما دین اسلام اساسینی قوروچی دین علی خواجه بولغان، مشایخدن شربتی

Из фондов Российской национальной библиотеки

شیخ دخی کیلوب اخلاق تربیه‌سنی تعلیم ایتکان. دین علی خواجه‌نڭ اصلی شاه محمود خوارزمی نسلندن اولوب، سیبریه‌که کلدکده کوچم خان جنابلرینڭ لعل اسملی قزینه عقد ازدواج ایتمشدر. بعده تاتارلر آراسنده دین اسلام تعلیمنه باشلاغان هم اوراده بولغان کوچبه تاتارلرنی مدنیت که دعوت ایتکان، (بو کونده طبول غوبرنه‌سنده خواجه آتالغان جماعت همه‌سی شو دین علی خواجه اولادلریدر).

١٦٣٩ نچی یلدن مقدم تاتارلرنڭ کوبراکی مجوسی ایدی، صوڭره بیك تیز محمدیلك شایع بولوب کیتدی. حتی تاتار قرغز باشقورتلر آراسینه هب بخاری‌لردن مدنیت ایله مسلمانلق کیردی. بخاریلرنڭ اکثری تاتار قزینه نکاحلندیلر، حتی بر بخاری طبولده، تمانده، تاریده، تورینسکی‌ده هر یرنده برر تاتار قزینه نکاحلنمش‌لر ایدی. بو صورتله دخی بیك کوب بخاری تزاید ایتمش اولدیغی معلومدر. بخاریلر یالکز سیبریه‌ده تجارتله اکتفا ایتمیوب، بر زمان‌لر اورال ساحل‌لرنی دخی اشغال ایتمشلردر. تونتره برلان آرخانغیلسکی که قدر کیتمشلردر.

١٥٩٥ نچی یلی بخاری‌لر اوزلری بر تجار طبقه‌سی (کوپیچسکی صاصلوویه) تأسیس ایتمشلردر. بخارا ایله تاری آراسنده دائمی کاروان یوروتمشلر.

بخاری‌لر بر طرفدن امور سیاسیه که دخی مداخله ایتمشلر. مسقوه حکومتی ایله چین - قطای حکومتی آراسنده سفارت خدمتنده دخی بولنمش‌لر. ١٦٥٨ سنه‌سی تاری قالاسندن سید قل بابا روسیه حکومتی طرفندن پیکین‌که پوغدی خانغه هدیه کوترمشدر. ١٦٦٨ نچی یلی سید قل بابا تکرار پیکین‌که وارمش‌در. بخاری‌لر بر زمان اورنبورغ غوبرناسینه هم کیوکن‌لر. باشقورتلرنی دخی دین اسلامغه دعوت قیلغان‌لر، صوڭره اوزلری هم باشقورتقه یازلوب باشقورت بولوب کیتکان‌لر، محمد قلی‌ۋولص‌لری اصل بخارسکی ۋولص بولغان، حاضرده هم صارت قالمق اسملری ذکر اولنمقده‌در.

١٦٤٥ قرق بشنچی یل‌لری اوفا غوبرناسنده هم ایکی ۋولص صارت خلقی بولغان.

بخاری‌لر بر زمان‌لر سیبریه‌ده (رادوشچه) بر ساما اوپراولینیه امتیازی

Из фондов Российской национальной библиотеки

دخی آلغانلر، همه بخاری بر یرگه اجتماع ایدوب بر شهر بولوب اوترورغه
رخصت بولغان، لکن هر نه کبی سببکه مبنی ایسه اجتماع ایده‌مامش‌لردر.
تارلق عبد الله بابا لطیفوف عبد الغنی بابا رجبوف دیرلردی: بزنڭ بخاری‌لرغه
رادوشچه بولوب اوترورغه کورساتلگان یر، بو کونده بزنڭ تاری قلعه‌سنده
مسلمان زیارتی بولغان یردن باشلاب تا اونچی چاقرومده ایبای قرینه قدر دیب.

۱۷۲۷ نچی یل‌لری حیوه بخاراغه مال کوترمك اورادن مال کتورمك
ایچون روسیه حکومتی برلان خصوصی دوغاوار یاصاغان‌لر. ۱۷۶۳ نچی یل‌لری
شول تجار کاروانی هندستانغه قدر کیتکان. ۱۷۷۳ یللری و آندن صوڭره
سیبریه بخاری‌لری نیچه مرتبه پتربورغه کیلوب حکومت ایله خصوصی مقاوله‌لرده
بولنمشلردر. بخاری‌لردن میرعلیم شیخ بابا، تاتارلردن صاباناق بابالر، پتربوردن
هر خصوصده امتیازلر آلوب قایتقانلر. بونلرنڭ کاغدلری وارث‌لری النده الآن
موجوددر.

۱۷۶۵ نچی یل‌لری عموم سیبریه ولایت‌لرنده مسجدلر بنا قیلوب مدرسه‌لر
آچارغه روسیه حکومتندن رخصت رسمیه آلغان‌لر. ۱۷۸۲ نچی یل‌لری مسلمان‌لرغه
اوز آرالرندن علمادن رئیس‌لر انتخاب اولنوب و شریعت احکامیله عمل
اولنمه‌سینه رسما رخصت آلغان‌لر، شول رخصت‌لرگه بناء ۱۷۸۴ نچی یل بزنڭ
تاری قالاسنده عبد الرشید بابا آخون اولارق صایلانغان.

۱۷۹۰ نچی یلده عبد الرشید آخون اربت یارمنکه‌سینه باروب تاری
قالاسینده مسجد بناسی ایچون آقچه جمع قیلغان. بورالره قدر بخاری‌لر
حقنده یازمش اولدیغمز معلومات، همه روس محررلری اثرلرندن آلنمشدر.
شوراسی تأسف اولنورکه: او قدر تشبث اولندقدن صوڭره ادارهٔ مختاریت
تأسیس اولنه‌مامشدر. مانع نه ایسه بزگه معلوم بولمدی.

بوندن یوز سنه، یوز ایللی سنه مقدم تاری طبول اویازلرنده معتبر
وبای کشی‌لر اولمشدر. علمادن دخی معتبر آدملر بولغان.

۱۷۹۳ نچی سنه‌سنده ایالی‌دن سید بابا ایله بخاری‌لردن عبد الرشید آخون
برلکده تاری قالاسنده آلان موجود تاش مسجدنی بنا قیلغان‌لر. عبد الرشید

Из фондов Российской национальной библиотеки

آخون وفاتندن صوڭره اوغلی ابراهیم بای مسجدکه متولی بولغان، بو کشی بزنڭ جدمزدر، آلان فامیلیه‌مز بو کشی‌که منسوبدر. ابراهیم بای، زمانه‌سنده مشهور اغنیادن اولوب مسجد مدرسه‌لر نظارتنی التزام ایتمش بر آدمدر. کندیسی تجارت ایله مشغول بولسه‌ده، بر طرفدن مدرسه‌ده طلبه‌لرغه مثنوی تعلیم ایدرمش (اوبا) قریه‌سینڭ حسین ملا مرحوم مثنوی ابیاتنی اوقودیغی زمان استاذم ابراهیم ملا شویله تعلیم ایتمشدی دیه‌رك نقل ایدردی. ابراهیم بای ۱۸۲۳ نچی یل‌لرنده تاری مسجدی‌نڭ توباسنی تیمور ایله یابوب اوز قولی برلان یشل‌که بویامش، شول وقتده دیرمش: کافرلرنی مسجد توباسینه چیقارمام دیب.

شول زمانلرده تاری قالاسنده اغنیالردن، یوقاروده مذکور دین علی خواجه سلمندن عیدکه قارت بالاسی، نیاز حاجی بابا هم بیك بای کشی بولغان. شربتی شیخ نسلندن محمدی شیخ بیك مشهور کشی بولغان. بولنر همه‌سی متدین صوفی کشیلر بولوب هم روسیه حکومتی نظرنده بیوك اعتبارلری بولغان. نیاز حاجی بابا (۱۸۲۰) یلی حجکه باروب، سیبریه‌ده اقصر لیالده عشا نمازی قیلنمه‌سی خصوصنه مکهٔ مکرمه مفتیسی عبدالرحمن سراجدان فتوی کتورمشدر. هم حجازدن عودتنده بر مدت مصرده اقامت ایدوب، علم قرائت تحصیل ایلمشدر. صوڭره حجازدن کلدیکی کبی ایکندی نمازنی بیك ایرته اوقورغه ملالرغه امر ایتمش، اوزی ایکندی برلان آخشام آراسنده طلبه وعلمایه علم قرائت تعلیم ایدرمش. سیبریه‌که عربستاندن ابتداء علم قرائت کتورمش بو ذات محترمدر. ۱۸۲۷ نچی یلنی ابراهیم بابا حجازه کیتدیکی زمان نیاز حاجی بابانی مسجدکه متولی تعیین ایتمشدر. شول زماندن اعتبارا نیاز حاجی مسجد مدرسه نظارتنی التزام ایدوب، مسجد اداره‌سنی تأمین ایچون آقچه‌لر وقف قیلوب، المن ابراهیم ملانی مدرس‌لك ایله تاریغه کتورمشدر. بو ابراهیم بزنڭ آتامز مرحومه‌نڭ پدریدر. شول زماندن بو زمانغه قدر تاریده مسجد متولی‌لکی، ایدیکین‌لر الینه کیچمشدر. مسجد مدرسه‌گه آنلر خدمت ایتمشدر وایتمکده‌درلر.

بزنڭ من طرف الاب جدمز ابراهیم بای‌نڭ، حجازه توجه ایده‌جکی زمان

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بالالرینه یازمش اولدیغی وصیت، آلان بزنڭ برادرمز خانه‌سنده محفوظدر. ابراهیم ملا حج سفرندن عودتنده شام شریف زیارتندن کاورکن، بیروتده وفات ایتمشدر.

بو یقین زمان‌لرده سیبریه‌ده بخاری‌لردن دین اسلامغه خدمت ایتمش آدملرنڭ مشهوری، تمانده مانچل قریه‌سی‌نڭ مرحوم نعمت الله حاجی قارمشاق اوغلی‌در. بو ذات محترمنڭ قیلغان خیراتی و بنا ایلدیکی مسجد مدرسه‌لر همه‌سنی، تعداد ممکن دکلدر. بزم ایله بولغان مناسبتی وقتیله بیان اولنه‌چقدر.

بزنڭ پدرمز رحمة الله علیه اول مرتبه‌ده یاشلك ایله دولت قدرنی بیلمامش هم اوکای آتا الده قالوب، ابراهیم بای دولتنی آز بر وقتده یوق ایتمشدر. صوڭره بعض امور سیاسیه‌که دخی مداخله ایدوب بر زمان اقصای شرقه دوغری فرار ایدوب اجینسکی ده امرار اوقات ایلمشدر. بر آرالق سیبریه‌نڭ روسیه‌دن انفصالی مسئله‌سنده متهم اولمش، شو صورتله فقر و ضرورت‌لره دوچار اولوب، بر زمانلر حبس خانه‌لرده دخی عمر کیچرمش.

والده‌مز رحمة الله علیها هب تعلیم بنات ایله مشغول اولوب، تاری قالاسنده نه قدر خاتون قز وار همه‌سنی تعلیم ایدرمش، شو صورتله هم پدری هم کندینی تربیه ایدرمش، بزنڭ تاریده خاتونلرنڭ همه‌سی‌نڭ اوقوب یازمق بیلمه‌لری، والده رحمة الله علیها خدمتی‌در.

پدرمز آخر عمرلرنده بکریلك ایله مبتلا اولوب، صوڭ درجه‌ده فقیرلك آجیسنی چیکمش. فقط والده بنی کوچك‌لکدن چیتکه کوندرمش اولدیغندن، بن آنلرنڭ حال‌لرینه یالکز سماعاً کسب اطلاع ایلمشم.

اشته شو خلاصه‌دن بزنڭ اصل نسلمز بر درجه معلوم اولور، پدرم‌نڭ یاش وقت‌لرنده بزنڭ فامیلیه‌مز عبد الرشید آخونغه اسناد اولنه‌رق، همه آخون آخون نسلی دیه سویلانمشدر. صوڭره آخون نسلی بیك چوق اولدیغندن پدر رحمة الله علیه فامیلیه‌سنی غیر رسمی صورتده لغو ایدوب، ابراهیموف یازمغه باشلامشدر. بزکه دخی بو ابراهیموف پدردن انتقال ایتمشدر. بنده عالم حیاته چیقدیغم زمان کنج‌لك ایله بلا ملاحظه بونی قبول ایتمشم، شو

Из фондов Российской национальной библиотеки

صورتله بزکه ابراهیموف فامیلیه اوله‌رق قالمشدر. بر آرالق شو روسلرنڭ بزه تاقدقلری قویروق «اوف» نی چیقارماق ایچون فقط «آخون» فامیلیه‌سنی کندیمه نسبت ایدنمکی صوردم ایسه‌ده نه چاره حکومت‌دن جواب رد آلدم.

ایندی بنم نسبم[1] من طرف الاب بخاری اولوب بیلدیکمز آتالرمز عبد الرشید بن عمر بن ابراهیم بن عبد الرشید بن عبد الرحیم‌در.

من طرف الام باشقورت اولوب عفیفه بنت ابراهیم بن جعفردر. آنا قرندشلرم همه‌سی اورنبورغ غوبرنه‌سنده چلبی اویازنده المن قریه‌سنددر. المنده اقربالرمز بر طرفدن جعفر بابا نسلی دیکر طرفدن مشهور فضل حاجی‌لر نسلی‌در.

اشته بنم اولادلرم بورادن اوز نسل‌لرنی محافظه ایتسونلر امیدیله شو طریقه اوز ترجمهٔ حالمی یازمغی اختیار ایلدم.

بر آدم ایچون اوز ترجمهٔ حالنی یازمق هر نه قدر آغر ایسه‌ده، مطبوعات‌نڭ بویله بر شایع اولدیغی زمانده بر درجه اوز نامه‌سی اولادلرمزه میراث اوله‌رق ترک ایتمکی مناسب کوردم.

عبد الرشید ابراهیم

(ترجمهٔ حالم)

یا که

(باشمه کیلن لر)

Из фондов Российской национальной библиотеки

یا فتاح یا علیم یا مفتح الابواب

«کل میسر لما خلق له» حدیث شریف معناسی: بنم کبی بر عاجزڭ ترجمۀ حالنه دقتله اعتبار اولنورسه، تمام تمام حکیمانه بر سوز اولدیغی تبین ایدر.

بین الادبا کندی ترجمۀ حالنی یازمق اوقدر متعارف دکل ایسه‌ده، اکابر امتدن بعض کمسنه‌لر یازمش اولدیغیده معلومدر. بن کندمی اکابر صره‌سنده صایه‌میه‌جغم طبیعی‌در، فقط بعض احبانڭ تکرار رجا ایتدکلرندن، شو ورق پارچه‌لری قارالامه‌یه مجبور اولدم. البتته بو کبی بر شی یازلدیغی زمان اولدقچه اطرافلی یازلمق ایجاب ایدر اما، بز ایسه او درجه‌ده یازمق اقتدارینه مالك اولمدیغمزدن، کندی حالمزه مناسب بر شی یازه‌جغز.

ولادتم طبول ولایتنده تارا بلده‌سنده ۱۸۵۷ نجی سنه‌سی ۲۳ نجی (نیسان) آپریل‌در. بویله‌جه پدرم کندی الیله میتریك دفترنه قید ایتمشدر.

صباوتدن بعض خاطره: قاچ یاشنده اولدیغمی بلمیورم، بر کون خسته اولمشدم، والده رحمة الله علیها بکا صجاق چای ایله بال ویروردی. او زمان بندن بر یاش بیوك برادرم ابراهیم، صاغلام کوندزلری اوزامده اوینار‌دی، کیجه آخشام اوه کلدی، بنم یانما یاتمش، والده بال ویر، بنده بویله خسته‌یم دیه آغلاردی. والده رحمة الله علیها کندنی تکدیر ایدرك دیردی: سن بالی کوردکده خسته اولدڭ، دیه‌رك قووردی. اوده همان آغلاردی، کیجه یاریسی چوق آغلادی، برده صباحه یقین وفات ایتدی. بو حال اوزرینه اولوب، والده‌مز رحمة الله علیها چوق تأسف ایدردی، هر زمان برادرکه بو حالنی سویلاردی، والده رحمة الله علیها بونڭ اوزرینه (تورمه) چیجوتکه‌یه قدر متأثر اولوب عاقبت ورم خسته‌لغندن وفات ایتمشدر. کندیسی قرق سنه قدر معلمه‌لك ایتمش، غایت صالحه بر خاتون اولمش. والده‌م حضورنده عموما بزم مسقط رأسمز اولان تاره بلده‌سینڭ قزلری تحصیل ایدرلمش، الان اناث بیننده قرآة

Из фондов Российской национальной библиотеки

ترکی بیك شایعدر. هب والده طلباتیدر.

صباوتمده حیوانه چوق محبتم واردی، بناك کیزمه‌سنی چوق سوردم. بعض یارامزلقلرمده خاطرمه کلیور، تربیه‌نك نقصانندن چوق یارامزلقلر ایدردم، پدردنده چوق طایاق بیاردم.

پدرده بعض بکریلك طبیعتی واردی، او زمانلر پدره هیچ کوزکمزدك، زیرا چوق حدتلنوردی. رحمة الله علیه سرخوش زمانلرنده بتون کیجه مناجاتی شو ایدی: غفور سن! رحیم سن! بنده‌لرکه: خصوصا بن کبی شرمنده‌لرکه. برده دائما تلاوت ایله مشغول اولوردی، نه قدر سرخوش اولورسه اولسون، نمازنی هیچ ترك ایتمزدی. کندسی بر چوق سور مطولاتی حفظ ایتمشدی، از جمله سورهٔ کهف وسورهٔ یوسفی دائما اوقوردی و بزه دخی بو سوره‌لری ازبرلتمش ایدی. پدرك حدتلندیکی زمان ایکنجی اوده‌یه کیدوب قرآن کریمی تلاوت ایدردك، او زمان کلور کوزندن یاشنی دوکار اوتروردی.

بر دفعه قش قیامت صغوق پدر ایله (اووش) قریه‌سینه کیتدك، بزم بولندیغمز شهردن اوتوز چاقروم اوفاق بر کویدر، او زمان یولده کیدرکن قار بوران اولوب یولی غیب ایتدك، بتون کیجه قار آستنده قالدق، او زمان رحمة الله علیه قار آلتنده برقات البسهٔ خفیفه ایله بولندیغی حالده الله انسانی بویله حالده محافظه ایدر، بویله بر زمانده دعالر مقبول اولور دیه‌رك، هیچ توقف سز اذان محمدی اوقوردی. ایرته‌سی کون اوجواردن مرور ایدن آدملر، اذان طاوشیله بولوب، بزی قار آلتندن چیقارمشلر، او اذان‌سسی حالا قولاغمه کلور.

یدنجی یاشلرم اولسه کیراك، پدرم بنی تکرار اووش قریه‌سینه کوتروب مکتبه ویردی. او زمان قریهٔ مذکوره‌ده زین البشر نام ذات معلم ایدی. مکتبده بندن ماعدا لیلی کمسه یوق ایدی، قریه چوجقلری هب نهاری، کوندز مکتبه کلورلر، عشادن صوکره خانه‌لرینه کیدرلردی، بن یالکز اوله‌رق مکتبده قالوردم. بوراده او مکتبیده بر آز تعریف ایتمك، بر نوع فائده‌دن

خالی اولمایەجقدر. مکتب ایسە مسجدنڭ آلت قاتی اولوب، طولی سکز آرشون و عرضی ایسە آلطی آرشون بر اودەدن عبارتدر. صباح اولدقدە چوجقلر مکتبە کلورلر، هر چوجقدە قولتوغنە آلەرق بر آغاج اودن کلتورور، مکتبنڭ ایصنمەسی بونڭلە ادارە اولدیغی کبی اوقونمەسیدە همان بنملە ادارە اولنوردی. استاذ رحمة الله علیە کیفسزدی، هفتەدە بر ایکی دفعە مکتبە کلور کیدردی. او زمانلردە عمومیتلە بزم طرفلردە مکتبلرڭ حالی بو ایدی. بو مکتبدە بر قش یعنی سکز آی ظرفندە، بز اکمال تحصیل ایتدڭ، اما نە اوقدیغمی هیچ خاطرمە کتورەمیورم. صوڭرە یاز اولدی تاری‌یە عودت ایتدك. نە سببە مبنی‌در بلمیورم، پدر بزی تاری قالاسندە موجود مدرسەیە ویرەمش. حالبوکە او زمان اورادە طلبە چوقدی، مشهور علمادن داملا رحمة الله افندی مدرس ایدی. نیسە اورالردە دها بشقە بر شیلر خاطرلیەمیورم، فقط بعض تربیەسزلكلرم خیال کبی خاطرمە کلیور. بای‌لر فقرایە زکات ویرورکن، بندە باشمە صاریق چالمە کیەرك؛ زکات آلمایە وارردم. و امثالی بر طاقم مناسبتسز حاللر، خاطرمە کلوب کیدیور.

صوڭرە (١٨٦٧) سنەسی دیکابر چیسلەسندە والدە رحمة الله علیها غیرت ایدەرك: بنی اورنبور غوبرنەسندە چیلابی ناحیەسندە (المن) قریەسینە تحصیلە کوندردیلر. اشتە بو سفریدە لا یقیلە خاطرلیەمیورم، فقط تاریدن حرکتمز خاطرمە کلیور، حیدر حاجی بابالرنڭ قورەسندە (١) بر بیوك پاواصکەیە (٢) بندك، بز حرکت ایدرکن، سفر محمد مؤذن آرقەمزدە اذان محمدی اوقوردی. بو خاطرمدە. صوڭرە، بردە یولدە باشمدن بورکم (٣) توشوب قالمش، قولاقلرم اوشودیککی خاطرمە کلیور. صوڭرە بردە المن قریەسندە واروبدە قریەیە دخولمزی درخاطر ایدیورم. زیرا رفقامز چوق ایدی، ادریس حاجی مرحوم اوغلی محمد قالی مرحوم. قائم برادرم سید بطال مرحوم (اوبا)

(١) قورە و آزبار تعبیر اولنور خانە حوالیسی

(٢) پاۋاصکە قاپالی، چانە قار اوستندە سفرە مخصوص

(٣) بورك ـ قالپاق باش کیومی‌در.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قریه‌سندن شاکر مرحوم و سائر دخی بر قاچ طلبه واردی. المن قریه‌سینه کلدك، قریه غایت فقیر، بر باشقورط قریه‌سی اولوب، یالـکز بر آدم نامیله کسب اشتهار ایتمش. البته اوزمانده مدرسه‌لرنڭ آزلغی دخی نظر اعتباره آلنه‌جقدر. والا اون یاشنده اولان هیچ تحصیل کورمه‌مش بنم کبی برچوجغی، بنڭ چاقروم (۱) بر مسافه‌یه کوندرمزلردی. هرنه قدر بزم والده طرفندن اوراده اقربالرمزده وار ایسه‌ده (۲)، شاکر افندی‌ده بنم کبی برچوجقدی، ذاتا دیکر رفقالرمزده هب مبتدی طلبه‌لردی، هرنه قدر بعض‌لرینڭ یاش‌لری بیوك ایسه‌ده، درسلری اوفاقدی.

اشته شیمدی بو قریه‌نڭ و مدرسه‌لرنڭ حالندن دخی برآز بحث ایده‌جکز. قریه‌صوڭ درجه‌ده فقیر، قریه‌ده او (خانه) دینله‌جك بر او کوزکمزدی، هب بر اوده حجره یاخود بولمه‌دن عبارت (قلبه) اوجکزلردی. اوچیوز خانه‌دن عبارت اولان بر کویده، ایکی حجره اوده‌لی خانه نهایت اون اوله بلوردی: بونکله برابر اهالیسی غایت مسافر پرور مکرم ایدیلر، علمایي سور، طلبه‌یي سورلردی. خصوصا اوراده اولان مدرس عبد الاحد بن عبد الناصر حضرتی، اهالی چوق سورلردی و چوق حرمت ایدرلردی. و طلبه‌یه دخی چوق حرمت و رعایت ایدرلردی. طلبه‌نڭ چاماشورلرینی ییقامق اکمکنی پشرمك هپ مجانا ایدی، بلکه‌ده خاتونلر بیننده طلبه خدمتنی کورمك بر افتخارمش. حتی بز اوراده ایکن، عبید الله بابای اسمنده برینڭ خاتونی وفات ایتمشدی. صابره قارچق دیرلاردی هر کس دیردی که: بو خاتون شهید اولدی، بو شکرتکه کوب خدمت قیلدی. دیرلردی. نه قدر صاف اعتقاد، اشته شو اعتقاد ایله، بو قریه خلقی، کندی فقر حال‌لریله برابر بشیوز قدر طلبه تربیه ایدرارمش.

شیمدی مدرسه‌لریده برآز تعریف ایده‌لم: مبارك مدرسه دیدیکمز بنالر، برر اوده (حجره) دن عبارت، نهایت بر طرفی یدی آرشون و دیکر طرفی‌ده طوقوز آرشوندن عبارت و سعتی اوله بلور، بش عدد مدرسه ایدی. یاخود

---

(۱) بڭ بشیوز آرشون مسافه بر چاقرومدر.

(۲) بنم والدم پدری: ابراهیم ملا، اصل (المن) قریه‌سی اهالیسندن‌مش، صڭره تاریده مدرس اولمش بعده تاشکنده واروب اوراده بر خیلی مدت تدریس بعدنده وفات ایتمش، مدرسهٔ شکرخان قربنده مدفون ایمش

Из фондов Российской национальной библиотеки

(کومس) تاتارجه‌سی کوبکه دیمك شایاندی. اشته شوراسینه هیچ عقلم ایرمیور، او کومسلره استف اوله‌رق، بری بری اوستنه قونله‌رق یاتریلورسه، بش یوز آدم صغه‌جق یر یوقدر، نصل اولمشده صغمشلر؟ بز اورایه کلدکمزده، یدی آدم بردن صغه‌جق یر یوقدی، مدرسه‌ده یر بولنمدیغندن، مدرسه قومشی‌لرندن بری، کندی کومسنی بوشالتوب بزه ویرمشدی، الطی آی اوراده اوتردق. صوڭره بهار کلدکده طلبه کویلره کیتدیلر، بزه‌ده مدرسه‌ده یر آچلدی. بو صورتله هر زمان مدرسه‌ده طلبه چوغالدقده، قومشولر کندی خانه‌لرینی مدرسه‌یه موقتا ترك ایدرلرمش. نه قدر عالی جناب آدملر کندلریده اقربالرندن برینڭ خانه‌سینه نقل مکان ایدرك، ایکی عائله بر خانه‌ده یاشرمش‌لر.

البته بو قریه اهالیسنی بو صورتله تربیه ایدن، علم و معرفته اولان محبت‌لریدر. فقط مربی اولان ذات محترمك خدمتی‌ده انکار اولنه‌مز، زیرا او استاذ اکرم وفاتی بعدنده، مدرسه‌لر کاملا قاپاندقدن صوڭره، اهالی‌ده دخی او طبیعت قالمامشدر.

اشته بن او قریه‌ده دورت سنه تحصیلده بولندم، او اثناده ۱۸۷۱ سنه‌سنده والده رحمة الله علیها وفاتی خبری کلدی، پدر رحمة الله علیه مکتوب یازمش. او زمانده مکتوبلرده یولجی واسطه‌سیله کلوردی، سنه‌ده بر مکتوب آنجق آلا بلوردك. هر نه قدر پوسته موجود ایدیسه‌ده، بزمکیلرڭ پوسته‌دن خبری یوق ایدی. والده‌نڭ وفاتی بعدنده پدرمز بزه یازدیغی مکتوبده دیرکه: اوغلوم والده‌کز الی رحمة الله انتقال ایتدی، بنمده وقتم قریبدر، سنی کورمك آرزو ایدیورم.

آرتق بو کبی بر مکتوبنڭ وصولی، البته بزی مضطرب ایده‌جك، چوجقلق وار، پاره‌سزلق وار، جهالت ایسه دها زیاده. چارناچار مکتوبی المه آلدرق: استاذه استشاره‌یه واردم، استاذمز بزه کوزل بر نصیحت بعدنده، پدرك امرینه اطاعت لزومنی سویلدی. رحمة الله علیه شول ایامده، بزم یولمز اوزرنده ایچکین قریه‌سندن کلمه بر ملایه بزی ترفیق ایده‌رك، اورادن حرکتمزه معاونت ایتدی. بو صورتله

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بز المن قریه‌سنی ترك ایده‌رك یوله روان اولدق، اوچ کون طرفنده ایچکین قریه‌سینه کلدك، یوز ایللی چاقرم قطع مسافه ایتدك. اوراده بر هفته قدر یولچی بکلدك، عاقبت تمانلك آقیار قریه‌سندن محمد قالی‌نام بر آدم تصادف ایدوب، بزی تمانکه قدر برابر معیتنده کوتوردی، بو آراده دخی بر هفته کیچدی. کمانکه کلدکمده یاز موسمی، قارلر ایرمکده ایدی، یوللر بوزولمش، پراخوتلر دها یوق ایدی. پراخوت وقتنه قدرده، تمان قربنده، یکّا آول‌نام قریه‌ده، مدرسه‌ده اقامت ایتمك لازم کلدی. ذاتا اوراده مدرس، المن قریه‌سنده بزم خلفه‌مز ایدی.

مدرسه‌یه کردك، اوراده پراخوتلر زمانی منتظر اوله‌جغمزی، پدر رحمة الله علیه حضرتلرینه مکتوبله اشعار ایتدك، و بر طرفنده درسلرمزه دوام ایتدك. بوراسنده مدرسه‌لر اولدقچه معمور، قریه خلقی اکثری اغنیا، مع مافیه مدرسه‌لرده انتظام فلان یوق؛ طلبه‌ده آز، نهایت ایللی آلتمش قدرده طلبه وار. آرتق بز بوراده ایکنجی درجه‌ده خلفه‌لر صره‌سنه هم کره‌جکز، فقط ایلك بهارده عودت مسئله‌سی وار، کیچه کوندز فکرمزده، پدرنك مکتوبنه رعایة عودت ایتمکدر. یاز کلدی قارلر قالمادی، پراخوتلر کیزمکه باشلادی. بزده اسکله‌لره کیدوب، هر کون پراخوتلرنڭ تاری طرفنه کیده‌جك خبرنی صورمقده‌یز. او زمانلارده اورالرده منتظم پراخوتلر یوق. کونلری معلوم دکل، هب‌یوك واپورلری، حمال.

بز بویله پراخوت حرکتنی منتظر ایکن، ١٧ نجی مای تاریخنده، برده پدرنڭ وفات خبرنی آلدق! اشته بزه دیکر بر ضربه اولدی. آرتق الهی یاربی سن بلورسن! بر طرفدن غریبلك صباوت صونڭ درجه‌ده فقیر و احتیاج بونڭ اوزرینه‌ده اوکسزلك یتیملك علاوه اولندی. برده‌ٔ تاریده بریالکز، بندن اوفاق ١٢ یاشنده قردشم قالدی بنده همان ١٤ یاشنده‌یم. بابادن ثروت قالمادی، باشقه مربی هم یوق، ایکی صبی حالی‌نه اولور؟ بزه مرحمت ایده‌جك کمسه‌لر یوق. بویله بر سرکردان حالده متحیر اوله‌رق کیزمکده ایکن، حاله‌مزڭ خواجه‌سندن نصرالدین ملادن بر مکتوب کلدی، مضمونی شودر: اوغلوم

Из фондов Российской Национальной библиотеки

پدرگز وفات ایتدی، بر شیسی قالمادی، قردشڭ اسماعیل‌نی مونده تربیه قیله تورغان کشی یوق، سن هیچ کلمه، بن بر چاره بولوب قردشڭنی اورایه یولـلارم، نیچوك بولسه‌ده ایکڭز برابر یاشارسز.

اشته شیمدی آرتق بوندن دها زیاده پریشانلق اوله‌مز، بو حاله نه دیمه‌لی؟ صبر! الهی یارب مدد! سن معین اول!.... کیجه‌لری اوترور آغلاردم، ییه‌جك یوق، ایچه‌جك یوق، تلانجی‌لك الدن کلمز. بر کون پریشان بر حالده، مدرسه‌ده یالڭز اوترمقده ایکن، بر آدم مدرسه قاپوسندن کیردی، خدمت ایچون آدم آرایورمش. بزده کندمزی تقدیم ایتدك، خدمتنی سویلدی، اوتوز کاپیك یومیه ایله خدمته کیتدك، همده ممنون اوله‌رق. بعده ایکی هفته قدر بو آدمه خدمت ایتدم، بر قاچ پاره آلدم. صوڭره بر باشقه‌سینه دخی بر قاچ کون خدمت ایتدك. آراده صره‌ده پراخوت‌لر کلدکچه کیدوب قردشمی‌ده یوقلامقده ایدم. بر کون تکرار معتادم اوزره تمان‌که بلده‌یه واردم، پراخوت‌لر توره‌چق (اسکله) پریستانغه ایندم، اوراده نه پراخوت وار، و نه‌ده کلن کیدن وار، یالڭز بر (بارژه) حموله بیوك ماعونه‌سی واردی کندم غایت یورغن بر حالده ایدم، اوراده بر آغاچ بوره‌نه اوزرینه اوتردم، نهر اوزرنده آمد و شد ایدنلری سیر ایدییوردم. او اثناده بارژه اوزرنده اوفاق اوده‌دن تقریبا اون ایکی یاشلرنده بر چوجق چیقدی. اوزرنده قویو قرمزی رنکلی کامزول و باشنده بیاض بوروك. آرقه‌سنده برده اوفاق کوپاك یاوریسی وار، چوجق توغری کیتدی، و اپورلر کانتورنه کیردی، بنم کوزمه‌ده آتش پارچه‌سی کبی کوزکدی. بن قردشمی بلمزدم، زیرا بن مملکتمدن کیتدکده قردشم آلطی یاشنده ایدی، بش سنه‌در کورمدم، خاطرمده قالمامش، هیچ خاطرلیه‌میورم، کوزلرم یاشه طولدی، کندمی توته‌میورم، کندی کندمه: بو چوجق کیم اولاجق؟ بر دها چیقه‌جقمی؟ دیرکن چوجق همان کانتوردن چیقدی، توغری تکرار بارژیه کیتدی، بنده یاواش یاواش بارژیه کلدم، چوجقده بارژه اوزرنده او کوپاك یاوریسیله اوینامقده ایدی، چوجق بر ایکی دفعه بڭا دقت‌لیجه باقدی، کوپاك یاوریسیله ایلنمك‌ده دوام ایدییور،

چرچغه آز یقین کلدم، صوردم: سن قایداغی؟ اسمڭ کیم؟ چوجق تارلق
دیر دیمز بنم کوزلرمدن یاشلار دوکلا باشلادی، اسماعیل دینجه، چوجغی
قوچاقلادم، صارلدم، اوبمکه باشلادم، چوجق آغلار بن آغلارم، دیرکن
یکدیکرمزی صورشدق اڭلاشدق، حال و احوال اوکرندکدن صوڭره، قردشمی
و اشیالرنی اورادن آلدم، برابرینکا آولغه مدرسه‌یه کیتدك، مدرسه‌ده کمسه‌لر
یوق ایدی. چونکه ایام صیفده طلبه‌لر هب کیدرلر، بعضی‌لری کندی اولرینه
کیدرلر و بعض‌سیده اغنیالره خدمت ایدرلر. بزم مدرسه‌ده یالکز بر بابای
واردی، محمد بابای دیرلردی. بز برادر ایله برابر مدرسه‌نڭ بر کوشه‌سنی توتدق،
بزده بر مسرت برده کدورة، بعض پدر والده‌یی سویلار آغلارز، بعض کندمزڭ
اجتماعمزه ممنونا کوله‌رز. بر قاچ کون بویله‌جه امرار اوقات بعدنده، بز هم
قردشم ایله برابر خدمته کیتمك اوزره قرار ویردك. آز چوق قشلق اداره‌مز
ایچون، بر قاچ روبله پاره حاضر ایتمه‌لی‌یز. بر قاچ زمان یکا آول اغنیالرندن
کوپچای بابا دیرلردی، بر اختیاره خدمت ایتدك، ایکی برادر یومیه اللی
کاپیك آلوردق. صوڭره بر قاچ وقتلر کیل محمد بایغه خدمت ایتدك، بو
آدملر عادتا بزه قردش کبی باقارلردی، بو صورتله بز قشلق اداره‌مزی بر
درجه تأمین ایتدك. تحصیل زمانلریده کلدی، بزده مدرسه‌یه کیردك، درسلرده
باشلاندی، قردشم تصریف اوقور، بن نحو اوقوردم، مدرسه‌نڭ تحصیل و انتظامنه
کلنجه: بر شیلر یوق، نه چاره؟ بونکله برابر، استاذلرڭ دائمی ویرمش اولدیغی
اغفالات اوزره، کندمزی عادتا انسان صره‌سنده صایمق درجه‌سنده جسارتمز
وار. بو صورتله، شول مدرسه‌ده قش موسمنی کیچردك. مدرسه معیشتنی تعریفه
حاجت یوق، زیرا روسیه مسلمانلری ایچون اویله بر غرابت یوق، هر مدرسه‌ده
عینی معیشت. سائر ملتلره بزم مکتب ومدرسه معیشتلرینڭ افاده‌سی
ممکن دکل، غرابت تصور خارجنده‌در. چار ناچار سکوتی اختیار ایده‌جکز.

یاز اولدی، بهار کلدی، مدرسه‌دن طلبه‌لر طاغلمه‌یه باشلادی، بزده
برادرم ایله برابر، تاری‌یه کیدوب پدر و والده رحمهما الله مزارنی زیارته قرار ویردك.
اصل مسقط راسمز اولن تاریده، پدر طرفندن محرم اقربالرمز هیچ یوقدر،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

والده طرفندنده اوچ ابناء خالەمز واردی. فقط والدەمزڭ طالباتی چوقدی، عموما اغنیا خاتونلری والدەمزی تعظیمده قصور ایتمزلرمش. نیسه ١٨٧۴ سنەسی مایس باشنده آیدیـکین نصر الدین افندی پراخـوتیله تماندن حرکت ایدوب، تمام اون دورت کونده تاری‌یه کلدك. خالەمز خانەسنده مسافر اولدق، اوغلی عبد الله ایله برابر، بر انبارده یاتوب قالقاردق. بنم تـاریدن کیتمکمەده آلطی سنه اولمش، چوق آدملری اونوتمشم، بنم ایچون چوق غریب کلدی. فقط المن مدرسەسنده رفیقمز اولن محمدقالی بن ادریس ایله موانسه ایدردم. نیسـه بهمه حال تاریده ایکی آی قدر مسافر اولوب، تـکرار قردشم ایله برابر تمانـکه کیتدك، تکرار مدرسەیه کلدك. تاریده بولندیغمز زمان، والدەمز طالباتی طرفندن یکرمی بش روبله قدر هدیەلر ویرلمشدی، بو قشنی ده، شول پاره ایله مدرسەده امرار اوقات ایدەجکز. اشته بو صورتله تمان ینکا آول مدرسـەسنده، تـکرار ایکی سنه اقامت ایلدك، ایساغوجی‌یه قدر درس کوردك، شو طریقه کندمزی انسانلر آراسـنده کورمەیه باشلادق. هر نه قدر اوقوب بلدیکمز بر شی یوق ایسـەده، بویمز و سنمز خیلی اولدی، بنم یاشم اون طوقزه کلدی. قردشم اسماعیل دخی کندنی تربیه ایدەجك قدر اولدی، مدرسـەده تحصیلڭ برکتسزلکی و استقبالك کورلکی ذاتا آڭلاشلدی، مدرسەده دها یکرمی سـنه قالدیغی زمان، علمدن بر نقطه بویله آرتمایەجغی تحقق ایتدی. تربیه دیرساك ذاتا یوق. تربیه نه اولدیغندن کمسەنڭ خبری یوق، بزم اون طوقز یاشمزه قدر تحصیل ایتمش اولدیغمز معلومات، یالکز جهلمزی آڭلامقدن عبارت اوله بلدی. نیسه کندی کندمزه فکر ایدەرك، بر طرفه کیتمك اوزره پلانی قوردق، بر آت حیوان صاتون آلدق، جمیع لوازمات شتائیەسـیله، ذاتا بزم کوزلر، چوق اوزاغه کسترەمیور، نهایت او حیوان ایله واروبده یتشاجك بر مسافەیی ملاحظه ایدەمیورز. شیمدی یول تدارکی حاضر اما، استاذ اکرم حضرتلرندن مساعده استحصالی چارەسنی بولمق چوق مشـکل، ذاتا استاذمزده، حیوان تدارکندن مسئلەیی بر درجه حس ایدیورمش، نصلسه بر کون بر فرصتی بولدق، استیذان ایتدك، قابلمی؟ آل سنکا لازم اولورسه بد دعالر، نرەیه

کیدییورسن؟ سنك وارەجغنك یردە علم یوقدر، فلاندر، دیرکن بر سنە دها کیچدی، الهی یاربی نە یاپەلم؟ بزم نعمة الله نام بر رفیقمز واردی، او بخارا کیدەجکم دیە مساعدەسنی استحصال ایتدی! هم بخارایە کیتدی، بزە همان مساعدە یوق. بر کون تکرار مراجعت ایدەرك استیذان ایتدك. لاف آکلاتمق قابل دکل، همان بد دعادن بشقە بر شیلر یوق. بزدە، عموما تاتار علمالرندە بو عادت موجود ایدی، بونك معناسنی بن هیچ عقلم ایرمزدی، عاقبت تبین ایتدی، بو صورتلە بزم ملالرمز جهالتلرینی محافظە ایدرلرمش، و الا اسباب نافعة عامەیە مبنی دکلمش. هم حقیقة کوزل حمایە ایتمشلر، فلان مدرس، فلان مدرس دیە کسب اشتهار ایدرلردی، ناملری چوق بیوك اولوردی. بد دعالرندە هر کس تترردی، او بد دعایی دخی او قدر بیوتمشلردی کە: انسان فکر ایتدیکچە، جبرائیل امین قاناتلرنی آچمش، همان مدرس افندینك ال قالدرمەسینە منتظردر، مدرسنك الی قالقار قالقمز، همان قاناتلرنی اوردیغی کبی زیر و زبر کتورەجك ظن ایدردی، حالبوکە ایشلر او درجەدە دکلمش، ذاتا دعانك معناسی او مبارکلرك آکلادیغی کبی دگلمش، دعا دیمك، اسبابنە تشبث دیمك مش. بونلر هپ آکلاشلدی اما بزمدە ذی قیمت و قابل تربیە اولن زمانلرمز کیچدکدن صوکرە اکلاشلدی، نیسە بز غایت زورلایەرق قزان جوارندە مشهور قشقار مدرسینە کیتمك اوزرە استاذدن مساعدەیی استحصال ایتدك قردشمدە تاری یە قایتمق اوزرە، دومنەنی کیری یە چوردی. مع ما فیە قردشم ایلە برابر ١٨٧٧ سنة میلادیەسی شباط ابتداسندە بنکا آولدن مفارقت ایدوب، کندی میدانمزە راکب اولدیغمز حالدە، اربت پنایر یارمنکەسینە دوغری حرکت ایتدك، شباط بشنجی کونی اربت یارمنکەسینە کلدك، اورادە بر قاچ ایام اقامت بعدندە، بعض ذوات کرامە بالاستشارە حیوانمرنی اسبابیلە صاتدق، اورادە تارلق اغنیالردن جزئی بر معاونتدە کورلدی، بعدە قزان طرفندن کلمە (یمشیك) یوك یورتوچیلر ایلە برابر قزانە توجە ایتدك.

برادرمدە تاری بایلارندن برینە تاقلەرق، وطن اصلی مزە تاریغە عودت ایتدی.

اشتە شیمدی بنم شو سفر مشئومم، غایت دهشتلی بر سفر اولدی. رفقالرم

Из фондов Российской Национальной библиотеки

هب حمال طاقمی، بولده هب سرخوشلق ایدیورلر، کندلری نه قدر زحمتلره دوچار اولدیلر ایسه، بنی دها زیاده معذب ایتدیلر، بولده پارهلری قالمدی، حیوانلرینه بیهجك یوق، هر مرحلهده بر حیوان صاتوب یمکه باشلادیلر، دیرکن حیوانلرده قالمدی، یوللر فنا، قارلر ایریمکه باشلادی، چامور، صو، اکثریتله پیاده کیتمك ایجاب ایتدی، دیرکن رفیقلرمز بزم پارهلردنده خبر آلدیلر، بر قاچ دفعه ملایمتله صوردیلر ایسهده ویرمهدم، انکار ایتدم، عاقبت بزی تهدیده باشلادیلر، چار ناچار تسلیم بایراغنی چیکدك. اولمدیغی حالده پارهلرمزی آلدقدن صوکره، البسهلرمی دخی آلهجقلرنی سویلادیلر، عاقبت اونیده آلدیلریا! نیسه بو صورتله جان چیکشهرك تمام بر آی بولده سوروکلاندکدن صوکره، قزان ناحیهسنده قشقار قریهسینه کلدك. الده بش پارهلر یوق، اوزمزده البسه یوق، پاسپورتمزکده ایکی آی مدتی قالمش، کمسهیی بلمام، هیچ بر طرفدن پاره کلهجك امید یوق، بو حالده انسان نه یاپار؟ بزم روسیهده عموما مدرسهلرنك یکانه مرجعی مدرسلردر. بزده مدرس داملا اسماعیل اوتامیشیف جنابلرینه استرحام ایتدك. اول باول پولیس مأموری کبی پاسپورتمزی صوردی، بزده پاسپورتی کوستردك. پاسپورتی باقدقدن صوکره، مدتی آز اولدیغنی سویلادی. بزده ینکی پاسپورت کوندره جکلر دیمکه مجبور اولدق. نیسه الله راضی اولسون قبول ایتدیلر. بزده مع الممنونیة دوغری مدرسهیه کیتدك. اوراده بعض بلدکمز، بزم طرفدن کلمه رفقالرمز واردی، اونلردن بریده: بزم تمانلك یکا آولدن نظام الدین بن سیف الله ایدی. بز همان نظام الدین افندی یاننده بر موقتی مسکن وموقع اتخاذ ایلدك. مدرسهده طلبه چوق، بزم اولده کوردیکمز مدرسهلره نسبةً، بوراسی عادتا بر دار الفنون ایدی. اوتوز قرق طلبهلر موجود ایدی. بزم نظام الدین افندی، بولندیغی موقعنك اوروی اطرافندهکی چارشافلری ایندردی. بز بوراده عادتا بر یکی کیلن اولدق. سماور کتوردی، چایلر ایچدك، بزده مدرسهنك اصوللرنی تعریف ایتدیلر. نیسه آچلی توقلی او کیجه مدرسهده بیتوتت ایتدك. کیجهسی کوزلرمه اویقو کلمز، اوزون اوزون افکارلر استلا

ایدییور، هیچ کوزی قاپاتمیه‌رق صباحی بولدم. بوراده صباح نمازی ایچون مراق ایدن بر طلبه کوزکمدی. کونش طوغدی، ساعت سکزی بولدی، هر کس قالقمایه باشلادی، او آراده آز اویقویه طالمشم، بزم نظام الدین افندی بنی دخی قالدردی. صباح ساعت اون اولدی، نظام الدین افندی بزه دیدیکه: بوراسنده عادتدر، بو کون یمك یاپه‌جغز، سن دخی بنمله آشخانه‌یه اینمه‌لی سن، اوراده هر مدرسه‌دن طلبه‌لر عموما اینرلر، سنی کوزل بر مسخره ایدرلر، سن هیچ صقلمه، بلکه آنلرله برابر کولمه‌لی سن. تعلیماتنی ویردی. برده باقدم، اوراده اوتوز قرق طلبه توپلانمش، بزم تشریفمزه منتظر. بز آشخانه قاپوسندن کیرر کیرمز، اورتالقده بر غلغله قیامت قوپدی، کیمی قهقهه ایله کولر، کیمی داول زورنا چالار، کیمی کلور، بزم باشمزده بولنان قالپاغی چیقارور، تصوری ممکن اولان رزالتدن هیچ برنی براقمازلر.

بوده قشقار مدرسه‌سنه مخصوص آداب تحصیلدن بر نو اختراع اصول مستحسنه ایمش. بو صورتله هر ینکی کلن طلبه‌یی بر هفته‌یه قدر تأدیب و تربیه ایدرلرمش. بزم حقمزده دخی بو وظیفه‌یی مکمل صورتده اجرا ایتدیلر. ظن اولنماسنکه: بو وظیفه چوجقلر اکلنجه‌سیدر. خیر: ذاتا قشقار مدرسه‌سنده اون سکز یاشندن آشاغه طلبه بولنمزدی. بیش قدم تعبیر ایتدکلری ذوات محترم، بورسم استقبال و خوش آمدیده همه برابر بولنورلر. صوکره بو رسم استقبالك تعریفی تفصیلاتی طلبه بیننده بر هفته مذاکره ارلندقده نصوکره، خلاصه‌سی فاضل شهیر استاذ الکل جنابلرینه دخی عرض اولنور.

آرتق بو حال مدرسه‌نك انتظامنه دلالت ایده‌جکنده هیچ شبهه یوقدر......

نیسه بزده، نه درسه چالشمه‌یه هوس وار؟ و نه‌ده مدرسه‌نك انتظامنه باقمایه وقتمز وار؟ آچلقدن طاقتسز اویورم، بو صورتله بر قاچ هفته‌لری کیچردك. دیرکن یاز اولدی، (صابان طوی) (١) زمانلری کلدی.

بزده کویدن کویه کیزه‌رك، او صابان طویلرنده کوره‌شب، بر قاچ پاره

(١) صابان طوی تعبیر اولنور، ایلك بهارده قزان و اطرافنده قریه‌لرده بیوك جمعیتلر اولنور، اوراده کوره‌ش دخی اولنور.

Из фонда Российской национальной библиотеки

قازاندق، بعض بورجلرمزی ویردك، مع ما فیه کوڭل هیچ مطمئن دکل، زیرا المزده اولان پاسپورتنڭ وقتی کیچیور، تاریدن پاسپورت کوندرمیورلر. فقر وضرورت بر طرفدن، پاسپورت مسئلەسیده دیکر طرفدن بزی چوق راحتسز ایتمکه باشلادی. ایام همان روسیه و ترکیه محاربەسی ایامی، هر طرفدن پاسپورتسز آدملری توقیف ایدییورلر. بنده مملکتده برادره مکتوب یازمشم، پاسپورت یوللایەجق، شبهەسز یوللایەجق. فقط استاذ روسلردن قورقوسندن بزی تهدید ایدییور، دها دوغریسی استاذنڭ جهالتی، امور اداره بلمزلکی، بنده کنج لکم، و الا ایسکی پاسپورطم وار، مدتی کیچمش ایسەده، بنم هویتمی اثباته کافیدر. نه چاره کیم بلور؟ پاسپورتنڭ نه ایچون لازم اولدیغندن کمسەنڭ خبری یوق. بن آرتق استاذ کوزنه کوزکمکه قورقیورم، ایکی ماه قدر اطرافده قریەلرده کیزدم. اوقدر جهانه مشهور بر استاذ، و مدرسەده یکرمیشر سنه وقت کیچرمش خلفەلر، بزم حالمزدن بی خبر بلکەده بلمك استمیورلر. بنده چوجق دکلم اما، تربیەسزلك انسانی چوجق کبی شاشر دیر. اصول یوق، قاعده یوق، بنم کبی قاچ آدملر بو کبی حاللره دوچار اولمشدر. کیم بلور؟ مدرسلرنڭ وظیفەسی: یالڭز یومیه بر دفعه مدرسەیه کیرمك، و مرتب درسلردن بر درس ویرمك. انسان بو حاللری ملاحظه ایدرسه حیرتده قالور. نظام انتظام هیچ یوق یا، طلبەیه نصیحت، و درسه تشویق و یولسز کیزنلره تکدیر بلمام نه هیچ یوقدر. بیوك طلبەلر ایڭ منتظم مدرسەلرده، هفتەده بر درس آنجق اوقیه بلورلر. بعض مدرسەلرده آیده بر درس بویله اوقیەمزلردی. طلبه کندی کندنه چالیشر کتاب مطالعه ایدرسه، دائمی سعی و غیرت ایدرسه، بر درجه تحصیل معلومات ایتمش اولور. البته بویله طلبەلرده چوق اولمز، بو حالده بر طلبەنڭ مدرسەده یکرمی سنه قالمەسی، عادتا مجبوریت تحتنده ایدی داملا اسماعیل کبی عالملرده دخی، طلبەنڭ استقبالی ایچون هیچ بر نوع اصلاحات فکری بولنمامش. طلبه کندیسی بر شوق و غیرت ایله مدرسەیه کلورمش. اکر او طلبەنڭ ولی‌لری اغنیادن ایسه، مدرسەده کوزل کیچنمش. اکر فقرادن ایسه، یالڭز بر توفیق ربانی ایله سعی و غیرت ایدەرك مدرسەیه کلمش،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

استاذ بونلرڭ امور ادارەسینه و اخلاقنه هیچ بر کونا نظر اعتبارنی صالمامش.

فقرایه خصوصا هیچ اعتبار اولنمامش، بویله اولدیغی حالده کینه بر سر الهیدرکه، طلبه ایچنده بیڭ چوق سعی و غیرته فتور کتورمیەرك، اجتهاد ایتمش میدانه کلمش آدملر بولنوردی. استاذلرنڭ شایان شکران بر جهتلری وار ایسه، اوده: شو مدرسه قپوسنی آچوبده، طلبەنڭ اجتماعنه سبب اولمەلریدر. بوده آنجق کندی اشتهارنی محافظه ایچون اولدیغیده شبهەدن عاریدر. قشقار مدرسەسنده طلبەنڭ اخلاقنه کلنجه: فساد اخلاق صوڭ درجەده شایع ایدی: آغزه (انفیه) اوفاق تماکی صالمق، لواطه، و توتون ایچمك، (اسکامبل) کارت اوینامق غایت شایع ایدی، بعض مسکرات استعمال ایدنلرده بولنوردی. قشقار مدرسەسی دورت خانه اودەدن عبارت ایدی: درس اویی، کاجه اویی، کانطور اویی و قار آول اویی نامل‌ریله تسمیه اولنور، و هر خانەده بر بیش قدم خلفه اولوردی. اشته شو خانەلر نامیله بربری آخردن تفریق اولنورلردی، و بینلرندەده صوڭ درجەده برودت، یکدیکرنی هیچ سومزلردی. البتته بونلر هپ تربیەسزلك نتیجەسیدر. بشقه ملتلر بتون دنیاده عموما طلبه یك دل و یك وجود اولمق فکرنی ترویج ایدییورلر، بویله بر اتحاد لزومنی دعوی ایدەرك، نیچه جانلر فدا ایدییورلر. بزم تاتار طلبەسی، بر مدرسه و بر استاذ طلبەلری اولدیغی حالده، یکدیکرینه منافرت ایدییورلر. صوکره بو بیچاره ملتدن نه خیر کلەبلور؟ صوکرەده هیچ اونانمیەرق رسول اللەغه افترا ایدییورلر: ستفترق امتی الخ.

صدده کلەلم: عاقبت بر کون بزه بر خیال غلبه ایتدی، بر وسوسەدر بزم قفامی صاردی، صانکه پاسپورتسزلق سببدن بزی توتبده (صالدات) عسکره آلور کبی بو اوهام استیلا ایتدی بو قورقو نتیجەسی، قشقاردن اوتوز چاقرم قارادووان استانسەسینه کیدوبده، پاسپورت کلوب کلمدیکنی بلمکه مجبور ایتدی. (قشقارده پوسته شعبەسی یوقدی طلبه مکتوبی هپ اورایه کلور) بزم اوزمزده البسه یوق، بر شیلر یوق. مع ما فیه طلبەدن کیمی نڭ جبەسنی، کیمی نڭ آیاق قابنی و سائر البسەسنی کیدك، پاسپورط

ИЗ ФОНДОВ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

يوقلامه‌سی ایچون قارا دووانه کیتمکه قرار ویردك . و محله‌ده صوقر شریف نام بر فقیر آدم واردی، اونکده بر یالکز حیوانی واردی، عموما طلبه بر طرفه کیدرسه، او حیوانی استجاره ایدر بنارلردی. بزده آلدق بندك، قارادووانه کلدك، قارادوان امامی مفتاح الدین ملایه مراجعت ایتدك، پاسپورط کبی بر شیلر کلمدیکنی سویلاینجه، حیرتده قالدم. آرتق نه چاره تکرار قشقاره عودته مجبورز، حیوانه بنه‌رك قارادووان قریه‌سندن حرکت ایتدم، بر ایرمق صو کنارنه کلدم. قلب منکسر، صوڭ درجه‌ده مکدر اولدیغم حالده، صو کنارنده توقف ایتدم. ابدست آلدم، نماز قیلدم، کندی کندمه عمیق عمیق فکرلره کیتدم، اوتوردم، آغلادم، صزلادم شمدی قشقاره واردیغمز کبی داملا پاسپورط استه‌یه‌جك، صوقر شریف حیوان کیراسی دیه‌جك، اشته شو ایکی اوفاجق جریمه دها بیوکنی ارتکابه مجبور ایتدی، آرتق هرشی کوزه آله‌رق، بیوك پوسته یولی ایله قزانه دوغری کیتمکه قرار ویردم، اما نره‌یه کیدییورم بنده بلمیورم. شاشردم حیرتده قالدم، عقل هیچ بر شیلره ادراك ایتمیور، پوسته یولنی توتدم، کیدییورم، بتون کون کیتدم، آخشام بر مسلمان قریه‌سینه کلدوم، امام افندی خانه‌سینه مسافر اولدم. ایرته‌سی کون تکرار یولمزه دوام ایدییورز، کیتدکچه قزانه تقرب ایدییورز. قشقاردن حرکت ایتدکمزه ایکی کون اولدی، کیجه‌لری کوزمه اویقو کلمیور، آغلارم صزلرم اما هیچ فائده یوق شیمدی قزانه یقلشدق اما، قزان بر شهردر، اورایه واردقدن صوڭره حیوانی نره‌یه قویه‌جغز؟ کندمز نره‌ده قالاجغز؟ اوراده دخی پاسپورط استه‌یه‌جکلر. بو حالی ملاحظه ایده‌رك، قزان بش نهایت یدی چاقرم مسافه قالمشدی، یولدن کناره چیکلدم، اوراسی اورمان آغاچلقده ایدی، حیواندن ایندم، آخشامده یقین ایدی. حیوانی بوشاتدم اوتلامق ایچون، کندمده بر آغاج دیبنده یاتدم، قارنم آج کوزلرمه اویقو کلمز، آرا صره خاطرمه قورت و آیو فلان قورقوسی کلور، و بعضا اویله بر شی بیکلیورمده الله قورقوسیده کلور، بو صورتله بیڭ تورلی اوهام و خیال ایله صباحی بولدم، کوزلرم قاپانمادی، صباح اولدی، کونش توغدی، برده کوزمه اویقو کلدی. کندی

Из фондов Российской национальной библиотеки

کندیمه دیدم: آزاجق استراحت ایدەیم، صوکره قزانه کیدرم. اوراده او یومشم، نه قدر اویودیغمی دخی بلمیورم، برده کوزمی آچدم، بزم حیوان (١) یوق شیمدی نه یاپمەلی؟ صاغ صوله قوشدم، حیوانی بولەمیورم، ایکاری آرقمه آلدوم، بتون کون اورمان ایچنده حیوانی آرادم. بر طرفدنده قارنم آچ. هر جهتدن امیدم کسلدی، طاقتم قالمدی. حیوان بولنمدی، بزم حال اسکیسندن دها فنا اولدی.

شیمدی قشقاره کیتمك‌ده امکان خارجنه چیقدی. اورمان ایچنده یالکز. اللەدن بشقه حالمه کمسەلر مطلع دکل، آخشام دها اولدی، اطرافی ظلمت قاپاتدی، بر طرفدن یغمورده باشلادی، اورتالق زفر قارانلق کسلدی، ایکاری ایپاری استیمه قویدوم، بر آغاجه آرقامی ویردم اوتوردم، آجلقلریده اونوتدم، ایچرەمده بر قورقو استلا ایتدی. بعض قولاغمه بر شیرتی کلیور، انساندر حیواندر بر شیلر کوزکمیور، الهی یاربی سن بلورسن، دیرکن بر شمشك، بلترم، آیدینلق ویریبور، اطرافه باقارم آغاجدن بشقه بر شیلر کوزکمز، نه چاره انسان تحمل ایدرمش، اجل کلمدکچه اولمزمش، عزرائیل ده وقتسز کلمزمش. الهی یارب کوزمده یاشلرده قالمدی. بتون کیجه بویله بر حالده دهشتلی بر وقت کیجردم. صباح اولدی، نرەیه کیدەیم؟ شیمدی یول نرەدر؟ و نه طرفه دوشر؟ اونی ده بلمیورم. یرمدن قالقدم، یول آرمیه باشلادم، بر ساعت قدرده آرادم عاقبت یولی بولدم، قزان شو طرفده اولەجق دیه، بر تخمین ایله یوله دوام ایتدم، ایکی اوچ چاقرم کیتدکدن صوکره بر آدمه راست کلدم. اوده خرستیانمش، روس لسانی ده بلمام، مع مافیه صوردم: (زناکوم خلیب نیت) دوستم اکمك یوق معناسنی افاده ایتدم. برکت ویرسون بر آز اکمك ویردیلار، بزم مضطرب بر حالده بولندیغمزنی حس ایتدیلر. دیدیکه: بنم اکمکم چوق آزدر. بزده کندوسنه بر تشکرله، یولمزه دوام ایتدك. شهره یقین کلدکده، بر قاچ آدملرك شهر کنارنده (کیرپچ) طوله یاقمقده اولدقلری کوزمه ایلشدی، یانلرینه کیتدم، اوراده تاتارلردن دخی بر قاچ آدملر

(١) مدینه منورەده بولدیغم ایامه باق بو حیوان ایچون اورادن اوتوز بش روبله آقچه اعاده اولنمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

بولندیغنی کوردم. برینه دیدم: بکا بوراده بر خدمت بولنورمه؟ دیدیکه:
پاسپورتڭ وار ایسه، ایش بولنور. دیدم: بزده او یوقدر. دیدی: اویله ایسه
بورالرده چوق کیزمه. دیدم: چوق قارنم آج، ایکی کوندر بر لقمه بوله‌مدم:
دیدی: سن کیم سن؟ دیدم شکرت. بن شکرت دینجه، بیچاره عوام بزی
بوراده اکرام ایتدی، یوغورت کتوردی، خیلی قارنمی طویردی. بزده تکرار
تکرار رحمت‌لر اوقودق، قزانه دوغری یولی صوردم، خوش صاغ اولوڭز
دیه یرمدن حرکت ایتدکده، بو آدم بزه دیدی: نره‌یه کیدیورسن؟ بنده
بیلمیورم دینجه، بزه چوق مرحمت ایتدی. دیدیکه: سن مکاریه‌که بار، بلکه
آنده بر خدمت بولورسن آنده حاضر یارمنکه زمانی خدمت تابلور دینجه،
بز کیتمه‌نڭ چاره‌سنه اوکرتدڭ، پاره فلان اولمدیغنی ذاتا سویلادڭ؛ بو آدم
چوق مرحمت ایتدی، بزه بر خیلی نصیحت‌ده بولندی، اوراده دخی پاسپورت
لزومنی سویلادی. مع ما فیه اورایه واردیغی زمان احتمال اغنیالردن بری
مرحمت ایدر، یاننه آلورسه، پاسپورت ایچونده بر چاره بولنور دیدی. بزده
بو آدمه کمال انکسارله و داع بعدنده، یولمزه دوام ایتدڭ. برده قزان شهرنه
کلدڭ، برکت ویرسون بوراده بزی بلن آدمده یوق. شهرده آخشامه قدر
کیزدم، کیجه نرده قاله‌لی؟ نره‌یه وارورسام پاسپورت استه‌یه‌جکلر بویله‌ده
پولیس‌لری کوردکجه جانم حلقومه کلییور، شاشرییورم، آخشام آز قارانلق
اولدی، بنده قزاندن بش بالطه‌یه دوغری ایندم، اوراده کوپری اوزرندن
کیچرکن خاطرمه کلدی: بوراسی تنهادر، شو کوپری آلتنده صباحه قدر قاله
بلورم دیه. همان اوراده قاله ویردم، لکن اویومق ممکن اولمدی اوزرمدن
آرپه‌لر آدملر کیچدکچه، بر قورقودر استلا ایدییور. نیسه صباحه قدر اوراده
قالدق، صباح اولدی، بزده بر آیاق پاترتیسی کسلدیکی زمان، اورادن چیقوب
یول ایله دوغری (اسکله) پراخوت‌لر پریستانیغه واردق، اوراده نیژنی نوغورت
طرفنه کیتمك اوزره بولنان بر واپوره کیردم اوتوردم. صباح ساعت سکز
راده‌لرنده (واپور) پراخوت حرکت ایتدی. پراخوتده مسلمان‌لر چوقدی،
بزده اونلر آراسنده یرلشدڭ اما، بیلات یوق، پاره یوق، بونڭ صونکی نه

Инфофонд Российской национальной библиотеки

اوله‌جق؟ ایرته‌سی کون صباح ساعت اون راده‌لرندن بزم پاراخوت نیژنی‌یه یقلاشدی. بیلات یوقلامه‌سی اولدی، بزده مأمورلره دوغریسنی سویلادك. مأمورك کوزی بزم اوزرمزده‌کی جبه‌یه دوشدی، بزده ویردك قورتلدق والسلام. نیژنی‌ده پراخوتدن چیغوب دوغری جامعه واردم، اوراده ایکی کون اقامت ایتدم، صوڭره پاسپورت استه‌دیلر، اولمدیغنی سویلادیکم کبی، بر دها مسجدکه براقمادیلر. صوڭره بر شمسی اسملی کشی‌نڭ آشخانه‌سنده بر ایکی کیجه قالدم، اوراده دخی بر چاره بولنمدی. آرتق تبین ایتدی، بر دها نیژنی نوغورتده قرار ایتمك امکانی قالمادی. شیمدی نه یاپمه‌لی؟ حالمی کیمه افاده ایده‌یم؟ کیمسه‌یی‌ده بلمیورم، بنی دخی کیمسه بلمیور. بازار میدانده هر یره کیتدم، خدمت استه‌دم، پاسپورت اولسه هر کس قبول ایده‌جك، فقط او یوق. شیمدی این‌المفر و یاخود این‌الملجاء دیه قالا، نیژنی نوغورتی ترك ایده‌رك، تیلغراف خطنه تابع اوله‌رق یوله چیقدم، او یولده نره‌یه کیدر بلمیورم، فقط او قدرجك تصور ایده بلیورمکه: تیلغراف خطی اولدیغندن، مطلقا بر شهره واراجق، اما او شهرده نه یاپه‌جغم اونیده بن ملاحظه ایده‌میورم. اشته کور کورنه او بیوك تیلغراف خطیله یوله دوام ایدییورز. یولده کیدر کیدر یوریلورم، یول کنارنده یاتار اویورم، برکت ویرسون هوالر کوزل، مع ما فیه کیجه‌لری کوز کورمز قارانلق اولییور. کیجه یاتمق ایچونده قورقیورم بتون کیجه صباحه قدر یوردم، صباح تکرار یول کنارنده یاتدم اویودم، وجودلرم قرلمش، آیاقلرم قابارمش، قارنلرم آج، یاتار یاتار، تکرار قالقار یولمه دوام ایدرم، تکرار طاقتسز اولورم، یاتار اویورم، تکرار آخشام اولور، بو حال ایله اوچ کیجه و کوندز وقت کیچردم. دورتنجی کون، کوزل بر آقار صوکنارنه کلدم، اوراده کوپری اوزرنده صویه باقه‌رق دوردم، بر چوق تخیلات بعدنده، اوراده بر ییقانمق خاطرمه کلدی. صو کنارنده، ایندم، صویندم، البسه‌لرمی چیقاردم، کوزل بر ییقاندم. صوڭره صو کنارنده، کوزل یشل چمن اوزرنده بر نماز قیله‌جق اولدم، نمازه نیت ایتدم. بر رکعت نمازی قیلور قیلمز، آرقامده بر آیاق طاوشی چیقدی، ایچه‌رمده بر هیجاندر آلدی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

آیاق شپردیسی تقرب ایتدکجه بزم قورقی یوراك چارپندسی دها تزاید ایدییور. برده قلنچ سه‌سی کلدی، چابق سلام ویردم، همان دونب آرقامه باقدم، نه کوره بلورسام ایي؟ بر پولیس، زبانی شکلنده دورمش.

بوراده هیچ شبهه‌م قالمادی، یقای اله ویردك، فقط نه چاره؛ هر نه دیرسه تسلیم ایده‌جکز. برده بزم احوالمزی تفتیشه باشلادی، ذاتا روس لسانی بلمام، مع ما فیه بلدیکم قدر سویلادم. مرقوم هر نه آکلادیسه، بزی اوراده توقیف ایده‌رك، اوراده یقین بر قریه‌یه کوتردی. بزدن پاره استه‌دی، اوزه‌رمزی یوقلادی، فقط پاره بزم کندمزه بویله یوق، اوچ کوندر بر لقمه اکمك کورمه‌دك، قارنمز آج. نیسه عاقبت او قریه‌ده بزی بر اوه کوتردی، اوراسی‌ده نه اولدیغنی، ونره‌سی اولدیغنی بلمیورم، بر اوده یه قویدی. آرتق اوراده نه اولمشدر، هیچ بر شیلردن خبرم یوق، اویومشم. برده کوزمی آچدم، اوده قاپوسنده آناختار آچقیچ سه‌سی کلدی، دیرکن قاپو آچلدی، بزی چاغردیلر، سن نره‌لی؟ ونره‌دن کلییورسن؟ آدنك نه؟ باباك آدی نه‌در؟ صوردیلر. هر نه صوردیلرسه، بز جواب ویردك. صوکره بزی بر آرابایه بندردیلر، پولیس برابر اورادن حرکت ایتدك. اما نره‌یه کیدیورز؟ بلمییورم. ایکی بجق ساعت صوکره اوفاق بر شهرکه کلدك. بو نصل شهر؟ دیه پولیسه صوردیغمده (چاباقسار) دیدیلر. بوراده بزی دوغری پولیس دائره - سینه، اورادنده بر طاقم استنطاق بعدنده حبس خانه‌یه کتوردیلر. اشته اصل معیشت، بوراسی‌نك معیشتی‌در. حبس خانه بناسی اوقدر بیوك دکل، ایچنده بر یکرمی قدر آدم وار. بز ایچرویه کیرر کیرمز، اطرافمزه بر طاقم مدهش صفتلی انسان وحشی‌لری یاخود دها دوغرسی متوحشلری توپلاندیلر. بزم عجمی‌لك، کنج‌لك، برده حبس خانه‌ده، عموم قاتلی یاتاغی بر بنا اولدیغی ذهنمزه یرلشمش اولدیغندن، بیوك بر خوف دائما ذهنمی اشغال ایدردی. مع ما فیه اطرافمه توپلانمش آدملرك بعض‌لری گوزل آدملردن اولدیغنیده، چهره‌لرندن حسن ایده‌رك کندیمه بر تسلی ویروردم. حبس خانه‌ده اولن‌لر، بزی برر برر زیارت ایده‌رك، بزه او کون لازم اولان

درسلری ویردیلر؛ اولا، نه ایچون حبس خانه‌یه کلدیکمی صوردیلر، پاسپورت یوقلغندن کلدیکمی افاده ایده بلدم. صوکره اصل نره‌لی اولدیغمی؟ و نه آرزوده بولندیغمی تکمیل اوکرندیلر، کندیلری ایچون بر خیرسز آدم اولدیغمی آکلادیلر. حبس خانه بزم ایچون بر مکتب خدمتنی کوردی دیرسام خطا دکلدر. بوراده اولان ذوات کرام ایچنده اوقدر کوزل آدملر بولنیورمش، دوغریسی حالا فکر ایتدکچه حیرتده قالییورم. بزم قاپو آرقه‌داشلری، یارین پولیس دائره‌سنده بزه نه کبی سواللر اوله‌جغنی تماما افاده ایتدکدنصوکره، جوابلریده تعلیم ایتدیلر. اگر بویله بر تعلیمات کندیلرندن تلقی ایتمامش اولورسام، هیچ شبهه‌سز بر سنه اوراده حبس خانه‌ده قالاجقدم. اخشام اولدی، بر سیاه اکمك ویردیلار، صوکره مأمورلر کلدی، بر یوقلامه یاپدیلر، محبوسلری صایدیلار، بر قاچ آدمی خصوصی دائره‌لره قاپاتدقدنصوکره، بزی بر بیوك دائره‌یه قاپاته‌رق، قوجا (یوزاق) کلدی اوردیلار، آرادن یاریم ساعت کیچمدی، بزم قاپو آرقداشلرمز هر تورلی اویونلره باشلادیلار: کمی (اسکامبل) کارت اویونی، کیمی شطرنج اویونی، هر چشد قمار بازلق باشلاندی. قاپوده بر تیشك وار، بنی ده اودیلك یانده نوبتچی صفتیله براقدیلر. بزم بر شیدن خبرمز یوق، بزه سویلامشلردی دیلکدن باق، آدم کلورسه بزه خبر ویرورسن دیمشلردی. بزده بر آدم کلوبده دیلکدن باقدقدن صوکره خبر ویردوك، حالبوکه حریف مأمورمش، همان قاپوی آچدی ایچرو کیردی، بیچاره‌لرنك اویون اسبابلرندن کافه‌سنی توپلادی، چیقدی کیتدی. شیمدی بزم آرقداشلردن بعضلری بنی سوکمه‌یه باشلادیلار، فقط بر آدم غایت وقارله: بلمیور، قصور کندیمزده اولدی، اوزاقدن کورورسك همان خبر ویر دیمدك. دیه‌رك، بزی مدافعه ایتدی، صوکره تکرار بزه خصوصی درس ویرمکه باشلادیلار، حبس خانه‌لرده عموما بو کبی اویونلر ممنوع ایمش، بعض حبس خانه مأمورلری، بو صورتله کیچه‌لری کله‌رك، همان موجود اویون اسبابلرنی توپلار آلورمش. مع ما فیه حبس خانه اهالیسی دخی اویونسز قالمدیلر، مأمور کیدر کیتمز، همان دیکر طرفدن اویون اسبابی اعماله باشلادیلر، یارم

Из фондов Российской национальной библиотеки

ساعت ظرفنده هر شی حاضر اولدی، تکرار اویون باشلاندی، کیجه یارسینه قدر اویون دوام ایتدی. صوڭره هر کس یاتدی اویودی، بزده یاتدق اما اویقونرده صباحه قدر انواع اوهام و قورقو ایله یوارلنمقده ایدم. برده صباح اولدی، مأمورلر کلدی، هر کسی قالدیردیلار، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، عموما محبوسلری حبس خانه میدانینه براقدیلر، هر کس میدانه چیقار چیقماز حبس خانه بیوك قاپوسینه دوغری یورودیلار، بنمده اوراده نه اولوب اولمادیغندن خبرم یوق، میدانه چیقدم، متحیر اوله‌رق کیزمکده ایدم، برده باقدم بزه کل اشارتنی ویرییورلر، نهایت تبین ایتدیکه هر کون صباحدن حبس خانه‌یه، یمك یومورطه وانواع تصدق کلییورمش، اوده قپو اوکنده محبوسلره تقسیم اولنورمش. خلاصه بزه دخی حصه چیقاردیلر، هر نه قدر حصه‌می آلدوم ایسه‌ده، یمك اشتهاسی یوق، حصه‌می اوراده برینه ویردم. صباح ساعت طوقز راده‌لرنده بنی بر آدم ایله حبسخانه‌دن پولیس دائره‌سنه کوندردیلر، اوراده بر طاقم استنطاق بعدنده قزانه کوندرمك اوزره قرار ویردیلرده، تکرار حبسخانه‌یه یوللادیلر.

ذاتا بزم آرقداشلر بکا بویله اوله‌جغنی سویلامشلردی. بز تکرار حبسخانه‌یه کلدیسه‌ك آرقداشلر استقبال ایتدیلر، حالمی صوردیلر، بنده کیفیتی احوالی بیان ایتدیسه‌م، دیدیلر: سنی یارین قزانه کیده‌جك پراخوته یوللایه‌جقلر، آخشام قزان حبسخانه‌سنده بولنورسن، اوراده بزدن فلان وار فلان وار دیه بر قاچ اسملر سویلادیلر، طرفلرندن سلام تبلیغ ایتمك اوزره سوز ویردم. بز اوکیجه‌ده اوراده قالدق، اخشام حبسخانه قاپولری قاپاندی، بر وجهی معتاد اویونلر باشلاندی. اول کیجه دخی دقت ایتمشدم، اوراده بر آدم بولنیوردی، اویونه فلان قارشمیوردی، بر کنارده کندی حالی ایله متفکر ایدی، بنده بو دفعه اول آدم یانینه کیتدم، کسب معارفه ایلدم، بیوك بر آدم اولدیغی دخی چهره-سندن مستبان ایدی. بزه بر چوق نصیحتلرده بولندی، حبسخانه اسرارندن هیچ خیاله کلمز شیلر سویلادی، عاقبت دیدیکه: بو بنم دیدیکلرمی قزان حبسخانه‌سنده عین الیقین مشاهده ایدرسن. کیجه یاری اولدی هر کس

Из фондов Российской национальной библиотеки

اویوردی، بزم کوزلره کویا اویقو تحریم اولنمشدی. صباحلره قدر اوهام وخیالات ایله امرار اوقات ایدردم. صباح اولدی هر کس تاتلی اویقوده، برده قاپو آچلدی، صباح یوقلامه‌سی (پاویرکه) اولدی، هر کس میدانه چیقدی، تصدقلر تقسیم اولندی، بنده بر یمورطه ایله بر پارچه اکمك ییدم. صباح ساعت سکز قرارلرنده بزی حبس خانه‌دن آلدیلر، پراخوته کونده‌ره‌جکلر، بن یالکز دکلمشم، بر قاچ آدم وار تقریبا (١٦) یاشلرنده بر قزده وار، ظن غالب بو قزجغز نساله مخصوص دائره‌ده ایدی‌ده، بزمله برابر پراخوته کیتدی، اوکمزده عسکر وار، دوغری پراخوته کلدك، پرخودلرنك ایسه مجرملره مخصوص آیری بر پارژه‌سی وار ایکن، صاری بویه غریب بر شکلده ایمش، اطرافی دیمر پارمقلق راشوتکه ایله احاطه اولنمش، داخلنده ایرکك خاتون اوچ یوز قدر مجرمین وار. بزیده کتوردیلر قاپاتدیلر، اصل مدهش قانلی قاتللر بورده ایمش، آیاقلرنده دیمر زنجر، باشلرینك یاریسی طراش اولنمش، بوراسی بنم ایچون خارق العاده بر مدهش میدان ایدی، کندیمی آغلامقدن هیچ توته‌مزدم. پاراخوت چباقساردن حرکت ایلدیسه، بن کندمی بتون غیب ایتدم. زیرا آخشامه قزانه کله‌جکم اوراده پراخوتدن چیقاره‌جقلر، بر چوق مجرملر ایله برابر، صالداتلر ایله احاطه ایده‌رك، حبسخانه‌یه کوتره‌جکلر، اوراده بلدك بر آدم راست کلورسه نه اوله‌جق؟ هپ تفکر ایتمکده ایدم، او اثناده بزم ایله برابر کلن قزجغز بنم یانمه کلدی، ذاتا یولده کلورکن دخی بر قاچ دفعه‌لر بکا دقتله باقمشدی بزده قز ایله آشنالق ایتدك، برده قز دیدیکه بن سزی تانیورم. تعجب ایده‌رك صوردم نردن تانیورسز؟ دیدی: سز تمانده یکا آولده بولندگزمه؟ دیدم بولندم. دیدی: او زمان سز هر هفته بر ایکی دفعه بزم بنجره اوکندن کیچردگز. بنده قاپو اوکنده بعضا اوینردم، سزی چوق دفعه‌لر کوروردم دیدی. بن هر نه قدر روسجه بلمزسامده، قزجغز تماندك اولدیغنی آکلادم، نصل بو حاله دوشدیکنی صوردیم، قزجغز باشینه کله‌نی سویلادی: بوندن ایکی سنه مقدم بر کون تمانده شهر بغچه‌سنده قومشی قزیله برابر کیزمکده ایدم: یانمزه بر استوتند کلدی، بزه نازکانه بر آشنالق ایتدی. بنده غمنازیه بشنچی صنفنده

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ایدم، ذاتا استوتینت‌لری سومگه باشلامشدم، کنج‌لك بغچه‌ده استوتندله برابر ایکی ساعت قدر کیزدك، استوتند نیژنی‌لی اولدیغنی سویلادی. برده بر چوق تاتلی تاتلی لطیفه‌لردن صوکره، بزه بر اوطورمق تکلیف ایتدی. اوتوردق، بر چایده اچدك، صوکره استوتند بزی اوه قدر اوزدردی، بزم اویده اوکرانمش اولدی. آرتق احباب اولدق، استوتند ایکی‌ده برده کلدی، بعضا برابر کیزمه‌یه کیتدك، والده‌مده بر شی دیمزدی، مساعده ایدردی. بر کون شهر بغچه‌سینه کلدم، استوتندی آرادم بولدم، اون دقیقه کیزدکدن صوکره استوتنده بکا شهر خارجنه کیده‌لم دیه تکلیف ایتدی، بنده رد ایده‌مدیم، ذاتا بویله بر استاکده واردی. هر نه اولدیسه اوراده اولدی. بر قاچ کون صوکره استوتنده مملکتنه کیده‌جکنی سویلادی، اگر آرزو ایدرسام، بنی دخی برابر کوتره‌یم دیدی. بنده چوق دوشـنمه‌دم، محبتدن فلاندن بحث اولنمشدی، عقد ازدواج مقاوله مزده وار ایدی، فقط بنم سنم مساعد اولمادیغندن ازدواج امکان خارجنده ایدی. نیسه بز کیتمگه قرار ویردك، والده‌مه بر مکتوب براقدم. ذاتا والده‌م بنم پدرمله یشامیوردی، بر ضابط ایله یاشیوردی، کندیسی دخی آنجق ٣٢ یاشلرنده ایدی. بنده استوتندله برابر شهرمی ترك ایتدم، هر نوع زحمتلری اختیار ایتدم. نیژنی‌یه کلدك، بزه براوده توتدی، بر ایکی هفته برابر توشدك قالقدق، صوکره استوتند مسقوه‌یه دار الفنونه کیتدی. بزه پاره کونده‌ره‌جکدی، برهفته صوکره بنده مسقوه‌یه کله‌جکدم. عاقبت بونلر هب (فو فو) اولدی. آج قالدم فنا حاله دوشدم، انسانه پاسبورت لازم ایمش، بنم خبرم یوق، صوکره والده‌مه مکتوب یازدم، پاسپورت استدم اوده کوندرمه‌دی، دیرکن حبسخانه‌لره دوشدم، ایکی سنه‌در سورنیورم دیدی، آغلامه‌یه باشلادی. بنده کندی کندیمه دیدم: یارب بن ارککم، بو حاللر هر آدم باشینه کلورمش، سن صبر ویر یاربی بز دها اوچ کوندر بو فلاکته دوشدك، بو قز ایکی سنه بلا جرم خسته خانه‌لرده حبسخانه‌لرده قالمش. دیرکن پراخوت قزانه کلدی، بز بوراده اینه‌جکز، قزده تمانه کیده‌جك. وداع ایتدك، عسکرلر کلدی، بزی

(١) فو فو نه‌در؟ نه قدر صوردم ایسه اکلایه‌مدم صوکره مقام قرینه‌سیله بوش لافلر دیمك اولدیغنی تخمین ایدردم.

ایندردیلر، قزان حبسخانه‌سینه کیده‌چکز، یولده کیدرکن او قدر دوشوردم که، بلدك آدملر کلورسه حالم نه اوله‌جق دیردم؛ چوق آدملر راست کلدیسه‌ده کوزمی قالدیروبده باقمادم.

تمام آخشام اداتی قزان حبسخانه‌سینه کلدك. بوراسی آرتق غایت جسیم بر حبسخانه ایمش، داخلنده بکی متجاوز آدم وارمش. بزی برر برر صایه‌رق اسملرمز ایله چاغره‌رق قبول ایتدیلر، مجموع یکرمی سکز آدم ایدی.

ذاتا کیجه اولدیغندن بزی دوغری داخلی اوطه‌یه قاپاتدیلر، مسافر دائره‌سی نامیله آیروجه بر بیوك دائره وار ایمش. اوراده بزدن ماعدا یوزی متجاوز آدم واردی. بنده شمدی بو قدر بیوك بر حبسخانه، داخلنده بو قدرده آدم بولنور دیه هیچ ظن ایتمزدم. هر کس کیف صفاسنده صانکه بوراسی هیچ حبسخانه دکلمش، بلکه‌ده بر سفاهت خانه یاخودده بر قمار خانه ایدی. کیجه یاریسی اولنجه‌یه قدر قمار اوینادیلر، کیمی ترکی چاغرییوردی، کیمی‌ده عشرت ایدردی، مغموم و مکدر آدم بندن ماعدا همان یوقدر دیرسام جائز ایدی. بنیده کندیلری کبی اویونه تشویق ایدرلردی، لکن بن قورقو بلاسی قاچاردم. نیسه قزان حبسخانه‌سنده دخی بر کیجه‌یی آتلاتدق، صباحه یقین ایکی ساعت قدر اویودم، صباح اولدی، قاپولر آچلدی، یوقلامه اولدی. هر کس‌ده میدانه چیقدی جابقسارده اولدیغی کبی تصدق بوراده دخی وارمش، تقسیم ایتدیلر، بزه دخی حصه‌مزی ویردیلر. مجرمینه اعانه کوندرمك روسیه‌ده هر یرده وارمش، اکثر حبس خانه‌لرده چوق قالان آدملر، تصدق ایله کیچنه‌رك حکومت طرفندن ویرلان یومیه طوقز کاپیکدن، سرمایه توپلارمشلر و بر چوغی‌ده، قماره صرف ایدییورمش. تصدق‌دن کلن انواع اطعمه، بر آدمی مکمل اداره ایدرمش.

حبسخانه میدانده ایکی اوچ آدم بر آراده بر طرفدن بر طرفه کیدوب کلمکده ایدیلر، اسلاملردن دخی بر چوق آدملر بولنوردی. بن ایسه بر کنارده باشمه کله‌نی ملاحظه ایتمکده، اوزون اوزون تفکرده ایدم. بر طرفدنده

Из фондов Российской национальной библиотеки

مجرملرڭ آياقلرندهکی زنجیر صداسی ذهنمنی اشغال ایدردی. شو اثناده حبس خانه بالقوننده صموار ایله چای ایچمکده اولان بر آدم کوزیمه توشدی، کندنده غایت کبار بر هیئت وار، باشنده اغنیالره مخصوص توباتای، یاننده بر خاتونده واردی، صوڭ درجهده تعجبمی موجب اولدی. بو کبی بر آدمڭ حبسخانهده بولنمهسنی هیچ مأمول ایتمزدم، بر قاچ وقت کوزمی کندیلرندن آلامادم، و آنلرده بکا دقت ایتدیلر. بنده اوراده بولنان قاپو آرقهدشلردن بر مسلمانه صوردم: بو آدم کیمدر؟ دیدی قشقار مرتضی بای (١) بو بزه بیوك بر تسلی اولدی، کندی کندیمه دیدم: مشهور جهان اولان قشقار مرتضی بای دخی بوراده بولنیور، بنم ایچون نه محجوبیت وار، خوسـزلق ایتمدم دیه کندمی تسکین ایتدم، بویله دخی مسلمانلردن قاچ آدملر کوردم، حتی بر قریه امامی دخی اوراده واردی، فقط اسمی خاطرمده قالمدی. شو طریقه قزان حبسخانهسنده تورت بش کون مسافر اولدق، بش کون ظرفندهده بش سنهلك بر تحصیل معلومات ایتدك، حبسخانه حقیقة بر مکتب خدمتنیده کورورمش. بو خصوصده حبسخانه اسـراری نام اثرمده مفصل معلومات واردر. قزان حبسخانهسنده چوق بیوك آدملر ایله کورشدم، فقط جهالت کنجلك استفاده ایدهمدم، بر قاچ دفعه تکرار اسـتنطاق و تفتیش ایتدیلر. عاقبت بش کون صوڭره بزی دوغری مسقط رأسم اولا تاری شهرنه کوندرمك اوزره قرار ویردیلر، بر کون بر چوق مجرملر ایله برابر حبسخانهدن پراخوته کیدهجکز. اوتوز قدر عسکر کلدی، کیدهجك آدملری اسملری ایله بربربر چاغردیلر، مجموعی یوزی متجاوز ایدی. حبسخانهدن چیقدق، برده حبسخانه قاپوسنده توپلانمش اهالی تعداد خارجنده ایدی حسابنی الله بیلسون، بونلردن بعضلری کیدهجك آدملره پاره اکمك تصدق ویرمك ایچون کلمشلر، و بعضلریده مجرملرڭ اقربا و تعلقاتی پراخوته قدر تشییع ایتمك ایچون کلمشلر ایمش. بر طرفدن آغلامه صیزلامه، دیکر طرفدنده کورولدی غوغا قیامت کبی ایدی. عسکرلرده کمسهیی

(١) قزن و جوارنده بو کبی بایلار نادر بولنورمش فقط عاقبت افلاس ایدهرك حبس خانهلرده یکرمی سنهلر قالدقدن صوڭره آخر عمرنده فقر وضرورته دوچار اولب وفاتنده جنازهسنی تشییع ایچون بش اون کاپك مغازینلردن جمع ایتدیلر اللهم احفظنا من شرور انفسنا

Из фондов Российской Национальной библиотеки

برافمازدی، هر کسنڭ آهی آسمانه چیقار کبی ایدی. صباح ساعت طوقز بچقده پراخوته کلدك، پراخوت عینی اول کلدکمز پراخوتمش، ایچنده محبوسلر مالا مال دولمشدی. بزی کتوردیلار پراخوته دیمیر قفسه قاپاتدیلر. پراخوت داخلنده بشیوزدن زیاده مجرمین بولنوردی. بویله عبرت خانه هیچ جهانده تصور اولنه‌ماز. پراخوت ایچنده مسلمان خرستیان روسیه‌نڭ هر طرفندن آدملر بولنوردی، قفقاز آدملری دخی پك چوقدی. پراخوت قزان پریستاننده اوچ ساعت قدر توقف بعدنده حرکت ایتدی ایسه، اورتالق عادتا بر محشره مثال اولدی، هر کس عادتا سرخوش اولمشلردی: آغلامق، کولمك، ترکی چاغرمق، تاتارچه روسچه و بشقه لسانلردن یرلامق، هر کس اوز حالته باغرور چاغروردی، کیمی‌ده چالغی غارمون چالاردی، بن هپ حیرتله سیر ایدرم. پراخوت قزاندن مفارقت ایدوب، بر ساعت قدر کیتمشدك. برده آق صقاللی بر آدم بنم یانمه کلوب سلام ویردی، و علیکم السلام بعدنده بنم کیم اولدیغمی و نصل بو حاله دوشدیکمی صوردیسه، بنی بر اغلامه توتدی، هیچ جواب ویره‌مدم، دیرکن بو آدم بزی نصحته باشلادی، دیدی سن بر شاکرد اولاجق سن حضرت یوسف پیغمبرڭ حبس خانه‌ده یاتدیغنی اوقوماد کمی؟ و نیچه امامل محبوس اولدیغنی بیلمزمی‌سن؟ اوغلوم هیچ قایغرمه سنڭ استقبالڭ ایچون بو حاللر بر درسدر. سن بوندن صوکره بو کبی آدملرڭ احوالندن سبق آل، بنم کبی آق صقاللر بویله حبس خانه‌ده بولنیور دیه بزه کوب سوزلر سویلادی.

صوکره بنده عقلمی باشمه توپلایه‌رق بو آدمڭ نره‌لی اولدیغنی صوردم دیدی: بن نیژنی غوبیرنه‌سی فلان آولنڭ (آول هیچ خاطرمده قالمدی) عین الله ملا من دیدی. اوزینڭ نه سببه مبنی سبرکه کوندرلدیکنی سویلادی: بر کون بر آدم بزنڭ یورتمزغه کیلوب بندن دین اسلام اوکراندی، من اول هیچ نرسه ملاحظه ایتمدم، اساس دین نی ایکانی سویلادم، صوکره بو آدم بزکه نیچه مرتبه تکرار کیلدی، هر کیلدکچه ارکان دیندن بر نیچه نرسه تعلیم ایدردم، بو آدم بزدن کوب نرسه‌لر اوکرندی. بعده نره‌یه کیتدی بیلمادم. بر نیچه وقتلر اوتکاچ بر کون منی پالیتسه‌که قالاغه چاقردیلر. مندن صوردیلر:

Из фондов Российской национальной библиотеки

فلان آدمنی بیلەسزمه؟ دیدم: بلمایمن. تکرار تکرار صوردیلر، همیشه بیلمایمن دیدم. صوڭره دیدیلر نیچوك بیلمای سن اول سندن نیچه وقت درس اوقودی. دیدم بیلورم، فقط اسمنی بیلمازدم. هم حقیقة اسمنی بیلمازدم. اول بیچاره اورص ایکان، من اول وقتلر هیچ نرسه فکر قیلمادم. اول بیچاره بارغانده مسلمان بولورغه کغز بیرکن، دین نی سڭا کیم اوگراتدی دیگاچ عین الله ملا دیگان، مونه بالام شونڭ ایچون پادشاه حضرتندن بزگه سیبر کیدرگه چیقدی مونده دورت ییل ۋاستروکده یاتدم، مونه ایندی بو یل تمام حکم بولدی، بزنڭ باش کیتدی. دیەرك کوزندن یاش آلدی.

پاراخوت اوستنده خلقنڭ کوبلکی عجایب، همه شاد و ممنون اویون کولکی. پراخوت ایکنچی کونی چیسطایغه کیلدی، بر ایکی ساعت توقف قیلدی، آندن هم پراخوتقه بر نیچه مجرم کتوردیلر. شول طریقه، هر یردن مجرملر توپلایەرق یدنچی کوننده بزلر ۱۸۷۸ سنهٔ میلادیەسی آوغوست نهایتنده تقریبا آلطی یوز آدم (پیرمی) حبس خانەسینه کلدك و اوراده اوچ کون استراحت ایلدك. بوراده بولندیغم اثناده بن بر چوق شیلره دقت ایتدم، بر چوق شیلره عقلم ادراك ایتدی، زیرا روس لسانیده آڭلامەیه باشلادم. اشته اولا بن حبس خانه خلقی آراسنده اولان بر چوق اسراره بوراده واقف اولدم و حبس خانه خلقی بر قاچ قسم اولدیغنی بوراده آڭلادم، و الا بن محبوسلری عموما مجرم ظن ایدردم: قانلی، قاتل، سارق کروهی ظن ایدردم، حالبوکه محبوسلر ایچنده بی کناهلر و بلکەده معصوملر دخی بولنورمش، از جمله بوراده حبس خانهٔ عمومیده بر اختیار آدم واردی، تصادف اولەرق بنم یتاغم بو آدم یانینه راست کلدی، کوندز دخی بو ذاته دقت ایتمشدم، فقط اسلام اولمق احتمالی خاطرمه کلمامشدی، برده کیچه یاریسی کیچدکدنصوڭره، بو ذات اویقودن قالقدی، یتاغنده اوتردیغی یرده بر کره تیمیم قیلدی، صوڭره تلاوته باشلادی، سورهٔ یوسفی تکرار ایتدی، بعده بر دعا و نیازه باشلادی حیرتده قالدم، بن او زمانەیه قدر بویله بر دعا خوان کورمامشدم. بزم مدرسەلرده دکل، علما دیدکمز ذوات کرامده دخی لایقیله دعا اوقویەجق آدم بولنەماز.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

بزده عموما ابتدا صرفه باشلاندقده: «الدعاء بلفظ العربيه مقرونته بالديجابته» دیرلر. اونی دخی اورایه مخصوص بر دلیل مسکت ظن ایدرلر، اصل دعانه‌در؟ کمسه بلمزدی.

اشته شو ذات او قدر حزین حزین آه ایده‌رك ادعیه‌لر اوقیور، حیرتده قالمامق قابل دکل ایدی. صباحه قدر زار ایتدی آغلادی، صباح اولدی، پاویرکه‌دن صوکره کیزمك اثناسنده بن بو آدمڭ یانینه کیتدم، سلام ویردم. کندیسی غایت ایری بم بیاض صقاللی قالون سسلی بر آدم ایدی، و علیکم السلام اوغلوم بیوردیلر. حال احوال صوردقدنصوکره خیلی صحبت ایتدك، عاقبت قفقاس آدمی اولدیغی تحقق ایلدی، فقط لسان بلمدیکندن استفاده مشکل ایدی، شولای بولسه‌ده چوق استفاده ایتدك، بزه بر چوق تعلیمات ویردی. بو ذات لسان عربه ماهر اولدیغی محقق ایدی، فقط بن عربجه تکلم ایده‌مزدم. اونده روسجه‌ده مکمل ایدی، بنده اوده یوق. اشته استفاده مشکل اولدیغی بنم جهلمدن ایدی، حتی شیمدی شو ذات نره‌لی اولوب اولمدیغنی بله‌میورم، فقط صوکره‌دن قفقاز ملتی اولدیغنی ظن ایدردم او ظن اوزره قالدم. (پرمی) حبس خانه‌سنده اوچ کیجه بو ذاتڭ الله ایله مناجاتنی سیر ایتدم. بوده بنم ایچون بر درس ایدی. حبس خانه‌لرده مجرملردن ماعدا برده سیاسیون بولنورمش، بونی دخی اوراده حس ایتدم، فقط اوراده حقیقتنه مطلع اوله‌مدیم. اوچ کون صوکره (پرمی) دن حرکتمز تحقق ایتدی، یارین صباح ایرکن (تمان) که دوغری حرکتمزی بزه آخشامدن معلوم ایتدیلر. بابا دخی بزمله برابر کیده‌جك. صباح اولدی، پاویرکه باشلاندی، برر برر کیده‌جك آدملرڭ اسملری اوقندی، اشته شو اثناده بن دخی بر شی‌که دقت ایتدم: آلبرت دیه چاقردیلر، او آراده بری کلدی، علی بك نام بر چرکسی آرقه‌سندن ایتدی، اوده میدانه چیقدی. مأمور تکرار صوردی: آلبرت اوزرینه بر فاملیه‌ده علاوه ایتمشدی، لکن خاطرمده قالمدی. اما شو بیچاره علی بك، آلبرت یرینه محقق کیتدی. حالبوکه آلبرتڭ آیاغنده دیمرده واردی، مأمورده دقت ایتمدی، علی بك‌ده لسان بلمزدی، اویله کیچدی. باویرکه تمام اولدی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

تورت یوزه قریب عزیز مسافرلر. او زمانده (پرمی) تمان آراسنده دیمر یول یوق، آرابه ایله کیدییورز. هر آلطی آدم بر آرابه‌یه بنه‌جکلر، بو آلطی آدم بر زنجیره دیزلمشدر. آرابه‌لر کلدی، آلطیشر بندك، اللرمزی زنجیر ایله باغلادیلار، همان حرکت ایتدك.

اشته اصل شوراسی بنم ایچون چوق آغر کلدی، آراده برر عارسز آدمده بولندی، بر آدم ابدست بوزاجق، آلطی آدم برابر کیده‌جکز، بش آدم باقار. هله بنم کندم ایچون ابدست بوزمق لازم کلورسه، اللهم احفظنا بش سنه اوراده قالورسام ابدستم کلمز، زیرا بز بو کبی اخلاق ایله تربیه اولنمدق، آداب اسلامیه‌ده بو کبی حاللر اولمق احتمالی یوقدر. بکا صوك درجه‌ده آغر کلدی، برکت ویرسون آخشامدن آخشامه (استانسه) یاتابه کلوردك، اوراده ابدست بوزاردم استراحت ایدردم. استانسه‌لره کلدیکمز کبی بوشش براقرلردی، هر دائم استانسه‌لرده کیجه قالوردق، اوراده دخی بر قاچ آدم برابر ابدست خانه‌یه کیرردی، هیچ نجاستدن اجتناب یوق، بز، صالداتلره بش کاپك ویروب بر کناره کیدردم. هر کون آخشام اولورسه، پاویرکه بعدنده هر کسه طوقز کاپك پاره تقسیم ایدرلر، شو پاره ایله هر کس بوغازنی بسلر، اکثری آخشام اولور اولمز یاتار اویور. اما ایکی اوچ آدم صالداتلر ایله برابر بتون کیجه عشرت ایدرلر، سرخوش اولورلر، بیچاره صالدات هم ایچار، ایکی اوچ کون آشاب ایچدکدنصوکره صالداتلر النده‌کی خزینه (کاصصه) غه هم کیررلر، اوچ تورتنجی کون شولوق ریستانلردن بر قاچ کوزی آچیق آدملر اتفاق ایده‌رك، بیچاره صالداتقه معاونت کوستریرلر، کاصه‌يی اکمال ایچون عموم ریستانلرغه سویلار، یدی کاپك سکز کاپك بعضلرینه بش کاپك ایله رضا قیلورلر، صالدات بیچاره بو یخشیلغه قارشی واسطه اولمش ادملره کمال حریت ویرورلر، زنجیره دخی تیزمزلر، صوکره بو آدملردن هر نه صادر اولورسه، صالدات کوزنی قاپاتر. بو آدملر چوق غریبلرنڭ جاننی یاقارلر، لسان بلمز: چوحنه‌لر، چیرمشلر، چواشلر، تاتار چرکزلر، حتی بعض غبی روسلر دخی پاشپورتسز مملکتنه

کیده‌جکی یرده، قانلی قاتل مقامنی توته‌رق کاترو ژنای رابوطه‌غه هم کیدییورلرمش، بن بونلرنڭ دخی انواعنی مشاهده ایتدم. شول طریقه بر چوق اسراره مطلع اولدق آلتنچی کونی (یکاترینبورغ) حبس خانه‌سنه کلدك، بوراده دخی ایکی کیچه استراحت ایلدکدنصوگره یولمزه دوام ایتدك بعده تمان حبس خانه‌سینه کلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، پیرمی‌ده کوردیکمز بابا دخی بوراده کورلدی، علی بك بابایی ترجمان ایده‌رك بوراده کندینڭ آلبرت اولمدیغنی، اسلامیتده آلبرت اسم اولمدیغنی کندینڭ مسلمان اولدیغنی عریضه‌لر ویردی، عرضحال یازوچی‌لر، دعوی وکیل‌لری هپ اوراده موجود محبوس‌لر آراسنده وار ایدی. پرمی حبس خانه‌سنده هیچ بر شی بلمکان علی بك، تمانکه کلنجه‌یه قدر عادتا روسچه‌ده بلمش و آنڭا کاتده اولمش. اشته ضرورت حال، انسانی، نه قدر چابق تربیه ایدییور. اما عاقبتی‌نه اولمشدر طبیعی بڭا معلوم اولمدی. بر هفته صوگره بزی تکرار یاتاب ایله تاریغه کوندردیلار. بن تمانده حبسخانه‌ده بولندیغم اثناده ینگا آولده کندیمی بیلکان بر نیچه کشی‌که خبر یوللادم، بنی کفالت ایله آلسونلر، بن اوز اختیارم ایله تاریغه باریم دیب، هیچ کیم التفات ایتمدیلر. بو ایسه بنی استه‌مه‌دکلرندن دکل، بلکه جهالتلرندن، کیمدن صورمق لازم ونصل کفالت لازم اولدیغنی بلمادکلرندن جسارت ایده‌مدیلر، بلکه بیوك بر جریمه‌سی اولمزسه بو صورتله (تورمه) که کیرمز ایدی ظن ایتدیلر.

روسیه اولکه‌سنده تاتار ملتی، صاف درون، هیچ بر نوع فنالغی بلمدکلرندن عمومیتله قانون حکومتدن دخی غافل قالمشلردر، احتیاج مست ایتمشس اولسه بلوردی. سنتبر ابتدالرنده تماندن بیوك جاده تراکته یولی ایله تاریغه متوجها حرکت ایتدك، اصل زحمت بوراده اولدی، زیرا قرق کونلك بر مسافه ایمش، پیاده یایان کیتدك کونلر کیتدکچه صغوق اولمایه باشلادی، البسه یوق هله آیاغمه کیه‌جك هیچ بر شیم یوق، یالان آیاق کیدییوردم. بوراده رفیقلرمز آراسنده دها فنا آدملر ظهور ایتدی، بر کون یولده بر قاچ آدم اتفاق ایتمشلر: بر قاتلنڭ آیاغنه بولغان بوغاو زنجیرینی بڭا

Из фондов Российской Национальной библиотеки

تبدیل ایده‌جك اولدیلر، برکت ویرسون ایکی مسلمان صالدات واردی، اونلر بنی حمایه ایتدیلر. والا بزی قاتل یاپه‌چق لردی، حریف نڭ آیاغنده‌غی زنجیرلری بنم آیاغمه صوغه‌چق ایدیلر. صوڭره بڭا بر فنا قورقو عارض اولدی، کیجه‌لری اویومز اولدم. ذاتا یمك یوزنی کوردیکم یوق، ایکی آی هب ایکمك سوت ایله کندیمی اداره ایتمشدم، کنج لکده وار، بر خیال استلا ایتدی. همان جنون علتی ایله آز قالدی مبتلا اولور ایدم. تمام قرق کون لك بر یول، هیچ مسلمان یوق کونلر صغوق. تاریغه یقین کلدکچه هوالر صغوق اولدی، عاقبت قارلر یاغدی، بن قار اوستنده چیپلاق آیاق کیتمکده ایدم. آیاقلرم صغوقه تحمل ایده‌مزدی، یوکروب کروان خلقی نڭ آلتنه چیقار، آیاقلرمی آستمه باصوب اوتروردم، تا آخرده بولغان صالدات کیلوب یتکانچه. صوڭره تکرار یوکرور ایدوم، تکرار آلغه چیغوب اوتروردم، آیاقلرمنی یلتاردم، بو صورتله‌ده بر نیچه کون زحمت چیکدم، بو زحمت لری تعریف قابل دکل.

سفرمز تاریغه یقلشدی: ایشم، توکالی، قالالرنی کیچدك، صالدات لر قولنده آقچه قالمادی، ریستانلره طوقز کاپك یرینه بش کاپك کورماوای ویرمك باشلادیلر. اشته او زمان بعض دائمی ریستانلقده عمر سورمش آدملر، قاعده‌بی بلورلر، صالداتقه یول کوسترلر. بیچاره جاهل صالدات، بو حیدودلر فکرینه اسیر اولور. اکر ریستانلر ایچنده زنکین آدم اولوبده ایشی فنا اولدیغنی حس ایدرلرسه، آڭا انواع دسیسه‌لری قوردقدن صوڭره، تخلیهٔ سبیل هم ایدیورلر. هیچ کناه‌سز آدملر، بو مجرم قهرنی چیکوب کاتروژنای رابوته‌غه قدر کیدلرمش، صالدات لر رئیسی بیچاره! کندی ریستانلره عائد پاره‌لری تلف ایتمش بولندیغندن بو آدملر هر نه دیرلرسه وهر نه یاپارلرسه، هیچ کورمز بلماز اولیورلر، آنلرده یعنی بر قاچ عاقل آدملر دیدیکمز ذوات، عادتا ریستانلره حاکم اولیور، آمرانه بر طور حرکت کوستریورلر، هر نه حکم ایدرسه النده، بونلرنڭ کار وکسب لری شو ریستانلری آلوب صاتماق ایمش، (حبسخانه اسرارلی) نام اثره باق.

بز تاریغه کلدك بنم خالەم زوجی نصر الدین ملا، عم زاده‌مز احمدی اکه

Из фондов Российской национальной библиотеки

بنی پولیس دائره‌سندن استقبال ایدوب کندی‌لری بنی برابرلرنده آلوب قایتدیلر.

بن کمسه‌نک یوزنه باقه‌میورم، غایت حیا ایدییورم، اقربادن بر نیچه آدملر کلدیلر، بزی تسلی ایدییورلر، فقط اوتسلی‌لر بنم قولاغمه هیچ کیرمیور، اورامغه چیقه‌میورم، هیچ بر یره کیده‌میورم. بر کون شول حال ایله پریشان اوتورمقده ایدم، بکا آوول سلمان ملا مرحوم کلدی، بنی ڨولصقه چاغردی، ڨولصده بنم حقمده بر مکتوب وارمش، بکا کوستردی، صوکره کوزل بر نصیحت سویلادی، رحمة الله علیه حقیقی احراردن ایمش (قلوب الاحرار قبور الاسرار) مضمونی موجبی، بو مکتوب مالنی کمسه‌یه سویلامه‌مش، مکتوب ایسه یالکز بنم شخصمه عائد ایدی، قشقاردن کیدشیمی بر نیچه قات مبالغه ایله «قارادوان» ملاسی یازمش. شو مکتوب داخلنده بزم پاسبورتمزده وار.

اشته بنم شورایه قدر چیکدیکم بلیه هب استاذ داملا اسماعیل علیه الرحمة حضرتلرینک جهالتی ثمره‌سی والا استاذ بنی صقشدیرمه‌سه، ولو حکومت رجالی پاشپورت صوراسه‌لر بویله: بو بنم شکرتم، اصلی نسلی پاشپورتنده کورلییور، یکی پاشپورت کلنجه بن کفیل اوله‌جقم دیرسه، کافی ایدی. وهیچ بر شی لازم کلمزدی. قانون دولتی بلمک برنجی درجه‌ده علمایه لازمدر، شول سببدن روس لسانی ملالره تکلیف اولنمشدر.

بن تاریغه کلدم بر هفته ظرفنده (تیر) اصتمه خسته‌لغنه یاتدم. تمام بر آی یتاقده بیهوش قالمشم، بعض کونلر تمام‌میت کبی اولدیغمی صوکره حاله‌مز سویلاردی، رحمة الله علیها چوق تربیه ایدردی. بر آی صوکره بو خسته‌لقدن کسب عافیت ایتدک، فقط ایسکی خسته‌لغمزی هیچ خاطردن چیقاره‌میورم، کمسه‌که باقه‌میورم اوتانیورم، کیجه کوندز دوشنیورم، یارب نره‌یه کیده‌یم هیچ بلمیورم. او اثناده تجارلر بایلار ایشم یارمنکه‌سینه کیتمکه باشلادیلر، عبد الوهاب بای آیدیکین هم کیدییورمش. بنده کیدوب کندیلرینه سویلادم: بنی ایشمکه قدر آلوب کیدوکز دیب. آنلرده قبول ایتدیلر، بزی ایشمکه قدر کوترمک اولدیلر، فقط نوزلاده بمشیک یانده اوتروب کیتمک شرطیله. بکا یالکز

شول تاریدن کیتسـام بویله مقصد شول، شـونڭ چارەسی بولندی کیتمکە قرار ویردك.

حالەمە کلدم سویلادم: بن کیدییورم، اوقورغە کیدەجکم. دیە. رحمة الله علیها آغلادی دعا ایتدی، زوجی دخی مناسـب کوردی، بزە فاتحه بیردیلار. عبد الوهاب بای مرحوم کوزلاسینه اوتروب ایشـمکە کیتمك اوزرە تاریدن چیقدق، قش قیامت صغوق، بزم البسەلردە خفیف، یرمزدە کوزلادە، مدد الله مدد! کیجەلری اویقو یوق، نیسە ایشـمکە کلدك، بر ایکی کون ایشمدە قالدق، پارە یوق، هیچ بر طرفه کیدەجك چارەدە یوق، هر نه فکر ایدرسام کندم کندیمە فکر ایدییورم، عقل ویرەجك آدم یوق، عاقبت ایشم یارمنکەسندن کیتمك اوزرە قرار ویردم، اما نرەیە؟ بندە بلمیورم. جیب همایونده مجموعی آلطی تنکه آقچه وار. شهردن چیقدم (پیادە) پیاو کیدییورم، بر تیلغرافلی یول توتدم، تابانە مدد کیـدییورم، امـا یول نرەیە کیـدییور؟ هیچ بلمیورم اخشام اولدی، بن کیدییورم، کیجه اولدی کیدییورم. تون اورتاسی بولدی همان کیدییورم، ماهتاب کوزل کیجه کوندز کبی، بم بیاض قار اوستندە الله ایله بندن ماعدا کمسەلر یوق، بعضا کند کندیمە آغلایورم، قاچ آول‌لر کیچدم، قاچ آدملرە راست کلدم، لکن بو یول نرەیە کیدییور دیە کمسەدندە صورمیورم. دیرکن صباحە قدر کیتدم، صباح اولدی، تمام یکرمی ساعت یول یورودم، بر روس قریەسینە کلدم، بر اویکە کیردم، چای ایچیورلردی، بکادە چای ویردیلار، چای ایچدم، بردن برە بر اویقوغلبە ایتدی، صیجاق اودە یاتدم اویودم. تمام بش ساعت اویقو اویومشم، قالقدم. خانه صاحبنە چای پارەسی یکرمی کاپك ویردم، یولمە دوام ایتدم، آرتق آخشام اولمشدی، بن قریەدن تکرار تیلغرافلی یول ایله حرکت ایتدم، ماهتاب غایت کوزل، یالکز کیدییورم بش ساعت قدردە کیتمشـدم، آرقەدن بر قاچ آدم کلدی، هر بری برر چانەدە، یوکلاری یوق، بو آدملردن بری بکا روسچە صوردی: سن کیم سـن؟ دیە. بن بر مسلمان اولدیغمی سـویلادم. صوکرە تاتارجە نرەدن کلمکدە اولدیغمی صوردی. او اثنادە بندە کندیلرینڭ نرەیە

کیتمکده اولدیغنی صوردم. دیدیلر: (پتروپاول) قزلیارغه بارامز. بونڭ اوزرینه بنده بر غریب طلبه اولدیغمی سویلادم، ایچلرندن بری مرحمت ایتدی، بزی چانهسینه آلدی. برر ساعت کیتدکدنصوڭره بر روس قریهسنده چای ایچدك، ایرتهسی کون صباحدن پتروپالغه کلدك. شول آدم خانهسینه مسافر اولدم. چای ایچدم. اویله نمازی چالا قازاق محلهسنده قیلدق، اویلهدن صوڭرهده یمك شولوق آدم خانهسنده ییدك. بزه چوق اکرام ایتدیلر. صوڭره بز مدرسهیه کیتمك اوزره بو آدمله وداع ایدوب مفارقت ایدك ایسه، بزه تکرار رجا ایتدیکه: بزم شهرمزده بولندقچه دائما بزه کلوکز، مونچهغه کیرورکه جمعه کیجهلری کلورسهڭز بیك شاد بولورمز دیدیلر.

بزده انشأ الله دیدك اما، فقط اوآدملر ایله تکرار کورشمك نصیب اولمدی. مدرسهلره کیتدم ایسهده، بعض بزی بلن آدملر بولندیغی جهتله، کندی باشمزدن کیچمش وقعهٔ تاریخیهیی ملاحظه ایتدکده، کندمزی هیچ کمسه بلمکان بر طرفه کیتمکی ترجیح ایلدك: فقط کیتمك ایچون بر جهتده بولهمیورم، مع ما فیه بر چوق تفکر بعدنده تکرار «مجهول مطلق»غه توجهی *) اختیار ایدهرك، تیلغراف یولنی تعقیب ایدهرك شهردن چیقدم. مزارستان خذا سینه کلدکده بر خیلی استمداد ایتدم، بر نیجه آیت تلاوت بعدنده یولمه دوام ایلدم. دوم دوز قار صحراسی، هیچ بر شیلر یوق. یولده او قدر واسع دکل، مرور ایدن آز اولدیغی مشاهده اولنمقده ایدی: فقط تیلغراف اولدیغندن ظن ایتدمکه، بو یول مطلقا بر شهره وارهچقدر. ایکی اوچ ساعت کیتدم، نه قریه وار؟ نه شهر وار؟ نهده آدم راست کلدی، هیچ بر شیلر یوق. کیجه اولدی، ماهتاب او قدر دکل، هواده بولوت وار.

تلغرام (باغانه)دیرکلرینڭ حسابنه قاراغانده بر استانسه کیچمش کبی کوزکیور، زیرا (١٤٤) رقمی وار، لکن هیچ بر قریه فلان کیچمدك، اما بر آراده کوپك صداسی کلمشدی، لکن او، خانه، یاخود انسان مسکنی کبی بر شیلر کورهمدم. کیدوب کیدوب تلغرام باغانهسنده بولنان رقملری دقت

*) بو قاعدهیی بز ابطال ایتدك یرقمه مدرسهلرده همیشه توجهغال دیرلردی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایله باقمایه باشلادم، بو حسابدن تقریبا اون بش چاقرم تکرار کیتدم، لکن همان هیچ بر شیلر یوق. اوهام خیال و قورقوده استلا ایتمکه باشلادی، او اثناده اوزاقدن بر قارا کوزکدی، فقط نه‌در بله‌میورم، بعضا حرکت ایدر کبی اولییور، بوده تقرب ایتدکچه بزم حیرتمز آرتییور ایدی. همان یقین کلدك حرکت ایدییور حیواندر، فقط بویله بر حیوانده هیچ کورمامشم؛ صغر دکل آت دکل، عجبانه اوله بلور؟ رسملی الف با اوقومدمکه، نه اولدیغنی بله‌یم، بزم عواملِلرده انموذجلرده بویله بر حیوان رسمی بولنمیوردی، رسملی کاغده باقمق مدرسه‌لرده قطعیا ممنوع ایدی، چار ناچار بویله بر زمانده انسان حیرتده قالورمش......

برده حیوان اوزرنده انسان تاوشی هم بار، لکن تلنی آکلایه‌میورم، اوی، وای دیر کبی اولییوردی، کیچه‌ده قارانلق، قورقوده وار، مدرسه‌ده وقت جن شیطانلر انسانه هر تورلی قیافتده کورنه بلور دیه استادلرده قولاغمزنی دولدیرمش، بویله مخلوق اولسه اولسه شیطان اوله بلور دیه ذهنلرمی قارمه قارشیق ایدر آغلایه‌جقلرم کلوردی. نیسه عاقبت تکرار تکرار سویلارکن بر درجه آکلانمغه باشلایدی، بعض آکلایه‌مدیغم شیلری روسچه صوردم، روسچه افاده ایلدی. یاریم ساعت قدر بزی استنطاق بعدنده آستنداغی حیوان (دوه) اولوب کندیسی‌نکده (قرغز) قازاق اولدیغنی آکلاتدی. بولندقلری موقعلرده صحرا اولوب، آول شهر بولنماز، هر یکرمی بش اوتوز (ویروست) چاقرمده، کیت تعبیر اولنور بر خانه‌دن عبارت برر (محطه) استانسه بولنوب و اوده اکثریتله قار ایله مستور اولوب کیچه‌لری بیك تفریق اولنمز بر حالده اولدیغنی و بو بیکیتلر صاحبی روسلردن اولوب کوزل و امین آدملر اولدیغنی سویلادی. بونك اوزرینه انسیت کسب ایتدك، الیمزده اولان بیکیت قاچ چاقرم اولدیغنی صوردم و نره‌لرده نه کبی شهرلر اولدیغنی صوردم. بیکیت دها یدی چاقرم یر مسافر اولوب، آلتمده کوکچه طاو، آطبازار شهرلری اولدیغنی سویلاینچه، بنده صوك درجه‌ده ممنون اولدم، آرتق بوندنصکره قاف طاوی‌نك آرتنه کیدر کبی کیتمایه‌جکم و همده کیده‌جکم یر هیچ بلمدیکم اسمی

ایشتدیکم بر مملکت اوراده بزی بلەجك آدم دخی بولنمایەجغنه کسب قناعت ایتدم، بو خوش کوزل حوادثی ویرن قازاغه رحمتلر اوقودم، خوش آمان بول دیه آیرلدق، بزده یولمزه دوام ایدییورز، برر ساعت کیتدم، کوپك صدالری کلمکه باشلادی، اما اورتالقده بر شیلر کوزکمیور، صوڭ درجەده یورلمش حالم بتمش آیاقلارمده یورومز اولمشدی، کوپك صداسینه دقت ایدییورم قولاق ویرییورم، اما تلغراف یولندن کنارده بر خیلی چقده کبی کلیور، یولی دخی براقمق استەمیورم، شولای بولسەده بر انسان صورتی کورمك، بو ساعتده بنم ایچون بر بختیارلق ایدی. یولی براقمغه مجبور اولدم، صدایه دوغری یوردوم، همان همان یقین کلدم، بر آتش کوزکدی، آرتق بوراده بر بنی آدم مسکنی اولدیغنه شبهەم قالمدی. دیرکن انسان صداسی هم ایشدلدی، لکن قریه فلان دکل یالغز بر او خانه وار، اوده قار ایچنده قالمش کیچەده قارانلق لایقیله کوزکمیوردی، دوغری آتش شعلەسینه کلدم، او آراده حضرت موسی قصەسنیدە درخاطر ایتدم. دیرکن النده فنار، بر آدم بنکا دوغری کلیور، بنده کندمی بلدرمك ایچون یوتکردم تاماغمنی قردم، اوده باغردی کیم اول دینجه، غریب مسافر دیدم. بزی قارشیلادی اوه کوتردی، اوه کیردم باقدم، بر چوق آدم وار قیافت وسیمالری روسلردر و خاتونلرینڭ البسەلریده روسچەدر، اما کندیلری تاتارچه تکلم ایدییورلر. مع ما فیه بن روسچه سلاملادم (دراستی) دیدم. بنم حالمی و کیم اولدیغمی و نرەیه کیتمکده اولدیغمی صوردیلار، او ایچنده بر چوق آدملر ایدنده سرلمش یاتیورلر، او ساعت پوچوده کلمشده، بعضلری پوسته ایچون قالمشلر ایمش، بزه دخی یر کوستردیلار، همان باشم یره توقانر توقانمز اویومشم، زیرا یورغونلق حدودی تجاوز ایتمش ایدی.

صباح اولدی، هر کس قالقدی، بنی دخی قالدیردیلار، لکن اعضالرم قرلمشس، قالقدیغم کبی صوردم: قزلیار نیچه چاقروم دیه، اللی چاقرمه یقین بر یول یورومش اولدیغمی سویلامشس ایدیلر، دوغریسی خاطرمده قالمدی، شول قدری وار، قزلیاردن ایکنجی بیکیت ایمش.

Из фондов Российской национальной библиотеки

قش کونندە و یالکز هیچ بلمدکم بر یولدە، ایکی استانسە چوق یولدر، حیوان ایلە دخی او قدر بر مسافە آنجق یوروله بلنور.

صباح قالقدم، طاڭ آتمشدر ظن ایتمشدم؛ حالبوکە طشاری چیقدم باقدم ایسە دها قارانلق شفق علامتلری کوزکمیور، تکرار اوە کیردم، صوردمکە نە ایچون بو قدر ایرکن قالقیورلر؟ دیدیلر: ایش آدملری هپ ایشە کیدەجکلر حیوانلری باقەچقلر، کیجەلر چوق اوزوندر. او آرادە همان صموار حاضر اولدی، هپ توپلاندیلار، چای باشینە کلدیلر، بندە بونلرە هپ دقت ایتدم: سفرەیە کلورکن کمسەدە عادات دینیەدن بر حرکت کورەمدم، یالکز اختیارجە بر آدم بسملە سویلادی، آرتق مسلمان اولدیغی آڭلاشلدی، اما تکلملری هپ تاتارجە قازاق تلی. نە ملت اولدقلرنی صوردم، اصل خانە صاحبلری پوستەجیلر دون قازاقلری اولدیغنی سویلادی، خدمەلر ایسە یرلی قرغز تعبیر اولنور اسلام قزاقلرندن ایمش. اورالردە هر طرفدە دون قازاقلری بیك چوقمش، بونلرە اوراجە (قازاق اورص) تسمیە اولنورمش، یرلی اسلاملرە ایسە مطلقا (قازاق) دیرلرمش، بو قازاق اورصلر هر نە قدر عموما خرستیان ایسەدە، (الحکم لمن غلب) قازاقلردە کثرت اولدیغندن قازاق اورصلر هم قازاقلرە تقلیدە مجبور اولمشلر، دکل یالکز لسان جهتندن، عادات و اخلاق البسەلرینە وارانچە تمام قازاق اولمشلر، یالکز خاتونلر البسەلرنی تبدیل ایتمامشلر دیانت جهتیدە آنجق خاتونلردە قالمش، ایرکاکلری اکثریتلە آیین روحانیلرنی دخی اونوتمشلر، بودە بر حکمیات طبیعیەدندرکە: بر ملتدن دیانت زائل اولورسەدە، خاتونلردە بعض اثرلری قالیور، شیمدی لهستان پالاك، لیتوە مسلمانلری کبی، آنلردە دخی دین اثری یالغز خاتونلردە قالمشدر.

بزگە دخی چای ویردیلر؛ سفرەدە یاغلی بر شیلر واردی، بندە یمك اشتهاسی هم یوقدی. خانە صاحبی یاغلی آکمکی بڭا آلتمە قویدی و سویلادی: آشا قورقمە، دیدی. ذاتا بنم خاطرمدە اویلە برشی یوقدی، فقط چوق ایرکن اولدیغندن یمکە اشتها کلمزدی. چای ایچدك صفرە اوزرندە کوزل صحبت ایتدك، دقت ایتدکچە لسانلری دخی آڭلانمغە باشلادی. اصل بزم لسانمزدن

چوق فرقلی دکل، یالکز شیوه بشقه. برده (ش) حرفی یوق، بلکه (ش) یرینه هپ مهمله (س) استعمال ایدییورلر،

قازاق لسانی تاتار لسانینه نسبةً دها واسع و دها معنالی بر لساندر، بو لسانده امثال و مقاللر پك چوقدر، و قازاق ملتی اهل بادیه‌دن اولدقلری ایچون، طبیعت شعریه‌لری دخی واردر، کندی لساننده شعر سویلامیان آدم نادر اولور، مشهور شعرالری‌ده آز دکلدر. عادی سوزده بویله حاضر جواب آدملردر (تفصیلی کلور) چایدن صوڭره بر کنارده بن آز دها اویودم، بر وقت قالقدم ایسه، آرتق صباحده اولمش کنش‌ده دوغمش. طشاری چیقدم، هر طرفه دقت ایتدم بر کوزمی کیزدیردم: اللهڭ واسع بم بیاض بر صحراسی، بعض طرفلرده سوری سوری حیوانلری کوزکییور، اما شو بر خانه‌دن بشقه مسکن خانه او نامنه بر شیلر یوق. بن ایسه دنیاده بویله بر موقعلر اولدیغنی نه‌ده کورمشم و نه‌ده ایشتمشم، بنم ایچون حیرتده قالماق ممکن دکل ایدی، جغرافیا اوقومدمکه، هیچ اولمازسه بویله بر مملکتڭ دنیاده وجودندن خبرم اولسون. نیسه خانه صاحبی یانینه کیتدم، کندیلرینه بر تشکر ایتدم، وداع ایده‌جکی یرده بزه دیدیکه: خدای مسافر آش آشاب کیدنکز. بزده تکرار تشکر ایدوب یولمزه دوام ایدك، آرتق کوندز کیتمك استیورم، شیمدی قورقو فلان قالمدی، یالکزلغه دخی کسب انسیت ایتدك، یالکز کیدییورم، اطرافه دقت ایله باقیورم، برده بیك اوزاقده آت اوزرنده بر آدم کلیور، دوغری بزه کلیور بنده شبهه‌لندم، عجبا قطاع طریق‌می؟ (قطاع طریق) نه اولدیغنی بلماسامده، مختصرده کورکانم بار. اما سارق اولمایه‌جق قضیهٔ کلیه سارق کیجه کیزه‌چکدی.. نیسه کلدی، باشینه کیکانی قولاقلرنی قاپاتمش عجایب بر شی: بوروك دکل، قالپاق دکل، اوزون ایتدروب صوزوب بر سلام بیردی. همان بزم نره‌دن کلدیکمزی و نره‌یه کتدیکمز اصل نره‌لی اولدیغمزی و نه‌لر کوردیکمزی صورماغه باشلادی، یاریم ساعتدن زیاده بزه آرقاداشلق ایتدی، هپ بنم ایله برابر صوره‌رق کلیوردی، صوڭره بردن بزه آمان بول دیدی، اوز یولینه کیتدی، آکلاشیلدیغنه کوره، بوده

قازاق خلقنه مخصوص «رویتر» تیلغراف شعبه‌سی ایمش. بو ملتده حوادث بویله هر راست کلن مسافردن تلقی اولنورمش، بوندن‌صوکره دخی قاچ آدملر کلدیسه، بویله صوروب صوروب کیدییورلر، آخشامه قدر هیچ اولمزسه یلرمی آدم کلمش، بویله صورمشدر. بو آدملر ایسه، یلقچی تعبیر اولنور، حیوان چوپانلری ایمش، بونلرنڭ بر وظیفه‌لریده، بو صورتله هر راست کلن‌آدمدن حوادث تلقی ایدوب، آخشام اوینه کیتدکده قارتلره سویلامك ایمش، بعض یول کنارنده حیوان سوری‌لری بولنیور، بیڭ ایکی اوچ بیڭ حیوان قار اوزرنده کیزییورلر، حیوانلر قارنی آیاقلریله تیپوب قار آستنده بولنان اوتلرنی چوبلرنی بولوب ییارلرمش، بنم ایچون بو بر عجایباتدن ایدی، بونی دخی کورمامشم، آت حیوانی بو قدر چوق اولورده ظن ایتمزدم. اول کونی دخی آخشامه قدر یول یورودم، یولده آدم بیڭ نادر راست کلورمش، ایکی پیکیت مسافه کیتدم، کینه شول هر پیکیت‌ده بر اودن بشقه بر شیلر یوق، آخشام تکرار پیکیت‌که کردم. آرتق شیمدی مأنوس اولدی، هر یرده مسافر قبول ایدرلرمش، معلوم اولدی، لسانلری همیشه تاتار لسانی، آخشام برر ساعت صحبت ایتدك، یمك سفره‌سی قورولدی، یمك کتوردیلار، بزی دخی سفره‌یه دعوت ایتدیلر، یمکلری: آت ایتی (لحم الفرس) غایت کوزل بشمش، صوکره بیوك کاسه ایله چوربا کتوردیلار، اونی عادتا صو کبی قالدیردق ایچدك. یمك نهایتنده صوردم بو آت ایتی سزچه ممنوع دکلمی؟ دیه. اوزون یاللار کورمکانده یارایدی، جوابنی ویردی. چوق تعجب ایتدم. او کیجه چوق شیلره مطلع اولدم، چوق شیلر کوردم، کیجه اوراده قالدم،

صباح عادتلری اوزره ایرکن قالقدیلر، بن دخی ایرکن قالقدم، چای بویله ایچمه‌دن، آز ماهتاب واردی یولمه دوام ایتدم. صباحه قدر بر بیکیت یول یورودم، صباح اولدی، بیکیته کلدم، چای ایچدم. اول آراده کوکچه طاودن کلمش بریمشیك بنی کوترمك اولدی، یکرمی بش‌تین‌که بازارلق ایتدك. یمشیك قازاق ایدی، اوچ آت، بزنی آلدی یورودی، اوبله نمازینه (کوکچه طاو) شهرینه کلدك. شهر غایت اوفاق اولوب، بر کلیسه بر مسجدی وار،

Из фондов Российской национальной библиотеки

هر ایکسی آغاچ بنا ایدی. مدرسه‌ده وارمش، بن دوغری مدرسه‌یه کلدم، مدرسه‌ده بر ایکی کنج آدم‌لر واردی، بشقه کمسه‌لر یوق. اویله نمازندن صوڭره ایکی اوچ بالا کلدی، حضرت هم کلدی بزکه اعتبار ایتدیلر، حضرت بزم احوالمزدن بر آز صوردقدنصوڭره، بالالرغه درس بویله ویرمدی، ایده قوناق بزکه بارایق دیب، بزی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی.

بن شو معامله‌دن حضرتنڭ علمی نه درجه‌ده اولدیغنی حس ایتدم. بزده عموما مدرس‌لر، درس اثناسنده غریب بر آدم کلورسه، درسلرنی ترك ایدرلرسه، مسافر پرورلك‌لری مدرسلك‌لرینه غلبه ایدر. مدرس افندینڭ بو صورتله تستر ایتمه‌سی، قاعدهٔ احتیاطه رعایه اولدیغنی چوق آدملر تفریق ایتمزلردی. اما بو زمانده طلبه بوندن دخی اینجه قاعده‌لری آڭلادیلر. نیسه‌بز مدرسه‌ده مسافر اولدق، مدرس اصل استرلی باش طلبه‌لرندن ایمش، بوراده نائب امامت وظیفه‌سنده بولنورمش. نظاما قازاق طائفه‌لرینه مخصوص مسجدلرده، تاتار بالاسینڭ امام اولمه‌سی جائز دکلدر، شو سببدن اصالة امام اوله‌میورمش. «بو نظامده قازاقلردن موسی چورمانوف و امثالی بر طاقم سفها رجاسینه بنأ ۱۸٦٤ سنه‌سندن اعتبارا وضع اولنمشدر» مدرس افندی بزه چوق اکرام ایتدی، مدرسه‌لرنده دخی بر کیجه قالدق، ایرته‌سی کون مدرس بزی بر دخی کندی خانه‌سینه دعوت ایتدی، صباح چاینی ایچدك. او زمان بزه دیدیکه: اکر آرزو ایدرسه‌کز، بورادن بیك اوزاق دکل، آزنابای ملا بای دیکان کشی‌لرده، سزنڭ تارلق رحمة الله ملا بار، اول کشی قازاق ایچنده معتبر کشی، اکر شول کشی سزنی بله تورغان بولسه، سزکه یر چابق بولنور دیدیلر. بن هر نه قدر کندیلرنی بله‌مدم ایسه‌ده، تارلق اولورسه، بزم آتا آنالارمزی بلور دیدکده، شول طرفه کیتمك‌که قرار ویردك، صوڭره مدرس بزه بر یوکچی قازاق بولدی. شول قازاق ایله برابر اویله‌دن صوڭره کوکچه طاودن حرکت ایتدك، قزاق حیوان اوزرنده، بنده آرقه‌سنده باغلامش اوفاق بر چانه اوزرنده‌یم، قازاقنڭ قولاقلری قاپانمش، اکر بر قاقلقمه‌ده بن توشب قالاجق اولورسام، قازاقنڭ هیچ خبری اولمز، نیسه اولدقچه کندی کندیمه

دقت ایده‌جکم، دها شهر ایچنده یز. بزم آرقداشنڭ اسمی (بیسمبه) پنجشنبه کندی کبی قازاقدن و قازاق اورصدن هر کیم راست کلورسه، مطلق توقیف ایده‌رك، حال احوال صورمه‌دن کیچمیور.

شهری کیچدك، یولده دخی راست کلن آز دکل، بوندن ماعدا اوزاقدن بشقه یولدن کیتمکده اولان برنی کورورسه، اونك دخی آرقه‌سندن کیدییور، هیچ اولمزسه او آدمڭ کیم اولدیغنی نره‌دن کلوب نره‌یه کیتدیکنی بلمدکچه براقمیور. نیسه یولمزده دوام ایدییورز، بیسمبه آراصره قازاقچه اولانڭ شعر سویلاییور، لکن مع التأسف بر شیلر آڭلایه‌میورم. کیچه اولدی قارانلق کونده صغوق، نره‌یه کیتدکدن خبرم یوق مدد الله! دیرکن قولاغمه بعض بعض انسان صداسی طاوش کلمه‌که باشلادی. بیسمبه‌یه بر ایکی دفعه صوردم: آول بارمه؟ دیه هیچ بر جواب آلامادم. برده کوپکلر حاوله‌دی آلتمزدن چیقدی، بیسمبه بر قارتیه‌سنه کلدی دوردی، کندیسی همان حیواندن ایندی. دیرکن بر دیشکدن آدملر چیقدی، آرتق بنده چانه‌دن ایندم. بزه بیورڭ اشارتی اولنجه تیشککه دوغری یورودم. کیچه‌ده قارانلق اولدیغندن او خانه فلان اولدیغی هیچ کوزکمیور، یالغز بر قارتپه‌سی وار. نیسه بزم بیسمبه یول باشلادی، دیشککه کیردی، بنده آرقه‌سندن کلیورم، آرتق بونڭ ایچنده بتون بتون قارانلق اولدی، یر آستنه‌می کیتدك، هیچ بله‌میورم، دیرکن اوزاقده دها بر قاپو آچلدی، بر آتش شعله‌سی کوزکدی، شعله‌یه دوغری یورودك، ایچرو کردك بر عجایب، توپراقدن معمول اوفاق بر خانه یاخود (اویا) بر قاچ آدم وار، سلام ویردك، آلیکم سلام دیدیلر، بر کناره اوتردق، بزه برر برر: آمان‌سزمه دیدیلر. بیسمبه‌دن بنم کیم اولدیغمی صوردیلر. او آراده بر خاتون بنم یانمه کلدی، بزم بر توربا واردی اونی آچدی، باقمغه باشلادی، ایچنده اکمك پارچه‌لری واردی، برنی چیقاردی: نوغای بالاسینڭ نانی بار ایکان، دیدی، یمکه باشلادی، دیگرلرینی ده اوراده بولنانلره تقسیم ایتدی. صوڭره توبانڭ آغزنی باغلادی قویدی. بزده بر شی دیمدك. بزدن صوڭره دها بر چوق آدملر

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کلدی، مجموعی یکرمی آدم واردر. برر ساعت اوتوردقدنصوکره بر آدم کلدی، بر النده ابریق، بر النده تاس، دوغری بزه کلدی، آرتق ال ییقانه‌جق اولدیغنی آکلادم، اللی ییقادم، هر کسه واردیسه، هب اللرنی ییقه‌دیلر، برده سفره سرلدی، هر کس صفره اطرافینه توپلاندی اوتوردیلر، بعضلری اللرینه پچاقلرنی آلدیلر، خانه صاحبی طرفندن دخی ایکی پچاق سفره‌یه قونلدی. بر بیش دقیقه کیچردکدنصوکره قاپو آچلدی، بر آدم آرقه‌سیله قاپودن کیرییوردی، بنده دقت ایتدم، النده بر شی وار، باقدم (آشلاو) تاغاراقڭ بر باشنی قالدیرمش کیردی، دیگر باشنی باشقه بر آدم قالدرمش، اوزون تاغاراق، ایچی طولو ایت ایدی. بو تاغاراغی کتوردیلر، دوغری سفره‌نڭ تام اورتا یرینه قویدیلار، تاغاراق اوزونلغی بر آرشون اوچ چیروك واردی، تمام اورته یرنده بر قوی باشی واردی، بن او قدر دقت ایتدمکه، بوراده اقل بش پوط ایت وار، بو قدر ایتی بو آدملر نصل ییه‌جکلر دیه تفکر ایتمکده ایدم.

توره اوتورمش بر اختیار آدم، النده پچاق، قوی باشنی النه آلدی، صاغ قولاغنی کسدی همان بوغاز ایچنه کوندردی. صوکره بای بیچه‌که بیرنڭدر دیب، باشنی بر تاباقه قویدی، اوراده خدمت ایتمکده اولان یکتلرڭ برینه ویردی. اوده قاپویه یقین اوترمقده اولان بر خاتونغه کوتردی بیردی. اوچ تورت آدم تاغاراق اطرافنده ایتی هم توریلر هم آشایلر، بزه هم بیورنڭ اشارتنی ویردیلر، بزده آز آز یمکده ایدوك، ایت او قدر یاغلی اوقدر سیمز کندیده غایت کوزل پشمش لذتلی، هر کسڭ بارمقلرندن مایلار آقیوردی. هم آت ایتی هم قوی ایتی آرالاشدی، صفره‌یه یقین اولانلر یمکده ایدیلر وبر چوق آدمده کنارده باقه‌رق اوترورلردی. بن کمال حیرتله بونلره دقت ایتمکده ایدوم. بر آرالق اختیار آدم النه تورالمش ایتلردن طولدردی، تقریبا بر (فونت) قاداق اولوردی، بیسمبه کیل‌دی، بزم آرقه‌داش کلدی، آغزنی آچدی، شو بر فونت ایتی بردن صالوب بیاردی، بوغاز ایچنه کیتدی، آرتق تعجب ایتدم. هر نوع تفکر ایتدم بو بوغازدن نصل کچیور؟ بنده بویله

بر شی هیچ کورمامشم ، ایکنجیسی کلدی اوچونجیسی کلدی او کنارده اوترانلر هپ برر برر کلدیلر، برده باقدم تاغارقده ایتده قالمادی، بونلردن هر بری بر دفعه‌ده یوتدقلری ایت، بنم ایچون ایکی کونلك بر غدا ایدی.

صوڭره ایت بوتدی، هر کس بارمقلرنی یالادیلر، برده سفره‌نڭ تام اورته یرینه بر حیوان تاقمی کتوردیلار قویدیلار، بن شاشدم! دیرکن بو ایکر یوکانکه اللرینڭ ماینی سورمکه باشلادیلر، بعضلری آیاق قابلرینه سوردیلار، بنم ایچون بوده شایان تعجب ایدی، برده باقدم بری آیاغنی اوزاتمش، دیکرلریده هجوم ایتمشلر، هپ اللرنی حریف‌نڭ آیاغنه سلمکده ایدیلر. صوڭره‌ده بیوك بر تاباق ایلان اختیار مسافرکه چوربا کتوردیلر، اوده یاواش یاواش ایچدی، همان یاریمنی ایچدکدن صوڭره بزه ویردی، بنده بر ایکی اورتلادم یانمده بولنان برآدمغه ویردم، شول طریقه علی سبیل المناوبة هر کس شورپا ایچدیلار، بعده سفره‌لر توپلاندی. ابریق تاس کلدی صابونسز صوایله اللرمزی ییقادق. آرادن یاریم ساعت کیتدی، اینجه آغلار کبی خاتون یاخود چوجق طاوشی کلدی، بعضا بر شیلر سویلر کبی کلیور، بنده بو حالدن تعجب ایتدم، فقط کمسه‌ده طور حرکتنی تبدیل ایتمیور، دیرکن قاپو آچلدی، بر سوری خاتون قز کلدی، اول باول قاپودن کلن، آغلایور، هم بر شیلر سویلایوردی، دوغری کلدی، اولده بزم بولندیغمز خانه‌ده‌کی بر خاتونی قوچاغنه صارلدی، دها یوکسك صدا ایله بر شیلر سویلایه‌رك آغلامغه باشلادی، قز توقف ایدنجه خاتون سویلادی آغلادی، بوده بر (تباکوا) خاطره‌سی اولدی، قز اول صارلدیغی حاتونی براقدی، یاننده بولنان ایرکاکه صارله‌رق آغلادی، دیرکن قز صره‌سیله هر کس‌نڭ موینده صارلدی آغلادی، نوبت بزه‌ده کلدی، بزی دها قوچاقلادی آغلادی، قز غایت کوزل، اورته بویلی، سم سیاه اوزون ساچلی، باشنده کامچات بوروك، اوستنده بخار امتعه‌سندن غایت کوزل کوروك ایدی. بنم وجودلرم بتون تیر ایچنده قالدی، کنج زمانلرم، فقط اصول و قاعده‌لرنی بلمکان نه اوله‌جغمی ونصل معامله ایده‌جکمی فکر ایدردم، بر خطا ایدرسام نه اولور؟ دیه دوشنمکده ایدم.

برده او آرالق اوده بولنان اختيارلر ياواش ياواش چيقدی كيتدی، آغلامق تمام اولدی، قزلر يكتلر هب اوتورديلر.

اويونچيلر كلدی، اويون باشلاندی، قزلر يكتلر بر آرا توپلانديلر، قزلرڭ بری كلدی، بزيده اويون اورته‌سينه آلاجق اولدی، بو ايسه چوق حيرتی موجب اولدی. نيسه بر بهانه ايله اورادن اصوله‌جق قاچدم، تورباسی ده المه آلدم چيقدم. لكن نره‌يه كيده‌جكم، كيچه قارانلق يول بلميورم، بشقه اۋ فلان هيچ شيلر كوزكميور. صاغه صوله باقدم، كلديكم طرفڭ تخمينا عكسنی آلدم، يولی كوردم، همان اول يول ايله كيتدم. نره‌يه كيده‌جكمی بله‌ميورم، اما يول ايله دوام ايدييورم. بر ساعت قدر كيتدكدن صوكره بر آدمه راست كلدم، اوده بزم حالمزی آكلاقدنصوكره مرحمت ايتدی، اوراده يقين كندی خانه‌سی وارمش، بزی كندی خانه‌سينه كوتردی. صغوقدن قورقودن هر شيدن يورولمشم، همان ياتدم اويودم، هيچ بر شيلر بلميورم. كيچه بر زمان كوزمی آچدم ايسه يانمده بر آدم وار، النی ده بنم اوزريمه قويمش، غايتده اينجه اللر، ايركاك النه بكزه‌ميور. الهی ياربی كيم اوله‌جق! باشيی يوقلادم، خاتون ساچی، غايت كنج بر قز اولديغنی آكلادم. كندی كنديمه اوزون اوزون تفكر ايتدم. كنديمی بر قورقو استلا ايتدی وجودم تير ايچنده قالدی.

صباحه قدر اويويه‌مدم، خانه‌ده يالكز دكلز، هر كس خور خور اويقوده بتون كيجه راحتسز اولدم. صوكره آكلاشلدی، بو بزه خصوصی بر اكرام ايمش، قازاق طائفه‌سنده بويله عادت وارمش، لكن جهالت بزی بويله بر اكرامدن دخی محروم ايتدی.

هر ملت و طائفه‌ده انواع عادات و مسافر پرورلكلر وارمش، بنده اويله سياحت نامه كورمه‌دم، اهل باديه اخلاقنه دائر هيچ بر شی اوقومه‌دم، قاچ دفعه‌لر محجوب اولدم، قازاق طائفه‌سی مسافری بو صورتله حرمت ايدرمش، مسافرڭ هر خدمتنی خانه صاحبنڭ قزی كورورمش، كيجه‌سی دخی مسافرڭ آياق اوچنده بولنورمش كه مسافر بر شی استرسه حاضر اولسون،

بو عادت طاغستان چرکس اهالیلرنده دخی وارمش، بن صوڭره بو احوالی اوراده دخی مشاهده ایتدم، بونڭ ایله عرض وناموسی جهتی اتهام اولنه‌مز، قازاق طائفه‌سنده دخی اصحاب ناموس واردر.

نیسه صباح اولدی قالقدم، ابدست آلدم، قزده بڭا صو صالدی سولکی بیردی، نماز قیلدم. نمازدن صوڭره خانه ایچنده بندن بشقه کمسه قالمادی، کمسه‌ده بڭا بر شیده سویله‌مدی، یالغز اوتورمقده ایدم، قز بر ایکی کره کیلوب بڭا ملایم کوله‌رك باقوب کیتدی. بر ساعت کیچدکدن صوڭره خانه صاحبی کلدی و اهل عیال‌لریده کلدیلر، برابر اوتردق، خواجه بزکه حیوانلرینه باقدیغنی، هر کون صباح آخشام حیوان بسلمه‌سیله مشغول اولدقلرنی سویله‌دی. صوڭره چای ایچدك، بر خیلی وقت کیچدی، خانه صاحبی بزه دخی بر ایکی کون مسافر اولوڭز دیه، نازکانه تکلیفده بولندی. بنده ممکن اولورسه بزی تشییع ایتمه‌لرنی اوزاتمه‌لری رجا ایتدم. بونڭ اوزرینه بزه حیوان حاضرلادیلر، کیتمك اوزره وداع ایتدك، خانه‌دن چیقدیغمز زمان، کریمه‌لری خانم قز دخی بزم ایله برابر چیقدیلر، بزدن اول کیده‌رك، بزم ایچون حاضرلنمش حیوانی باشندن توتوب بزه تقدیم ایتدی و حیوانه بندیکمز زمان قولتغمزدن معاونت ایتدیلر.

بو صورتله اکرام واحترام‌لرینه مقابل کندیلرینه دعا ایتدم، صاغ اولوڭز دیه حرکت ایتدیکمز زمان، قز تبسمانه برطور ایله: «یولڭز توشسه قوناق بولڭز» دیدی.

بو قریه‌دن دخی مفارقت ایتدك، بنم رفاقتمه بر کنج آدم ویرمشلردی، یولده بارغانده بو آدم بڭا بر خیلی هزلیاتده بولندی، قازاق طائفه‌سی‌نڭ عاداتنی بیکنوب بیکنمدیکمی صوردی. راحت یوقلادڭزمه دیدی. بنده دیدیمکه: هر مسافره بو صورتله اکرام ایدرلرمی؟ دیدیلر: بزنڭ قازاق خلقی غریبلره دها زیاده حرمت ایدرلر، فقط سز بر آز وقتسز کیلدڭز، کورشی آولده طوی بار ایدی، اولکان قزلرمز طویده قالدیلار، مناو بالاغوی قوناق قدرنی بلمئیدی. بالالق قیلغان بولسه کیراك، دخی بر قونغان بولسه‌ڭز، جاقسی بولور ایدی اولکان قزلرده بو کون کیچکه طویدن قایتورلر ایدی.

دینجه بن صوردم: طوی قنغی آولده دیه، صوکره بو یکت بزه طویدن معلومات ویردی، اول بزم بیسمبه ایله کلدیکمز خانه تمام طوی خانه‌سی ایمش، اوراده کوردکمز شیلر همه‌سی طوی قاعده‌لریدن ایمش، لکن بنم جهالتم بنی بویله بر بخشی فرصت‌لردن دخی محروم ایتدی.

نیسه صوکره بز بونلرڭ همه‌سینه مطلع اولدق، قازاق طائفه‌سینڭ هر نوع (زانڭ) عادات‌لرنی کوردك بلدك، انشاء الله تعالی مقامنده درج اولنه‌جقدر.

ایرته‌سی کون آزنابای توره آولنه کلدك، تارلق رحمة الله ملانی صوردق، بزه خانه‌لرنی کوستردیلر. بوراده بن بر خیلی کوزل خانه‌لر کوریورم، مع ما فیه غیر منتظم بر مسکن اولدیغی ظاهر ایدی، هر کس نرده کیفی استه‌مش، اوراده مسکن توتمش. رحمة الله ملا خانه‌سینه کلدك، خبر ویردیلر، اورته بویلی همان اللی یاشلرنده بر آدم چیقدی، سیماسندن تارلق اولدیغی آکلانردی، فقط لسان تمام قازاق لسانی ایدی. بزم کیم اولدیغمزی، پدر والده‌مزی صوردقدنصوکره، خانه‌لرینه تکلیف ایتدیلر، اوه کیردك، بیورڭ دیدیلر، صاحبة البیت آیاغه قالقدی، بزه یر کوستردیلر، اوتوردق خوش پش‌دن صوکره چای حاضر ایتدیلر، چای اسبابی سفره‌یه کلدکدنصوکره ملا افندی اوتوردیغی مندر آستندن بر توربا چیقاردی، توربانڭ ایچنده یاغلی بر شی اولدیغی طشندن دخی معلوم ایدی، توربانڭ آغزنی دقت ایله باقه‌رق چیچدی، بسمله ایله ملا افندی صاغ النی توربایه صوقدی، یاغلی اوفاق باورصاق‌لردن بر آوچ بنم آلدمه قویدی، بر آوچده کندینه. ایکیمز کوزل صحبت ایله چای ایچدك، تاری جماعتلرینڭ احوالنی صوردی، اقربالری و برادرلرنی صوردی، چای تمام اولدقده بالالرغه دخی برر کاسه چای ویردی.

بن بوراده برنجی دفعه اوله‌رق خاتون البسه‌سینه دقت ایتدم: خصوصا باشلارنی ستر ایتدکلری بیاض اورتی، بکا غایت موافق شرع کورندی، ساچلرنی کاملا ستر ایتمشدی، یوزی ایسه کاملا آچقدی و کوملك کبی البسه‌لریده زیاده اوزون دکل، غایت مناسب ایدی و اقتصاد نقطهٔ

Из фондов Российской национальной библиотеки

نظرندن دخی موافق ایدی، فقط تقریبا اون آلطی یاشلارنده اولان قزنڭ باشی بتون آچیقدی، بوندن ماعدا خانه داخلنده زینت نامنه بر شیلر یوقدی. مفروشات بیك عادی ضرورت مقدارنی ایفا ایتمشدی، اما مسموعاتمه کوره ملا اون مڭ تنکه‌لك قوهٔ مالیه صاحبی ایمش.

آخشام اولدی یمك یدك، یمك ایسه غایت کوزل ایت و چوربادن عبارت ایدی. شو اثناده رحمة الله افندی بزه قزاق ایچنده بولندیغی یکرمی بش سنه‌لك بر مدت ظرفنده تجربه ایتدیکی عادات واخلاقدن هر نه وار ایسه تعلیم ایتمکده ایدی، بزه رحمة الله افندی بیوك التفات ایتدی، اوراده بولنان بعض اکابره بزی تقدیم ایلدی. ملا بای بالالرندن بری کوزل معلوماتلی و غایت زکی یکت ایمش، بر قاچ دفعه‌لر خانه‌لرینه مسافر اولدق، کوزل صحبت‌لر اولدی. بن بوراده بر هفته ظرفنده قازاقلرنڭ لسانلرنی دخی لایقیله آڭلادم، و زانڭلارینه‌ده کسب معارفه ایتدم، رحمة الله افندی بزه بر هفته ظرفنده معلومات اولیه‌دن لازم قدرنی تعلیم ایلدی، معلم‌لر وظیفه‌سنی ده بلدیردی، و هر طرفه خبر کوندردی، بزم ایچون بزه یر آراتدی. آز وقت آطبازار اویازنده، بوڭای قاراول دیکن ایلده، اورده‌بای حاجی نام بر معروف آدم خانه‌سنده معلملك ایچون یر بولدی.

بنم بویله بر زمان ضرورتمده رحمة الله افندینڭ بو قدر معاونت ایتمه‌سی، البته بنم ایچون بیوك بر مدار تأمین استقبال ایدی، شو حالده دائما رحمة الله ملا افندی‌یه منت‌دار اوله‌جغم شبهه‌سزدر.

بزکه اورده‌بای حاجی‌دن خبر کلور کلمز همان رحمة الله افندیدن استیذان ایتدکده، دوغری اورده بای حاجی قریه‌سینه کیتدك، یولده ایکی کون قونب حاجی‌نڭ آولنه واردق، بر حکمیات الهیه‌دندرکه: ایکنجی یکاترینه فرمانیله، اون یدنجی عصرمیلادی نهایتنده، عموما قازاق طائفه‌لرینه دین مبین اسلامی تعلیم ایتمك اوزره قزان تاتارلرندن خصوصی معلم‌لر کوندرلمشدر. صوڭره‌دن هر نه قدر بو فرمان حکمی الغا اولندیسه‌ده، قازاق اغنیا و اکابری همتیله معلم‌لر اکسك اولمامش، حتی صوڭ سنه‌لرده ۱۸ نجی عصر نهایتنده

او قدر ترقی ایتمشکه، جزئی ثروته مالك اولن بر قازاق، کندی اوز بالالرینه خصوصی بر معلم توته‌رق تربیه ایدرمش. فقط مع التأسف، اوزمانلرده معلم وظیفه‌سنده بولنانلر، هپ عجزه کروهی وفراریلردن بولنمش، بش آلطی سنه‌ده آنجق بر بالاغه اوقومق یازمق درجه‌سنی تعلیم ایده بلورمشلر.

ایشته کنه او زمره‌دن اوله‌رق بن دخی، اورده‌بای حاجی خانه‌سنده معلم اولدم. اورالرده اولدقچه شان شهرتی معروف بوذات محترم، قازاق طائفه‌لری ایچنده بر آیاقلی تاریخ ایدی، هر دائم صفرده قازاق ملتی احوال تاریخیه‌سندن بحث ایدردی. فقط نه چاره، بنده استفاده ایده‌جك بر استعداد یوقدی. بزی غایت احترام ایله معلملکه قبول ایلدی، کندسنده اوقویه‌جق بر اوغل ایکی قز واردی، برده عبد الله نام برادرینك اوغلی، شو تورت نورسیده‌لره بز معلم اولدق. بو کون نه قدر تأسف ایدرسام‌چه فائده، لایقیله بر شی تعلیم ایده‌مدم، بر قش معلملك وظیفه‌سنی ایفا ایتدم. حاجی مرحوم‌ده بزدن غایت ممنون ایدی، بز هم امام هم معلم اوله‌رق، اورالرده بر درجه شهرت هم قازاندق. زیرا بزدن مقدم معلم اولنلردها اجهل ایمشلر. آرادن ایکی اوچ ماه کیچدی، بزم ایچون تعیین اولنمش بر معاش یوق. رمضان کله‌جکده، حاجی مالندن زکات ویره‌جك، یاخود بور کشی وفات ایده‌جك، بزه فدیه‌سندن محسوبا بر شی حصه ویرله‌جك و امثالی صدقه فلان، بزم اجرات تعلیمیه‌مزه بدل اوله‌جق ایمش. ذاتا بویله اوله‌جغنی رحمة الله افندیدن اوکرانمشدم. بتون قش معلملك ایتدك، یاز کلدی، کمسه‌لرده اولمییور، رمضانده کلمیور، نوافلدن فلاندن کلن ایکی اوچ روبله ایله قناعت ایدییورم. هر نه قدر مصارف هپ حاجی ذمه‌سنده، یمك ایچمك حاضر ایسه‌ده، مقامنه مناسب البسه آرزو اولنیور. کنجلکم بار، هپ بر یرده یاتمق ایله جان صقندیسی ملال کلیور، یقین قریه‌لره کیزمك ایچون البسه یوق.

نیسه قیشی کیچردك، قازاقلرنك عادات وزانك‌لرنی بلدك، یاز کلدی، حاجیلر قشلق خانه‌لرندن (صیفیه) یایلاوکه کوچمك تدارکنه باشلادیلار،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

شو مناسبتله بر قاچ کون درسلری تعطیل ایتمك لازم.

بنده شو فرصت‌دن استفاده نیتیله شهره کیدوب کلمك استیورم، حاجی‌دن استیذان ایتدم. حاجی بر قاچ کون صبر ایدوکز دیدی، چارناچار صبر ایتدم. قشلق خانه‌دن کوچدك. بو کوچ دخی، بروجه معتاد بر چوق شیلره محتاج ایمش. قازاق کوچدکی زمان، اول جمیع اشیاسنی آرابه‌لره دوه‌لره یوکلدتر، خدمتچی‌لر، خاتونلر، آرابه‌لر ایله برابر کیدر، خانه صاحبی کندیسی بر طائفه ایله حیوان‌لری سورمه‌یه کیدر. اوده و قومشی‌ده اولان (بوز بالا) کنج یکت‌لر، قزلر آیروجه یخشی حیوان‌لره بنه‌رك، بتون یول، بری آخرله انواع لطیفه‌لر سویلایه‌رك (اولانك) شعرلر سویلایه‌رك کیدییورلرمش، بزده بونلره قاتلدق. یایلاوه کلنجه‌یه قدرده خیلی غریب حاللرینه مطلع اولدق. قازاقلر احوالی تام رساله‌مزه نظر اولنه.

یایلاوه کلدکصوکره حاجی‌دن مساعده استحصال ایدوب (آط بازار) شهرینه کیتدم. یولنده اثناً سفرده قازاق اکابرندن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایتدك، آراده ایکی کون قونب آطبازاره کلدم. اوراده بزم تارلق‌لردن بر قاچ آدم‌لر وارمش، آنلار ایله ملاقات ایدوب کسب معارفه ایلدوك، از جمله عبد الغنی مرحوم اوراده ایدی. بو ذات عالی قدر عن اصل بزم تاریدن اوتوز بش چاقروم مسافه‌ده اوبا قریه‌سنده کنازوفلر نسلندن اولوب، علمادن واغنیادن هر قنغسی‌نه انتساب ایدرسه حقی واردی، آخر عمرنده فلك زده اولوب، هر ایکیسندن محروم اولمشدی. روسچه دخی مکمل بلور، ارباب ذکادن ایدی. بزه چوق نصیحت‌لرده بولنوردی: دائما دیردی: بن کفران نعمت ایتدم، الله تعالی‌نك ویردیکی نعمته شکر ایتمادم، بویله ذلته مستحق اولدم، بوندن صوکره الله‌دن یالکز بر شی استه‌رم: بنم مزارمی دیار غربتده قیلسون (من مات غریبا مات شهیدا) دیردی. حقیقة دعاسی مقبول اولدی رحمة الله علیه یدی صو ولایتنده وفات ایتدی. آطبازارده بر هفته قدر مسافر اولوب، اوردبای حاجی قریه‌سینه عودت ایتدك، وظیفه‌مزه دوام قیلدییورز. قازاق آراسنده ایام صیفده کیچنمك کوزل، هر کون بول ایت

بیوب قمز ایچیورز، صباح اخشام کوزل بنك حیوان ایله سیر و تماشا قیلمق ممکن. قزاق طائفه‌سنده صحت وجود، جسیم الاعضا اوله‌جغی طبیعی اولدیغی کبی، عدم عفت دخی طبیعی‌در. نسا طائفه‌سنده عفت هیچ بولنماز دیرسام جائزدر، بولنورسه‌ده اتفاقی‌در. قزاقلر بتون یاز بهار حیوان اوزرنده وقت کیچرورلر، خاتون قز همه‌سی حیوانه بنار. یکتلر بوز بالالر بتون یاز یایلاودن یایلاوه مسافر اوله‌رق کیزرلر، بعض بای بچه‌لر النده برر قارچغه بازی ولاچن اولور، اورداکه قاز آولادقلری کبی، بعض قزده آولارلر، بو ایسه مذموم بر شی دکلدر. یکتلر بوز بالالر بری آخرله افتخار مقامنده بن بو قدر قزنك ناموسنی اخلال ایتدم دیر. اشته شو سببه‌مبنی قازاق طائفه‌سنده وجود نه قدر جسیم اولسه‌ده، قوت آز اولور، قوهٔ باطنیه هیچ اولماز دیرسام جائزدر. قوهٔ شهوانیه‌سینه خدمت ایدن ملتلرده: ضعفیت اعتقاد، ضعفیت حواس باطنه، حتی قوهٔ ظاهره‌لریده وجودلرینه نسبةً ضعیف اولدیغی مثبت طبیعی‌در.

ایام صیفی اوردا بای حاجی تحت حمایه‌سنده کیچردم، هر نه قدر استراحتم تام ایسه‌ده، مادی استفاده آز اولدی، کیمسه وفات ایتمدکندن پاره حاصل اولمدی. آرتق ایکنچی بر آدمه معلملکی اختیار ایتدم. حاجی‌دن دوغریدن دوغری مساعده استحصالی ممکن اولمدی ایسه‌ده، انواع دسیسه‌لر ایله مساعده الدم و الا یالکز بر یخشی حیوانم وار، آنی هم حاجی کندنه مال ایده‌جك دیدی. اویدن خط کیلدی چاقرغانلر فلان دیه‌رك آطبازاره کیتدم، صوکره آطبازاردن ۱۸۷۸ نجی سنه اوغوست ایچنده آقمولا ولایتنده عمر ۋولص دیدکلری بر آدمه امام اولدم. بو ذات عن اصل تاتار اولادندن قازاق اولارق یازلمش، یعقوب ملا بالالرندن ایمش، پدری ابراهیم تورا قازاقلره آغا سلطان اولوب نیچه یللر حاکملك ایتمش، پتربورغه وارمش، قازاقلر بو آدمنی عادتا خان یرنده کورورلرمش. عمر ۋولص کندسی دخی غایت مشهور، حکومت عندنده هم معروف اولوب، اکثری عمرنی ۋولص مأموریتنده کیچرمش نفوذ صاحبی آدم ایکن، بر بیوك برادری عموم اوباز اهالیسنه اوکازنای ملا، بر کوچك برادری اویازنای نچالنیك معینی اولوب،

Из фондов Российской национальной библиотеки

جمله‌سی معروف آدملرمش. بز بو آدمده دخی بر قش بلکه تمام بر سنه امامت وظیفه‌سنده بولوب مادة خیلی استفاده ایتدك. بونك بالالری کوب ایدی فقط اکثری شول زمانده هم بندن معلوماتلی ایدیلر. زیرا وقتده کوزل معلملر توتمش. بزدن اوقی تورغان ایکی کوچك ایر بالا وبر قز بالاسی بار ایدی. بز بونلری المزدن کلدیکی قدر تعلیم ایتدك، مکمل قازاق عادتنی بیلمشدك، مناسبتی کلدکچه بوز بالالقده ایدردك. اطرافده کیزردك، هر قایده بارسام قاپو آچیق ایدی. فقط نه چاره یاشلك تربیه‌سزلك شول وقتلرده ذهنمزنی خیره هیچ صرف ایتمدك یوقسه غایت کوزل فرصتلرالله کیچمش ایدی بتون قازاق یکتلری هر نه دیرایسك حاضر ایدیلر. خصوصا او زمانلرده سیاسی تعلیماته میدان آچیقدی. حکومت قازاقلرنی اوول بولوب اوتورمغه تکلیف ایدردی. فقط بزنك ذهنمز اورالره کیتمدی بز نفسمزه اسیر اولدق.

بو آدمنك آطبازار اوبازنده مایرام اسمنده بر بای قازاق اوغلنه کوچك یاشنده وعده‌لنمش بر قزی وار ایدی. بو قزنك کیاوی تمام بلاغته ایردکده وفات ایدوب، قزنی قازاق (زانك) قاعده‌سی اوزره، یکتنك کوچك برادرینه عقد یاخود تعیین ایتمشلر. البته کمالاتکه یتشکان قز، ۱۲ یاشنده چوجغه منتظر اولماسی طبعا آغر اولوب، قزی بر خیلی خلیالره اجبار ایتمش. بر کون قز بنم یانمه کله‌رك، بر فرصتدن استفاده ایده‌رك بکا حالنی شکایه ایلدی. قزنك حالی حقیقة تأسف اولنور بر حال اولدیغندن، بز دخی بو خیاله اشتراك ایده‌رك، قز ایله بر چوق دفعه‌لر صحبت و استشاره بعدنده فراره قدر قرار ویرمشدك. تمام آلطی آی قز برلان ایکی آرامزده اطرافلی صحبتلر اولدی، استقباللرمزی دخی مذاکره ایلدك، نهایت ایشنی تمام قراره کتوردکدن صوکره نصل کیتمك نره‌یه کیتمك لزومنی کیجه‌لری تکرار مذاکره ایتمشدك. بز ظن ایده‌ردك که: بزم سرمزه کیمسه مطلع دکل دیه، حالبوکه عمر ۋولص کندیسی بزم حرکتمزه دقت ایدرمش.

بن هر زمان عمر ۋولص جنابلرینه کندی جهالتمدن بحث ایده‌رك،

اکمال تحصیل ایچون مدینهٔ منوره‌یه کیتمك آرزوسنده بولندیغمی سویلاردم ، آراده صرده چوق پاره لازم اولورمی دیه صورووردی. بنده یوز روبله پاره لازم اولاجغنی سویلاردم (بن یوز روبله‌یی چوق پاره ظن ایدردم)

بر کون صباح ایرکن عمر ۋولص بنی حضورینه چاغروب، یوز روبله پاره چیقاردی ویردی، بالالرنی توبلادی، آنلره دخی امر ایتدی، سزده صدقه‌گزی ویروگز دیب. بر اللی روبله تکرار پاره توپلاندی، بونك اوزرینه بر یخشی آت حاضر ایبارلنمش (بزم بنوب قاچه‌جق آتلارك بری شو ایدی) بکا دیدی: بو ساعت مدینهٔ منوره‌یه کیدگز. بن دعا فلان بعدنده برکون بولوب احبا ایله وداع ایده‌جکمی سویلادم. عمر ۋولص بزه برکون مساعده ویردیسه‌ده، قز ایله ملاقات ممکن اولمدی، قزی تحت محاصره‌یه آلدیلار. بر کیمبر واسطه‌سیله مکاتبه ممکن اولوب، قز بر کون صوگره بنم آرقامدن کله‌جکنی یازمش، بیلکیت‌ده حاضر منتظر اول دیمش. بنده اوراده نه قدر منتظر اولدم ایسه‌ده بر خبر آلامادم، آکلاشلدیغنه کوره قز یقانی قورتارامادی. بزده قطع امید ایده‌رك یولمزه دوام ایلدك.

استطراد

قزاق ملتی عموما مسلماندر، فقط جهالت استیلا ایتمش، بعضا آبا واجدادلرندن باقی عادتلرنی شریعته ترجیح ایدرلر.

روسیه حکومتی بونلرنك اسلامیت‌لرنی ایکنجی یکاترینه دورنده تصدیق ایده‌رك، عموم قزاقلری اورنبورغ محکمه شرعیه‌سی نظارتنه ویرمش، حتی قزاقلره دین تعلیمی ایچون معلملر کوندرلمه‌سی خصوصنده ومعلملرگده تاتاردن اولوب کندلرینه معاش تعیین اولنمه‌سی ایچون فرمانلر اولمشدر.

صوگره آقمولا اویازنده بر چوق تاتار امامارنك ظلمنه تحمل ایده‌میوب، قزاق اکابرندن موسی چورمانف کبی آدملر میدانه چیغوب، هر نصل ایسه صابرانیه‌نك ظلمندن قورتلمه‌نك چاره‌سنی آرامشلر. قزاقلرنك صابرانیه اداره‌سندن کیتمه‌سینه مشهور آطبازار یوسف ملا سبب اولمشدر.

Из фондов Российской национальной библиотеки

وسائر شو طرفده بولغان تاتار ملالرینڭ هب زیانلری طوقنمشدر بو خصوصلر آیروجه مفصل یازاجقدر.

بنمش اولدیغم حیوان ایله کوکچه طاو آرقلی قزلیاره کلدم، اوراده حیوانی صاتدم، بر تماللك ایله برابر قزلیاردن تمانکه کلدم، بو ایسه ۱۸۷۹ سنه‌سی ایبول ایچنده ایدی اوراده ایسکی استاذمز اولان جلال الدین ملا حضرتلرینه بر هفته خدمت ایتدم، پچان چاپدم، صوکره فاتحه آلوب تکرار یولمزه دوام ایلدك، پیاده اولەرق یکا اورنبورغ شهرینه کلدم، اوردن تکرار پیاده پیرمی‌یه کیتمك اوزره قرار ویرمشدم، بر آرالق زوقاقده بر آدم راست کلوب بزم حالمزی صوردی، تمامیله سویله‌دم، بو آدم یکاترنبورغ امامی حکیم ملا ایمش، بزه مرحمت ایدوب، پیرمی‌که تیمور یول ایله کیتمه‌مزی توصیه ایلدی. او زمان بنم تیمور یولدن خبرم بویله یوقدی. حکیم ملا بزی خانه‌لرنده مسافر ایدوب، تیمور یول ۋاکزالنه قدر اوزاتدی. واکزاله کلدك، همان نظیرنی کورمامشم مکمل بر بنا ایمش، حکیم ملا بزه چوق اکرام ایدوب تیمور یول بیلاتلرنی آلوب ویردی، واغون تعبیر ایلدککلری اوه بندك، پیرمی‌یه دوغری حرکت ایتدك، ایرته‌سی کون صباح پیرمی‌یه کلدم، دوغری کامنسکی پراخوتنه ایندم. پراخوت صباح ساعت اون قرارلرنده حرکت ایتدی، اوچ کیجه‌ده (نیژنی) مکاریه بازارنه کلدم، مکاریه‌ده ایکی کون مسجدده قالدم، یارمنکه زمانی ایدی، بزم تاریدن عبد الفتاح ایدیکین اوراده اولدیغنی سویلادیلار، ایسه‌ده یانینه کیتمکه بر جهتدن حیا ایتدم، بر جهتدن عارلندم، منفعتی اولمایه‌جغنی دخی حس ایدردم. مع ما فیه مکاریه امامی سمرقند آخون بزی بر کون زور ایله عبد الفتاح بای یانینه کوتردی، قزلقاشنڭ عبد الحکیم آغای بای خدمتنده ایدی، آخوند جنابلری حالمی بیان ایتدیسه‌ده، عبد الفتاح بای بزه یاردم ایتمك دکل، تحقیرانه سوزلر سویلادی. بنده واردیغمه پشیمان اولدم. نیسه بز یارمنکه‌ده خدمت ایله هر کون ایکی اوچ زوبله پاره قازانردق، او زمانلرده سیمی پولاتدن حاجی‌لر کلدی ابراهیم آخون، تلاو بای حاجی، معیتلرنده اون آدم وار ایدی.

بزده بو حاجی‌لر ایله برابر کیتمه‌که قرار ویردك ، آوغوست ٢٢ نجی کونی نیژنی‌دن حرکت ایتدك ، مسکاو آرقلی ، ٢٦ آوغوستده آدیسه‌یه کلدك .

آدیسه‌یه کلدکم زمان اوتوز قاچ روبله آقچه‌مز قالمشدی ، آدیسه واکزالنده ابراهیم ملا آدکایف جنابلری سیمی حاجیلرنی استقبال ایلدی ، آنلر آرقه‌سنده بز هم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافر اولدق اوراده بزدن باشقه دخی طلبه و افندیلر واردی . از جمله مسقوه خیرالدین ملا اقرباسنده احمد نرمی و پتروپاول خبیر ملا مخدومی عبد الله و سائرلر واردی ، بونلر دخی بنم کبی فراری‌لردن ایدی . فراریدن مرکب بر جمع عظیم ابراهیم ملا خانه‌سنده مسافرز یالکز سیمی‌دن ایکی آدمڭ پاسپورطی وار .

ابراهیم ملا اولا اغنیالری هر آدمدن اوچ یوز روبله آلارق اون ایکی آدمی یوله قویدی . نرمی عبد الله بن مسافرز ، بعضا حاجی‌لره حماللق ایدییورز . بزم المزده نه وار ایسه ، هب آدکایف جنابلرینه تسلیم ایلان ، پاره ایده‌جك قدر البسه‌لرمزی دخی ویردك . (رمضان ، سیمون نام یهودی ابراهیم ملا موکل‌لرندن ایدی) . بزی ها بو کون ها یارین اوزاته‌جغز دیه تمام بر آی صاقلادیلر ، اول آراده یوزلرجه حاجی کلدی ، هب پاسپورتسز کیتدیلر ، اما بزه نوبت کلمیور .

بر کون کلای نرمی افندی دخی کیتدی . عبد الله ایله بز قالدق ، بر پاره‌لر یوق هیچ بر شیئه چاره‌لرده یوق ، هیچ عقلمزده کلمیورکه : ابراهیم ملایه بو قدر آدم قاچردیغی ایچون بر شیلار سویلارسڭ ، احتمال ابراهیم ملاده قورقاردی . نیسه برکت ویرسون ، بر کون سیمون بزی دخی قاچرمق اوزره وعد ایتدی . بر قاچ کون صوڭره ، اوزرمزده بر کوملك بر اشطان بر ایسکی فس اولدیغی حالده ایتالیا واپورینه کوتردی . بزه دیرکه : سز کندی البسه‌کز ایله کیدرسه‌کز ، همان روسلر بلورلر ، سزڭ البسه‌لرکز قالسون ، صوڭره بز یوللارز ، بویله اولورسه ، سز ترکلره بڭزییورسز ، روسلر کورسه‌ده هیچ نرسه دیمزلر دیه‌رك بزی اقناع ایدردی بزده بو سوزلری هب صحیح ظن ایدردك . حالبوکه آنلرڭ مقصدلری ، بزم پاره‌مز آز اولدیغندن ، البسه‌لرمزی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

دخی آلمق‌مش. ایتالیا واپورینه بندك، واپوریارین کیده‌جك، بر قهوه‌جی عرب بزی کوتره‌جك. اما آدیسه‌دن واپور حرکت ایدنچه‌یه قدر، بز کیمسه‌یه کوزکمیه‌جکز. بزی ایکیمزی. بر (مرمر بانیو) مرامرنای ۋاننای ایچنه یاتردیلار (ایکی آدم نصل صغدق بلمیورم) اوزرمزی بر شی ایله ستر ایتدیلار، بزه دیدیلارکه: واپور حرکت ایدنجه‌یه قدر، سز هیچ بونڭ ایچنده حرکت ایتمایه‌جك‌سز. تمام یکرمی تورت ساعت مرامر بانیو ایچنده قالدق، یکرمی تورت ساعت بر کوملك ایله مرمر اوزرنده یاتمه‌لی ملاحظه اولنورمی؟ نیسه الحمد الله یکرمی تورت ساعت کیچدی، واپورده حرکت ایتدی، عربده بزی بانیودن چیقاره‌جق، بانیو اورتوسنی آچدی، بزده حرکت ایده‌جك هیچ حال قالمامش. زواللی عرب بزه باقدی کوزلری آغلاردی، بر شیلر سویلادی فقط بز آڭلایه‌مدق. یمك ایچمك ویردی، یولده بزه احترام ایلدی. بزده بر کولمك اشطان، باشمزده برده ایسکی فس، بشقه هیچ نرسه‌مز یوق. ایرته‌سی کونی کیجه یاریسی استانبول بوغازینه کیردك، اطرافده خوروزلر اوتمکده ایدی، واپوریاکیر اوزرنده صباحه قدر قالاجغنی سویلادیلر. بزده یاتوب اویودق.

بر وقت غایت کورولدیلی بر طاوش اولدی، هیچ بویله بر طاوش عمرده ایشتدیکمز یوقدی، غایت قورقب اویاندق، اطرافه باقدق، واپور اوزرنده اولان روسلر دیدیلر: «پوشکه بایرام» بزده تعجب ایتدك او کونی بایرام ایمش، توپ آتارلرمش. (٢١) عدد توپ آتدیلر، بر طرفدن اذان محمدی اوقورلر، بر طرفدن توپ‌لر، آتارلر بزه غایت خوش کلمکده ایدی، فقط واپور اوزرنده اولدیغمز ایچون یالکز طاوش‌دن بشقه بر نرسه بیلمازدك. صباح اولدی واپوریاکیری آلدی تکرار حرکت ایتدك، واپورده بعض روسلر واردی، باصفور باصفور دیه بر شیلر سویلاردی بزم هیچ شیدن خبرمز یوق، بر اون دقیقه کلدکدن صوکره واپور تکرار دوردی، قایق‌لر توشدی، کاپیتان معینی قایق ایله بر طرفه کیتدی. بو نره‌یه کیتدی دیه صوردیغمزده، بری دیدی: استانبوله دخولیه رخصتی آلاجق‌لر. چوق کیچمدی بر ترك

Из фондов Российской Национальной библиотеки

افیسری کلدی، انبارده اولان حیوانلره باقدی، صوڭره بزنڭ واپور حرکت ایتدی اورته دڭز، ایکی طرف ساحلده انواع سرایلر، بعض خرابه‌لر، جامع‌لر، گونا کون منظرهٔ غریبه تمام بر ساعت صوڭره استانبول، استانبول دیدیلر.

بر وقت بزنڭ واپور اوزرنده آدم تولب کیتدی، بر مده یانمزه کیندی‌لر، حاجی قایق ایکنچی اوچونچی قایق قایق دیلر. بز حیران بولدق، همه‌سینه دیمز، بزده آقچه یوق. بری: «صوروك کاپیك» دیدی هر نصل ایسه بوڭا راضی اولدق بزی کوچ ایله واپوردن ایندردی. بر طرفدنده اشیا نرده دیه‌رك جانمزی آلییور. دیدك اشیا یوقدر. هر نه ایسه، بزی قایغه ایندردی. واپوردن بر قاریش آیرلدق، قایقچی دیدی: پاصپورت وارمه؟ دیدك: وار. قایقچی‌لر اوزلری ایکی آدم. بری کوراك چیکیور، بریده بزم یانمزده پاره صورییور. بنده بر آقچه یوقدی، آرقاداشم اولان عبد الله مخدومده بر آز وارمش، قرق کاپیك ویردی، قایقچی راضی اولمدی تکرار صوردی، عبد الله مخدوممده هر صوردقچه یکرمی کاپیك آرتدردی، دیرکن قایقچی اوچ صوم آلتمش تین آقچه آلدی.

بزدن تکرار صوردی پاصاپورت وارمه؟ تکرار دیدك وار، اما اوزمز قورقیورز، صوڭره قایقچی‌لر اوز آرا بر شیلر سویلادیلر، بز آڭلامادق، سرکاجی سرکاجی! دیدیلر. دیرکده قایق کناره یاناشدی. بزده شهرکه چیقاریز، اما نره‌یه کیده‌جکز بیلمایمز. قایقچی‌دن صوردق محمد رحیم افندینی بیلورمی‌سز؟ دیدی: بیلورم. دیدك بزه کوستر. دیدی اولور اولور. قایقچی بزم ایله برابر قارایه چیقدی، بر یکرمی آدیم کیتدکدنصوڭره دیدی، کوستره‌جکم محمد افندی یرنی، پاره ویروکز؟ بزم آرقاداش قالغان آقچه‌سنی بر صوم قرق تین همه‌سنی بیردی. قایقچی بزی کوتردی. بر یر کورساتدی، دیدی سز بورده اوتوروڭز، بن محمد افندینی کتوره‌یم. بزنی بر یرکه اوترتب کیتدی. بو یر نره‌سیدر، بزنڭ خبرمز یوق. چوق کیچمدی بری کلدی «ساده قهوه» دیدی کیتدی. اوراده آدملر چوق اوتورمقده ایدی. همه‌سی تاماکی تارتارلر، بعض آدملرنڭ آلتنده بر شیشه‌لی صو بار، شونی تارتالر،

بوقر بوقر قاینای، تارتقان کشی‌نك آغزندن توتن چیغه. چوق تعجب شیی بر وقت بزنك یانمزغه بر آدم کلدی. صول قولنده پادنوص ایچنده بیك کوب واق چنایق کبك نرسه‌لر وار. برنی بکا ویردی برنی آرقاداشمه ویردی. «ساده» دیدی کیتدی. اوراده بولغان کشی‌لرنك قولنده همه‌سنده بویله برر چنایق بار. بعض‌لرنك چنایق‌لری آیاق استنده یاته، بهمه حال ایچرکه بیرکانن بیلدك، بزنك یانمزده بولغان‌لرغه هم بیردی آلارده آفرین ایچه‌لر ایدی،

بزده ایچدك، ایسسی بر نرسه، اوزی بیك آجی. عبد الله مخدوم دیدی. ایناش آیو بوغنی صوغه قایناتقان‌لر. دیدم: احماق بولمه، آفیون بولورغه کیراك، بخاراده بنم آرقادشم وار، اول بکا بر وقت مکتوب یازمشدی: آفیون ایچه‌لر دیب، بو شول بولورغه کیراك. عبد الله مخدوم دیدی بن ایچمایمن توکام. دیدم کشی‌لر قارای اویات بولور. بکا سوکشدی‌ده، توکدی. بنده کوب اوتوردم، هیچ ایچرکه ممکن دکل، صوکره یرکه قویدم، شول آراده آیاغم تیوب کیتدی‌ده توکلدی. بز همان اوتوره‌مز بیك کوب اوتوردق هیچ کیم کیلمدی. بر زمان بری کلدی، بزنك آیاق آستمزده‌غی چنایق‌لرنی آلدی. پاره ویر دیدی؟ دیدك پاره یوق قایقچی آلدی. دیدی: نه! دیدك: پاره یوق، محمد رحیم افندینك اوی نرده؟ بو آدم آچولاندی بزنی قودی بزده غایت منکسر اوله‌رق کیتدك. هیچ تل بیلمایمز، کوب آدم‌لردن صورادق، هیچ کیم هیچ نرسه بیلمایدر. بعض آغلایمز بعض کوله‌مز، اورامده آدم‌نك کوبلکی عجب، بر بازار یری بولسه کیراك دیب سویلاشه‌مز. همیشه بزنك یوزمزکه قاراغان کشی‌دن بوراسی نره‌سی؟ محمد رحیم افندینی بیلمای‌سزمه دیمز صورایمز. هیچ سوز ایتمای‌لر، ایکی ایك باشنی کوتره‌ده آوزینی بوراده کیته. بعضا بیك آچومز کیله، بو آدملر مسلمان بولسه کیراك دیمز.

شول آراده بر کشی کوزمزکه توشدی، اوزمزنك مسلمانلرغه بیك اوخشای. آرقه‌سندن باروب توقتاتدق، محمد رحیم افندینی صوردق. اول هم بیلمام دیدی. بز دیدك: افندی سن بیلورسن، سن بیت بزنك کشی بولورغه کیراك. بو آدم آچولاندی، شولای هم بولسه‌ده، بزی چیتکه چیغاردی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

سویلارکه باشلادی. دیدی: بوراده محمد رحیمنی هیچ کیم بیلماز، هم بوراده محمد رحیم دیکن کشی بولمای. دیدك زنهار آبزی بزکه بر یول کورسات کز، بیك قارنمز آچ، هیچ نرسه آشاغانمز یوق، هیچ نرسه بیلمایمز، زنهار محروم قیلماکز عید شریف حرمتنه. شول وقت بر طاوش بولدی توب طاوشی، افندی ساعتنی باقدی دیدی: «اویلن اولمش» بیك کوب توب آتدی، بونی نرسه دیب صورادق، دیدی بیرامدر هر نماز وقتنده شولای توب آتهلر. بوراسی دیار اسلامدر. دیدی.

صوگره بزه شو بولندیغمز یرده ترامویی یولنی کوستردی، دیدی بو یولنی کورهسز! دیدك کورهمز. دیدی بو یول بوی کیدرسز. بابالیه کاورسز، صوگره اوراده صورکز بشربه تکیهسی نردهدر. دیه اوراده بر ایکمکچی وار، او ایکمکچیه صورکز: قازانلی محمد افندی نردهدر دیه. اشته اوسزه کوستر، دیهرك کیتدی.

بزده او تعریف ایله یاریم ساعت قدر آرادقدن صوگره، قزانلی محمد افندینی بولدق. غایت کوزل آچیق یوزلی بر آدم ایمش، بزی اوز بالالری کلمش کبی استقبال ایتدی. بیرام دخی اولدیغی ایچون قارنمزی یخشی طویدیردی. بزی چوق مدح ثنا ایتدی. اوزریمزه حاضر برر جبه، برر کوملك آیاقلرمزه شیبلیت، باشلارمزه عمامه ویردی. بز آرتق نه درجه ممنون اولدیغمزی الله بیلسون. بو ذات محترم حضورنده، بن استانبولده بر آی یکرمه کون خدمت ایتدم. شو وقتلر ایچنده استانبولغه کلوب کیچن حاجیلرنك حسابنی الله بیلسون.

قزان اسحاق حاجی آپانایف کلدی، استانبولده نور عثمانیه قربنده بر تکیه آلدی. شهاب الدین المرجانی، جنابلری کلدی. سیبریهدن: نعمت الله حاجی سیدوکوف، نصرالدین حاجی ایدیکین، صادق حاجی موسین و بشقهلری کلدیلر. بز بونلرنك همهسینه فقر حالمزی عرض ایدوب لازم اولورسه مکهیه قدر خدمتلرنده بولنمق ایچون رجالر ایتدك، کیمسهده قبول ایتمدی. عاقبت استانبولده قالماغه قرار ویردم. بتون استانبول مدرسهلرنی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کیزدك . جامع‌لری کیزدم ، بعض آدملر ، خدمهٔ شاهانه خدمتنی دخی تکلیف ایتدیلر، لکن هیچ بر تورلی قلبم راضی اولمدی.

بر کون سرکه‌جی نام موقعده ایدم ، روسیه آدیسه واپورندن ایکی آدم چیقدی. یانلرینه کیتدم ، حاجی بابا ، قای غوبیرنادن دیه صوردم . ایرکوتسکی دیدی. صوڭره فاتیر صوردیلر، فاتیرکه کوتردم. فاتیرکه کیلکاچ ایرکوتسکی‌نك حسام الدین بابای دیدی: اوغلوم بر اوتوز بش تنکه زکاتم بار، شونی بیرورکه مستحق بر شاکرد یوقمه؟ دیدم: بابا من هم شاکرد من، اوقور ایچون مدینهٔ منوره‌که بارورغه نیت قیلغان ایدوم ، فقیرلك‌دن باروب بولمادی. دیدی اوتوز بش تنکه یتارمه؟ دیدم: یتار. ایرته‌که جده‌که واپور بار، حاجی‌لرنی اوچ آلتونغه اوتورده ، مونده میڭا احرام‌لق آقچه هم قالا دیکاچ. بابای اوتوز بش تنکه‌نی بیردی. بنده همان کیتدم بیلات آلدم قایتدم. شول وقت حسام الدین بابای بڭا دیدی: بالام بیلات نی حق؟ سن جده‌که قدر بڭا خدمت قیلوب باررسنمه، بن سنڭ بیلات‌نڭ آقچه‌سنی بیرایم. دیدم: باش اوستنده بای بن سڭا خدمت ایدرم ، سن بنم بیلاتم آقچه‌سنی بیرمه، بوراده بر دخی غریب شاکرد بار. سن شول شاکردکه بر بیلات آلوب بیر، اول هم بزنڭ ایله بارسون. من سزکه خدمت ایدرم. (بو شاکرد استرلی باشندن ظریف اسملی بر یکت ایدی، الان مدینه قارا باش ظریف دیرلر) بزنڭ بابای بوڭا راضی اولدی، شول کونی بز بیلات‌لر آلوب عثمانلی «شریف رسان» اسملی واپوره بندك. آخشامدن صوڭره جده‌یه دوغری حرکت ایتدك.

سفرمز غایت یڭل اولدی: چناق قلعه، ازمیر، اسکندرون، بیروت صعید، کنالدن کیچوب سویس‌دن دوغری تمام یدی کونده ذی الحجه‌نڭ برنجی کونی جدهٔ مبارکه‌یه چیقدق.

بو آرالرده یول‌لرده کوزیمی جهالت قاپاتمش، دڭزدن بشقه هیچ بر شی کورمدم. حتی احرام‌نه اولدیغنی دخی ملاحظه ایتمدم. شول کونی اویله وقت‌لرنده بزنڭ بولندیغمز خانه‌گه، تمانلك نعمت الله حاجی نصر الدین

حاجی‌لر کلدی. بونلر استانبولدن مصر طریقی ایله کیدمشلردی، روس قومپانیه‌سی جده‌یه قدر بیلات ویرمش، فقط سویش‌دن اوز واپورلری اولمدیغندن، مصر رحمانیه واپورینه قبول اولنمیوب، نمسه ماغنیت واپوریله سویسدن جده‌که دورت کونده کلمش‌لر. جده‌ده بزی کوروب، همان قوچاق‌لرینه آلدیلر. حسام الدین بابایده بکا فاتحه بیردی. بز شول کونی آخشام جدۀ مبارکه‌دن حرکت ایدوب، ٣ نچی ذوالحجه‌ده مکه مکرمه‌که کیردت صباح بیك ایرکن ایدی. مکه‌یه یقین کلدکمزده بر ایکی یوز آدم قارشی کلدی: نعمت الله حاجی، نعمت الله حاجی! دیه باغرانلر چوقدی. بونلر هب دلیل‌لر سقی‌لر ایمش. حاجی‌لری بو صورتله استقبال ایدرلرمش.

حاجی نره‌لی حاجی نره‌لی دیه همیشه باغرمق دوام ایتمکده، حجاج مسلیمن همه دوه‌لردن اینمش پیاده یایان کلمکده ایدیلر. لبیك اللهم لبیك صداسی کوکلره قدر آشماقده ایدی.

شیخ محمود نام موقعده بعض حاجی‌لر ابدست آلدیلر. بعده دلیل‌لر مجاورلر حاجی‌لرنك دوه‌لرنی و اشیالرنی کورته‌رك واره‌جق مسافرخانه‌لرنی تعیین ایده‌رك، اوزمزنی دلیل افندی باش اولوب دوغری حرم شریفکه کوتردیلر. باب السلامدن کیروب اللرمزی قالدیروب دلیل افندی آرقه‌سندن مأثور دعالری اوقویه‌رق کعبة الله‌غه متوجه اولدق. دوغریجه حجراسوده کلوب طوافی نیت بعدنده حجر مبارکنی اوبوب طوافه شروع ایتدك. احراملرمزی قولتق آستندن کیچروب اضطباع ایده‌رك هر وله اوزره یوکره یوکره دورت مرتبه کعبة الله اطرافنده یوروب صوکره اوچ مرتبه احراملرمزی اوموزغه آلوب، آقرون آقرون یورویه‌رك تمام یدی مرتبه‌ده طوافی اکمال ایدرك حجراسودی تقبیل بعدنده ملتزم شریف‌ده قیام ایدوب دعا و نیازلرمزی درکاه رب العالمین‌که ایصال ایلدك. بعده مقام ابراهیم‌ده ایکی رکعت طواف و شکر نمازی قیلدق، شول آراده سقی‌لر ماء زمزم تقدیم ایتدیلر، قانا قانا ایچدکدن صوکره باب صفادن چیقوب عسکری قاراغول خانه یانندن کیچوب صفا اوزرینه چیقدق. بزنك اول زمانده صفا طاوی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

دیرلردی، بوراده طاغ فلان یوق صفا اورام پوچماغنده بر مقام اسمی اولدیغنی دلیل افندی سویلادی. بوراده سعی نیت ایده‌رك اورام بویلاب مروه که دوغری کیتدی. اورام اورزنده میلین اخضرین دیکان ایکی علامت آراسنده بر آزیوکورکان کبك ایتدك مروه کلدك. مروه‌دن تکرار صفاغه صفادن مروه‌که یدی کره یوروب سعی تمام اولدقدن صوڭره بایلار فاتیرکه دلیل افندی خانه‌سینه کیتدیلر. بز ایسه، اورام اورته‌سنده سکز کاپیك ایله صاچلرمزنی طراش ایتدیردك، صاچ طراش بربر اعوذ بسمله و دعالر ایله باشلادی. بزده همان کوزلرمزدن یاشلر دوکمکده ایدوك. بعده صاچلرمزنی آیاق آستنه طاشلادی. بو حال کوب خوشمزه کیتمدی.

بعده مکه مکرمه‌ده ایکی اوچ کون اقامت ایتدك خیلی احواله مطلع اولدق کبی. مسجدکه کیتدمز کیدوب کله بیلیورز، هر کس کیجه کوندز حرم شریفده طواف طاعت و عبادت ایله مشغول نماز وقتلرنده مسجد داخلنده یوز بڭ قدر آدم بولنور. اورام‌لرده دخی کلوب کیتمکده اولانلرنڭ حسابی یوق دنیاده بویله بر کوبچیلك ازدحام تصور اولنه‌مز.

بنم کوزمه هیچ بر شیلر کوزکمیور علی العمیا بای‌لر خدمتنده دوام ایدرم کوب وقتلر نمازغه بارورغه هم وقت یوق.

ذوالحجه‌نڭ سکزنچی کونی دلیل افندی کلدی همه‌یه دیدی: بارین عرفاته کیدجکز بو کون احرام کیمك لازم.

ایکندی وقفلرنده همه برابر احرام کیه‌رك حرم شریفکه باردق. نی کوز بزلان قارایمز، حرم شریفنڭ ایچنده قار یاوغان کبك حجاج مسلمین کافه‌سی احرامده. ایکی رکعت نفل نماز قیله‌جقدق، دیدیلر: خطبه اوقیور. ایکندی نمازنده خطبه اوقندیغنی هیچ کورمامشدم و ایشتمامشدم، چوق تعجب ایده‌رك دیدم: نرده؟ دیدیلر منبرده. دیدم منبر نرده؟ دیدیلر کعبة الله‌نڭ او بر طرفنده. منبری آرایه‌رق کیتدم. حقیقة بیك اوزاق ایکن منبری کوره بیلدم ایسه‌ده، یانته کیتمك ممکن اولمدی. فقط منبر اوبله بزنڭ بیلدکمز منبرلر کبی دکل غایت جسیم و بیوك مناره کبی یوکسك، ایکی طرفنده، ایکی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

علم طوغ دکلمش، امامده همان منارەدن اذان اوقور کبی باغرمقده ایدی. سس غایت مکمل سوزلری هم ایشدیلور، فقط بن آکلامزدم.

هرچه آخشامه یقین دوەلر کلدی، تار اوراملرده آدم کیزەچك یر یوق. هر کس اشیالرنی یوکلاتوب، دوەلره بنوب، مکۀ مکرمەدن عرفاته دوغری کیتمکده ایدی. یول اوزرنده آدم چوقلغی حساب ایله دکل. بز یایان اولەرق بابالرنك اشیالرینه و اوزلرینه کوزاتچی اولوب کیتمکده یز. یول اوزرنده هر ایکی طرفده قهوەلر. عربلر توضاء صلی! توضاء صلی! دیه باغرورلر. برینه کیتدم صوردم: نه باغرورسن؟ چولمکده صوبی کوستردی، دیدی: ابدست صوکره نماز. آکلاشلدیغنه کوره: لازم اولورسه، ابدست آلوکز نماز قیلوکز دیمك استردی. دیرکن بر قریه کبی موقعه کلدك، دیدیلر: مینی در. اورادە همیشه اورام اوزرنده آشلار بشمش، عربلر انواع نغمات ایله باغرمقده ایدیلر. بورادە آخشام نمازی قیلدیق، تکرار توجه ایتدك، کیجه قارانلق اولدی اوزاقدن آتشلر کوزکمکده، عادتا بر ایللوماناسیه ایدی. ساعت اوچ قرارلرنده عرفاته کلدك، چادرلر دکلدی، کوز ایله کورمدکچه تعریفی ممکن دکل محشر مثیل بر منظرۀ غریبه ایدی. بر طرفدن صموارلر قایناتلدی، آشلار حاضرلندی، بتون کیجه چایلر ایچلدی. عادتا بر کیف صفا ایچون کلنمشدی. کیچەسی چادرلرده راحت اویودق ایرته برلان نمازه قالقدقدن صوکره صباح نمازنی قیلور قیلماز، همان صموارلر، چایلر، یمکلر، کانه دیمشلرکه «کلوا و اشربوا هنیاء بما اسلفتم فی الایام الخالیه» قویاش چیقدی دلیللر کلدی اوشاخلری کلدی همه دیرلر: حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! سقالر کلدی تکرار حاجی! عرفات سلامت! مملکت سلامت! الله سلامت! فقیر فقرا کلور، همەسی شو جملەلری سویلارلر. بن چوق تعجب ایدرم، عجبا بو سوزلرنك معناسی نەدر؟

عرفاتده بابالار چادرنده بتون کون صموار، بری کلور بری کیدر، طلبەلر کلور عمره استرلر، صدقه استرلر، بابالار یاننده تمانلك ملا شیف هیبة الله بابای واردی. بزه دیر: من مونده خدایغه قواچیلق قیلورغه کیلەلرمه

Из фондов Российской национальной библиотеки

دیسام، موندەدە شول اوسی بزنڭ سامای شیکللی آشاب ایچودن بشقە نرسە یوق ایگان.

حقیقتة عرفە کونی بتون کون بزنڭ تاتارلر آشار ایچر، بشقە هیچ نرسە یوق. عرفات عجایب بر صحرادر جبل رحمت اطرافنی احاطە ایتمش حجاج مسلمین حسابنی بر الله بیلور. تمام ایکندی وقتی، امام جبل رحمتە کلدی، بیاض دوە اوزرندە جبل رحمتنڭ کنارندە بر موقع مخصوصە توقف ایتدی، خطبەغە باشلادی. هر کس امامنڭ اطرافنی احاطە ایتدیلر، لبیك اللهم لبیك صدالری کوكلرە قدر چیقماقدە ایدی. بزنڭ تاتارلر چادرلرندە همیشە چای ایچەلر. کانە عمرلرندە ایچلمای قالغان چایلرنی ایچرکە کیلگانلر. آخشام یقین اولدی همیشە چای ایچرلر. عموم چادرلر یقلدی، هر کس اشیالرنی چایلرنی توپلادیلر، شریف کیچەچك دیدیلر یوللار آچلدی، شول وقتدە بن اطرافە کوزمی صالدم هیچ کیمدە چای ایچەجك حال قالمامشدی فقط مدینۀ منورە شیخلرندن بری: شیخ عبد الستار افندی دیرلر، بو آدم بر الندە کاسە، بر الندە چایجوش، دوەلر آراسندە همان چای ایچمکدە ایدی، هر کس دوەلرە بندیلر، جبل رحمتە یقین کلدیلر، کیمی یایان کیمی آتلی، کیمی دوەلی کیمی ایشاکلی هر کس غروبی منتظر ایدیلر. بزم حاجیلر، مینا بولینە دوغری حرکت ایتدیلر، کیمی دیر: جانم مغرب اولسون، کیمی دیر آیدە یور، بز حدودکە بارغانچە مغرب اولور. عربلر دوەلری چیکدیلر، یولە دغری یورودك. اون دقیقە قدر کیتدك، بردە توپلر آتلمەیە باشلادی.

بو سفرلری تعریف هیچ قابل دکل، بورادە اولان عرصات یالکز کورلمك ایلە بیلنور. بونلری تعریفدن قلم عاجزدر. نیچە یوز بڭ آدم وقت معلومدە بر آرادە بولنورلر؛ دنیانڭ مغربندن مشرقندن آدم وار، قطایدن وار، آفریقەدن وار عجایب بر منظرە. بنم خاطرمە یالکز شو کلوردی: عجب نیچوك بو قدر خلق، هیچ پالیتسە یوق، بو قدر اجناس مختلفە بری آخرنڭ تلنی بیلماز، شولای بولسەدە غوغا هم قیلمازلر.

ایکی ساعت صوکره مزدلفه‌یه کلدك، بوراده آخشام ایله یسیغ‌نڭ ایکسنی برابر قیلورلرمش. حاجی‌لر همیشه بری برندن صورورلردی، قایسنی اول قیله‌مز دیرلردی. بعض ملالر یسیغ‌نی اول قیله‌مز دیر و بعض‌لری آخشامنی هرچه بزده اوراده بولغان ملالرغه ایاردیك قیلدیق.

ایرته‌سی کون شیطانغه آتارمز دیب بتون کیچه واق طاش توپلادق. چای ایچدك فلان دیرکن هر طرفدن شنلك‌لر باشلادی فشانك‌لر آتیلور. صباحده اولادی‌دیدیلر، هر طرفدن اذان محمدی اوقونمغه باشلاندی. بدوی‌لرده همان یا الله یا حاج خلاص اربع دیه‌رك دوه‌لرنی تکرار یوکلاتمکه باشلادیلر. هر دوه‌جی مینایه دوغری قطارنی چیکیور. تمام کنش چیقدیغی زمان مینایه کلدك. بوراسی عرفات کبی صحرا دکل عادتا بر شهر، خصوصی منزل‌لر وار، منزله ایتدك اشیالری یرلشدیردك‌دن صوکره قربان کسمه‌که کیتدك. نعمة الله حاجی مرحوم خسته ایدی آنڭ ایچونده بن کیسدم. بزم رفقامز مجموعی بر یکرمی قدر قوی کیسدك. بوراده بر شی بنم دقتمی جلب ایتدیسه، اوده قربان کیسه‌جك آدم‌نڭ کوبلکی، قربان فیئاتی‌نڭ اوچوزلغی. بز بر سورو قوی ایچندن یکرمنی توتدق کیسدك ایکی مجیدی‌دن ویردك، هر کس کلور چوغی بازارلقده ایتمز همان توتار کیسر صوکره حقنی صورر، بویله آدم‌لرده کوزمه توشدی. بزم آرقداشلر ایشلرنی تمام ایتدکدن صوکره منزلکه کیتدی‌لر. بن اوراده بر ساعت قدر قالدم. یوزلر قربان کیسلکان آدملری کوردم. قربان کیسوچی‌لر حساب‌سز کوب، قوی‌نڭ حقی بیك آرزان. حالبوکه قوی‌نڭ حقی اون تنکه دیکانده الله اعلم بر سوز دیه‌جك آدم بولنمازدی. برده شو خاطرمه کلوردی: عجبا قوی یتشه‌جکمی؟ بر ساعتدن صوکره بن دخی منزله کلدم ایسه، بزم آرقاداشلر صموار یاننه توپلانمش‌لر چای باشلانمش، هر کس صاچنی قردرمش احرامدن چیقمش اوز البسه‌سنی کیمش. چایدن صوکره ایشاکلره بنوب، مکه‌یه کیتدك طواف زیارت ایچون، مکهٔ مکرمه‌یه کلوب زیارتی اکمال ایتدکدن صوکره، بزه دلیل افندی دیدی: شیمدی تمام حاجی اولدڭز. مملکت سلامت. بعده تکرار مینایه کلدی،

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوچ کون آشاب ایچوب یاتدق، شیطانلره طاش آتدق. صوڭره حجاج کافه‌سی مکهٔ مکرمه‌که عودت ایتدیلر. سلامتلك بر کمال ایدی. بر ایکی کون زمزم مبایعه‌سیله مشغول اولدیلر.

شیمدی بعض حجدن مقدم مدینهٔ منوره‌که زیارت ایتمش آدملر، دوغری جدهٔ مبارکه و اورادن مملکتلرینه عودت ایده‌جکلر. بزم رفقامزده، بر قاچ کون صوڭره کاروان ایله مدینه منوره‌یه کیده‌جکز. بو آراده اوچ بش کون بعض آدملردن آلدیغمز عمره حجلرنی ادا ایتمکله مشغول ایدوك.

عمره حجی مکه‌دن نهایت بر ساعتلك تنعیم نام موقعکه باروب احرام نیت ایدوب کلور، طواف سعی بعدنده باشنی طراش ایدر. صاچ اولسون اولماسون هر دفعه‌سنده مطلقا باشنی طراش معامله‌سی لازمدر. بن اوچ کونده سکز مرتبه عمره قیلدم. بونڭ ایچون اون ایکی آلتون آقچه آلدوم. آقچه‌لر الدن کیتدیکی کبی خاطرنده کیتدی، اما باش آجیسی حالا باقی در.

ماه ذوالحجه‌نڭ ١٨ نجی کونی بزده مکه مکرمه‌دن مدینه منوره‌که دوغری حرکت ایتدك. غایت بیوك قافله نعمة الله حاجی نصر الدین حاجی صادق حاجی بونلر هپ مطنطن شوردوفلر ایله، بزده بونلرنڭ خدمتنده (ع‌صم) یوك دوه‌سی اوزرنده اون بر کون کیده‌جکز. مکهٔ مکرمه‌دن مفارقت بعدنده آلطی ساعت سیر ایدوب «وادی فاطمه» نام منزله کلدك. حاجیلرنڭ بایلاری دوه‌ده، بزم کبیلر ایسه یوك دوه‌سنده، بعض حاجیلر پیاده یایان آیروجه بر قافله دخی تشکیل ایتمشلر.

وادی فاطمه‌که کلدکده بزم (جمال) دوه‌چی بزه دیر: حاجی! حرامی کثیر مشمش مافیش. چوق تعجب ایتدم، بو نه دیمك استر. حاجیلرنڭ برینه صورمشدم، دیدی، قاراقچی کوب یوقلامه دیب ایته.

صموارلر یاقدق چایلر ایچدك آشلار آشادق، بعده یاتوب یوقلادق. بلمام چوق کیچمدی، بر طاوش بولدی، دیرکن ریوولویرلر آتلدی. حرامی حرامی دیب باغرشدیلر. او آراده بر حاجی افندینی اورمشلر، آقچه‌سنی ده آلمشلر. صوڭره یوقی‌لر قاچدی. صباحه یقین قافله تکرار یوکلاری آرتدی، حرکت

Из фондов Российской национальной библиотеки

ایتدك، اون دورت ساعت سیر ایده‌رك اخشام وقتنده «عصفان» نام منزله
كلدك. بورایه قدر دوه سفری‌نڭ آغرلغی تمام آڭلاندی، مبارك انسانڭ
وجودلرنی اوقدر صارصدیپورکه، الله صبر ویرسون. صوڭره «خلص» نام
منزله كلدك. بورادن حركت ایدوب بر ساعت قدر كیتدكدن صوڭره، بر
چوجق كوزمه دوشدی. چوجق یوكوردی قافله‌نڭ آلت طرفنه كیتدی اما
چوق اوفاق، بر آز كلدم چوجق اوترمش آغلایور. دوه‌دن ایندم، چوجغڭ
یاننه واردم، صوردم، چوجقده هیچ جواب یوق بر قاچ تل ایله: تاتارچه،
عربجه، تركجه، روسچه كیمسن آتاڭ نرده آناڭ نرده دیه صوردم. چوجق‌ده
سس یوق. چوجقنی قوچاغمه آلدم كوتروب كندی دوه‌م اوزرینه آتدم
همان دوه‌جی كلدی دیر: اولماز، بن ایكی آدم بنمكه بازارلق ایتمدم. انزل.
چوجق‌ده همان اویودی، نه چاره بن دوه‌دن ایندم، پیاده كیتمه‌كه مجبور
اولدم. چارناچار «رابع» نام منزله قدر تمام اون یدی ساعت پیاده كیتدم.
چوجق بر كره باشنی قالدرمدی. بنم‌ده آیاق‌لارم قاباردی، كوزلرم قراردی.
حالمرم قالمدی، هر شیكه تحمل ایتدم چوجغی «رابع» منزلنه قدر كتوردم.
رابعده چوجغی دوه اوستندن آلدم. كوزلرنی آچوب بونمه بر قوچاقلاندی
آغلادی، بنده آغلادم، چوجقدن هر شیلر صوردم لكن هیچ شیلر سویله‌مدی
فقط كوزلری آغلار. صموار یاقدق چای حاضر اولدی، چوجغه چای ویردم.
یواش یواش زور ایله چای ایچردم. كندمده غایت یورلمشم. یاتدیغم كبی
اویودم اوراده چوجقده اویودی. صباح اولدی، نمازدن صوڭره تكرار چوجغی
قالدردم، اوراده سوت صاتوچی كلدی، چوجغه سوت ایچردم، چوق وقت
كیچمدی چوجق‌نڭ تلی آچلدی سویله‌مكه باشلادی. او كون رابغ‌ده بتون
كون قالدق، چوجقنی تربیه ایتدم، اویله وقت‌لری مكمل سویله‌دی ایسه‌ده،
اوزینڭ كیم بالاسی و نره‌لی اولدیغنی سویله‌یه‌مدی چوق صوردم ایسه‌ده
بیلمدی ایكندی وقت‌لری بالانی كوتاروب چیغوب بتون كاروان خلقنه تشهیر
ایتدم. صارت‌لردن بر چوق آدملر كوروب نمنكان‌لق اولمه‌لی دیدیلر. وادی
فاطمه‌ده پدری ایله برابر بولندیغنی كوردك دیه سویله‌دیلر. بهمه حال چوجغه

Из фондов Российской национальной библиотеки

صاحب چیقمادی. تربیه‌سی بزم ذمه‌مزده قالدی. چوجق ایچون تکرار دوه توتمق ایجاب ایتدی هم نعمة الله حاجی مرحوم دوه پاره‌سنی ویردی، بو طریقه چوجغی مدینهٔ منوره‌که قدر کوتردم هم اوراده مکتبه ویردم دلیل نظارتی تحتنده محله مکتبنه قبول ایتمشلردی. ذاتا کندم دخی بر چوجق ایدم. بنم المدن چوجق حقنده بو قدر بر شی کلدی آرتق هیچ نرسه ممکن اولمدی. ایشته بزده الحمد لله مطلوب اولان مرکزه کلدك. مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامة زیارتی بزم کبی بر عاجز بنده‌که نصیب اولدی. بنم بختیار اولدیغم بر ساعت وار ایسه ایشته بو ساعتدر. مدینهٔ منوره‌یه کلدیکمز زمان نعمة الله حاجی غایت خسته ایدی. بشقه رفقالرمز همه‌سی سلامتلر. دوغری حرم نبوی‌که باروب، قبر سعادتی زیارت ایتدك. بعد الزیارة فاتیرکه کیلوب استراحت ایلدك. چای‌لر آشلار یمك‌لر. او کیچه بای‌لر یاننده صوك دفعه اوله‌رق مسافر ایدوم. ایرته‌سی کونی همشهری‌لرمزی آرادم. عبدالستار افندینی بولدم. مدینه منوره‌ده قزان فقراسینه مخصوص اوچ دورت تکیه وارمش. عبد الستار افندی شو تکیه‌لردن برننك شیخی ایمش. شیخ افندی بزه تکیه‌دن یر ویردی، برده ایسکی اوصقی یتاق‌لرمزی اورایه کوتردك. بزم ارقداشلردن بزی خصوصا مدینهٔ منوره‌ده بزم ایله برابر قالاجق شاکر، عبد الحق افندی واردی. فقط اول چوق زنکین. هم اولدن مدینهٔ منوره‌ده پدری ایله برابر اقامت ایتمش، آقچه‌سی وار اوراسی آنك ایچون عادتا اوز خانه‌سی کبیدر. بنم دخی شکرلر اولسون آقچه آز بولسه‌ده وار. فقط بر اوتوز بش روبله آقچه قشقارغه بیارورکه کیراك شریف آبزی‌نك آتی ایچون شونك چاره‌سنی بوله‌میورم قشقار تیره‌سندن آدمده یوق بزنك شوندن بشقه غم کدر قالمامشدی. رفقالرمز همه‌سی کیتدیلر، بز مدینهٔ منوره‌ده قالدق.

شو مبارك بلدهٔ طیبه‌ده اولان، قزانلی نامنی حامل روسیه‌لی مسلمانلرنك همه‌سیله کسب معارفه ایتدك. ایسکی‌دن اوراده بزدن بر ر سنه مقدم کلمش متأهل اوله‌رق دورت آدم وارمش، طلبه صفتنده سکز آدم وارمش. شو سنهٔ مبارکه‌ده دخی آلطی آدم کلوب، مدینهٔ منوره‌ده طلبه صفتیله قالدق. بونلردن

بورجان باشقوردلرندن حنان افندی چیلابی ناحیه‌سندن عبد الله مخدوم بو آدملر هر ایکسی هند طریقی ایله بخارادن کلدیلر. تمانلك عبد الحق افندی آلان سیمی پالات امامی. بن عبد الستار افندی تکیه‌سنده بر حجره‌که کیردم. عبد الحق افندی بر قاچ کون بنم ایله برابر ایدی صوکره محمودیه مدرسه‌سینه کیردی.

مدینه منوره‌ده اول کونلری کیفم ده یوق عبد الحق افندیله برابر بر حجره‌ده بولنوردق بر کون صباح ایرکن عبد الحق افندی حرم شریفه کیتدی. بنده قالقدم ابدست آلدم همان بر شیلری قالدیروب یوقارو قویماقده ایکن صول الم اورته بارمق اوچوندن بر اینه سانچدی کبی بر شی اولدی امانه اولدی بیلمادم کندم کیف سزم. یواش یواش بو سانچی یوراکیمه کلدی، بتو وجودم تتره‌مکه باشلادی. یانمده کیمسه یوق نه اولدیغمی بیلمیوم. اوراده بریب کوزیمه دوشدی، بیی آلدم بارمغی توبندن بوغدیم باغلادم. چوق تعجب ایتدم یوراکده اولان چاپندی قالمادی فقط بارمق آتشه یانمش کبی سم سیاه اولدی. حرم شریفه کیده‌جك حالم اولمدی صباح نمازنی اوده قیلدم، چوق آغلادم، مدینهٔ منوره‌یه‌ده کلوب، حرم شریف جماعت نمازندن محروم اولدیغمه تأسف ایدییورم.

بر ساعت صوکره عبد الحق افندی کلدی، وقعه‌یی اوکا سویلامشدم. دیدی: سنی عقرب اورمش. دیدم اونه‌در؟ دیدی چایان دیمزلرمه، شول کششینی چاغا. دیدم اویله بر حیوان کوزیمه آلشمدی کورمه‌دم. اوراده محمودیه طلبه‌سندن هادی افندی کلدی. اوده حال کیفیتی صوردقدن صوکره دیدی: اویله ایسه او حالا شورده‌در. همان شورلکه قصقاچ اوزاتدی، همان اشته اشته دیدی اورمغه باشلادی عقربی اوراده اولدیردیلر، همان بنم بارمقلرنی بز ایله یشوب، شو عقربی یاندیروب، کولنی بنم بارمغمه یابدی. او آراده عبد الستار افندی کلدی. بو آدم دیدی: یوق جانم هیچ دواکار قیلماز آنك دواسی تمام یکرمی دورت ساعت صبر ایتمکدر، (٢٤) ساعت ایچنده اولمز ایسه صوکره هیچ بر شی اولمز، بزه بو آدمنك سوزی چوق تأثیر ایتدی.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

هم حقیقة تمام یکرمی دورت ساعت آجیسنی چیکدم ایرتەسی کونی صباح نمازنده کوزلرم آچلدی همان راحت ایتدم. هم چوق کیچمەدی اویودم استراحت ایتدم. مدینهٔ منورەده بویله بر اجل ساعتی دخی کیچردم.

بر قاچ ایام استراحت بعدنده بزه تحصیل غمی کیردی، اما نرەدن باشلایەجغز، نه کبی درسه شروع ایدەجکز، بونی تفکر ایتمکده ایدم. بر نیچه کشی‌که حالمی سویلادم ایسه، هر کس بر فکر سویلادی. عاقبت هیچ بر کونا چاره بولەمیوب شورادە بولنان اوچ بش طلبه ایله برلشدك، اوزمزنڭ ایسکی شرح ملانی اوقورغه باشلادق. مدرس دخی اوز جنسمزدن احمد ضیا افندی اصلی سمبرغوبرناسی تارخان قریەسی اولسه کیراك ابتدا بووا عبد الناصر حضرتده تحصیل ایتمش، صوڭرده استانبولده و عربستانده اکمال ایتمش اصحاب اقتداردن بر آدم ایدی. بر سنەیه قدر بویله تکیه نشین اولەرق درسلرمزه دوام و ثبات ایتدك، بعض وقتلر حالمی احمد ضیا افندیگه سویلار و مملکته کیتمك فکرم اولمدیغنی افاده ایدردم. رحمة الله علیه بو فکرمی چوق تصدیق ایدردی، فقط دیردی: «سن عجله ایتمه، فلك بر کون چرخنی چوردکده، دنیانی آستن اوستنه کتورور، سنڭ قلب جکرنڭ نه اولور. بو سوزلری بو کون سویلاب، بش سنه صوڭره عکسنی معامله ایدرسڭ ثباتسزلغه مأنوس اولورسن. اما تصور تفکر ایله، هیچ برینه قطعی قرار ویرمه، آنی دخی قدرکه حواله ایله، سنڭ ایچون بوندن صاغلام یول اولەمز»

مدینهٔ منورەده تمام قرارلشدق، بو مبارك شهرده نه پوسته وار، نه تیلغراف وار و نەده کلن کیدن وار. انسان عادتا بشقه بر عالمده بولنیورمش. حتی مکه مکرمەدن بویله خبر ایکی ایده بر کره شیخ الحرم چانطەسی عنوانلی بر پوسته کبی شی کلورمش، اوده بعض وقتلر بش آی کلمزمش. مدینهٔ منورەدن پوسته کیدرسه دخی، مارکه فلان یوق، شول مبارك چانطه ایله کیدرمش. بن احوالمی قردشمه بیلدیرمك استرم. بر کون خط یازدم، ادریسنی هم اورصچه هم عربچه یازوب، شو مبارك چانطەغه بیردم. تمام

سكز آی صوڭره شو مبارك چانطه ايله بزكه تا سيبريه تارى قلعه‌سندن
مكتوب كلدى. بر كون حرم شريفده اوتورمقده ايدم. صفلر آراسنده
بر آدم «تارلق عبد الرشيد افندی! تارلق عبد الرشيد افندی» ديه كيزمكده
ايدى. قالقدم ديدم بن. ديدى سزى شيخ الحرم پاشا استيور بنم ايله
حرم شريفده، آغالر محلى ديكن يرده بر آدم يانينه كوتردى، سلام ويردم
اوتوردم، اللى اوپدم. ديدى: اوغلوم سن نره‌لى سن؟ ديدم: روسيه‌لى يم.
ديدى نره‌سندن؟ ديدم سيبريه ولايتندن. اوو! چوق اوزاقدن ماشاء الله.
الده بر كاغد واردى. بڭا ويردى، ديدى: بو مكتوب سنڭ ايچونمه؟
باقدم بزم برادرنڭ يازيسى، آغلادم كوزمدن ياشلر كلدى. ديدى باق آچ
اوقو، مكتوبى آچدم اوقودم ايچنده اويله بر شيلر يوق. قردشمه يازمشدم
بنى وفات ايتدى ديه‌رك دفتردن چغارگز، بن آرتق بر دها تاريغه كلمم
ديمشدم. شوڭا جوابا برادر يازيور. بای‌لر رضا بولمای‌لر ديب. بوراسنى
شيخ الحرم افنديگه سويلامكدن حيا ايتمشدم. او آراده شيخ الحرم افندى:
مكتوبى بڭا ويرورمى سن؟ بن اوقويم ديدى. ويردم. اوقودى، ديدى.
اوغلوم نه يازمشدرڭ؟ يوقسه كندنكى وفات ايتدم ديه يازمش‌مى ايدڭ؟
ديه‌رك كولدى. ديدى: اوغلوم سن بر اسلام ياوريسى سن، سنڭ ايچون
بويله سوز ياقشماز. هم بوراده قالوب نه ياپاچق سن، سن او قدر
بر اوزاق مملكتدن كلمش سن، سن بوراده علم تحصيل ايتدكدن صوڭره،
هيچ بر كون قالمه، همان مملكتكه كيتمه‌لى، اشته بوراده حديث تفسير درسلرى
كورمه‌لى اوغلوم. ديه آرقامدن سويدى، اللى اوپوب كيتدم. هرچه بر سنه‌كه
يقين، مدينهٔ منوره‌ده تكرار طلبه زمره‌سينه كيردم؛ حقيقة چالشدم سعى
و غيرت ايتدم. فقر و ضرورته دخى تحمل ايلدم. قشقار شريف آغاى نڭ
حيوانى ايچون كيچن سنه اوتوز بش روبله حاضر ايتمشدم، لكن كوندرمك
ايچون امين آدم بولنميوب قالمشدى. شول آقچه‌نى نه قدر فقيرلكده دوچار
اولسامده آشامادم صرف ايتمادم. رمضان شريف كلدى مدينه منوره‌ده
رمضان مبارك چوق عجب اولورمش هر كس بتون رمضان ختم و تلاوة ايله

Из фондов Российской Национальной библиотеки

مشغول اولورلرمش. اهل مدینه و مجاورین کرام کافه‌سی کیجه کوندز عبادتده اکثری ختم ایله مشغول، حتی عمر زاهد اسملی بر امام (رحمة الله علیه) بر کیجه‌ده ختم ایتدی. بونلرنڭ همه‌سی بڭا تأثیر ایده‌رك بن قرأن حفظنه چالشمایه قرار ویردم. بر کون استشاره ایچون مشایخ قرادن شیخ احمد افندی یاننه وارم. دیدی: چوق کوزلدر، فقط ثبات لازم. قرأنی حفظ ایتمك آساندر اما محافظه‌سی کوچدر. استرسه‌ڭز بر قاچ کره استخاره ایدوڭز. هرچه بز حفظه باشلامق اوزره قرار ویرمشدك، شیخ افندی بزه دیدی: عجله ایتمه حج موسمی کیچسون. بونڭ اوزرینه درسلریمزه دوام و ثبات ایتدك. حج موسمنه دخی منتظر ایدك. ذوالقعده باشنده حاجی‌لر کلدی. بزم تارلق‌لردن قزلقاش طیب حاجی ایله اوبا حسین حاجی مرحوم‌لر کلدیلر. بزه تارلق عبد الفتاح بایدن بر خط ایله اللی تنکه آقچه کتورمشلر. عبد الفتاح بای یازه: یخشی اوقوب کامل کشی بولورغه اجتهاد قیلساڭ، تاریغه بر کشی کیراك. کشی بولورغه حالڭ کلماسه قایتمه.

بنم ایچون بو بیوك بر شادلق ایدی فقط تاریغه قایتوغه هیچ کونکلومده یوق ادی. شول آراده تماندن ذوالقرنین خواجه هم حجازه کلمش ایدی. بونلر بڭا بر بدل حج ویردیلرده، بنی مدینهٔ منوره‌دن برابر حجگه آلوب باردیلر، مکهٔ مکرمه‌که کلدم بوراده حرم شریفده بر کون طواف اثناسنده قزانلی عبید الله حاجی اوغلی عبد الرحمن افندی راست کلدی. بو آدم بزم ایله برابر قشقارده دخی بولنمش ایدی، مدینهٔ منوره‌ده بر سنه قالماق ایچون بعد الحج واراجغنی سویلدی، بر چوق صحبتدن صوکره عبد الرحمن افندی دیدی: قاسم آبزیغه کتابلر آلامن دیب، بنده دیدم: سزکه بن اوتوز بش تنکه آقچه بیرایم، سز شونڭ برلان قاسم آبزیغه کتابلر آلوڭز، اما یازڭز، اول کشی بو آقچه‌نی قشقارده شریف آغایه تولاسن، بز عبد الرحمن افندی‌که اوتوز بش تنکه آقچه بیردك، اول کشی حاجی‌لر ایلان قاسم آبزیغه یازدی، بزده شریف آغای حقندن قوتلدق، قلبمز استراحت ایلدی.

بو سنه حجازده امنیت بر کمال اولدی، حجدن مقدم وبا باشلاندی،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

شول طريقه‌كه: ميناده چوق آدملر اورامده واررکن اولديلر. حاجی‌لره بيوك فلاكت اولدی بوميه قاچ يوز آدم دفن اولنمقده ايدی، بز بهمه حال صاغ و سلامت مدينهٔ منوره‌كه عودت ايتدك، مدينهٔ منوره‌ده بر سنه تحصيل‌مزنك ثمره‌سی كورلمشدی كنديمه بر تحصيل شوقی كلمشدی، شو غيرت ايله هم درسلرمه دوام ايده‌جكم هم حفظه چالشاجغم ديه‌رك، هيچ بر شيه قولاق ويرميوب امين آغا مدرسه‌سندن حجره آلدم. حجريه كيتدم، حجره غايت رطوبتلی اولسه بويله تكيه‌دن يخشی اوله‌جغنی ملاحظه ايده‌رك مدرسه‌ده مسكنی اختيار ايتدم، همان شيخ افندی يانته كيدوب حفظه باشلايه‌جغمی سويلادم، اوده وقت كيچرميوب برآن اول باشلای‌كز ديدی.

بسم الله الرحمن الرحيم ١٢٩٨ نجی سنه هجريه برنچی محرم الحرام حفظ باشلادم، بن اعوذ بالله من الشيطان الرجيم، ديمشدم خواجه بنكا ديدی: اوغلوم سن بونی نه ايچون اوقودك؟ بن هيچ بر شی آكلايه‌مدم، چوق تعجب ايتدم، خواجه: نه سكوت ايديورسن سويله؟ نه ايچون اعوذ اوقورسن، آه اوغلوم انسان هر نه زمان دوداقلرينی حركت‌لندرسه ملاحظه ايتمه‌لی، شو دوداقلرندن چيقه‌جق سوزلر نه‌در؟ ديدم: خواجه افندی! بز حفظه چالشه‌جغز، درس اوقوميه‌جغز. خواجه: آ اويله اولمز، سن بنكا قولاق وير، سن كلام اوقورکن ملاحظه ايتمه‌لی سن، بو سوزلر كيم سوزی‌در. شيطان سنی آلدار، سن كوزل چالشمه‌لی سن، اما بنم ديدكم كبی چالشمه‌لی سن.

حكمت شودركه وسوسهٔ شيطانيه انسانی هر زمان افعال خيريه‌دن منع ايدر، خيرلرنك اساسی قرآنده‌در، اشته شو سببدن سن قرآن اوقورکن شيطان عليه اللعنه جميع قوتنی صرف ايدر، بو اوقوسنده آكلاماسون ديه، شونك ايچون هر دفعه‌ده استعاذه سنت اولمشدر. آه بو قرانی آكلامق استه‌مديگمزدن نه حاله كلدك. نيسه اوقو بقايم.

بن استعاذه و بسمله بعدنده سورهٔ فاتحه اوقودم، خواجه بر دها اوقو بقايم. بر دها اوقودم تجويد جهتندن بر قاچ كره تصحيح بعدنده ديدی:

Из фондов Российской национальной библиотеки

اوغلوم سن بو مبارك سورهٔ فاتحه‌نی اوقودیغڭ زمان، دکل سن بن دخی معناسنی لایقیله ملاحظه ایده ایدیم، خصوصاً نمازده اوقورکن کیم حضورنده بو سوزلری سویلامکده اولدیغمی تخطر ایده ایدیم هیچ اولمزسه حیا ایدردم. عادی بر مأمور حضورنده، کندی لسانمز ایله مقصدمزی افاده ایتمکدن عاجز قالییور قورقودن بتون وجودمز تتره‌ر بر پولیس مأموری حضورنده او قدر قورقدیغمز حالده، جمیع عالمڭ خالقی و روز جزاك مالکی اولان معبودبی زوالڭ حضورنده، لا ابالی آغزمزدن چیقان سوزلردن بی خبر بولنه‌مز جریمه‌در اوغلوم! آه بن سنکا چوق شیلر دیه‌جکم. سن انشاء الله ازبرلایه‌جق سن فقط بن دیدیکم کبی حافظ اولمه‌لی سن. یوقسه: «و لا تکونوا کالذین قالوا سمعنا و هم لا یسمعون». نص جلیل قرآندر. یالکز حافظ اولدم دیمك ایسه، نه سنکا فائده اولور، و نه‌ده عالمه فائده اولور. ها اوقو باقایم! تکرار سورهٔ فاتحه‌یی باشلادم. خواجه: مربی حقیقی الله‌در، فقط هرکس کندی نفسنی تربیه ایچون و دین قردشلرینی تربیه ایچون الله‌ڭ کلامنه تمسك ایتمه‌لی. پادشاهلرڭ پادشاهی بر الله‌در. بن سلطان محمودی کوردم، عبد المجیدی کوردم، عزیزی‌ده کوردم، بونلر هپ کیتدی توپراق اولدی، بقالم شیمدی بو نه یاپاجق البته بوده کیده‌جك بر کون کلور دنیاده نامی قالمز مالك یوم الدین اولان پادشاهلر پادشاهی ابد الاباد باقیدر لم یزل و لا یزال اشته سن شیمدی بو ذات جلیل الصفاتڭ سوزلرینی حفظ ایده‌جك سن، هر نه زمان اوقورسڭ کندی حضورنده اوقویه‌جقسن، عادی بر آدم حضورنده ملاحظه ایتمیوب بر سوز سویلارسڭ، درحال محجوب اولورسن. شیمدی اللرڭ باغلی، حضور رب العالمین‌گه کلمش‌سن، نه کبی جسارت ایله ملاحظه‌سز فکرسز سوز سویلارسن، بو نی جزئی ملاحظه ایدرسڭ کفایه ایدر. دیرسن‌که: ایاك نعبد و ایاك نستعین. باق! بر کره قلبلرڭا باق! بو سوزلرڭ طوغریمی؟ ایمدی شو قدر بر نظم جلیلی ملاحظه ایله اوقورسڭ، بونلری بو صورتله حفظ ایدرسڭ هیچ بر وقت خاطرکدن چیقماز. هر زمان قرآن سنڭ ایله اولور، سنده قرآن ایله اولورسن اوغلوم، اوقو! اهدنا الصراط

المستقیم. آه! او صراط مستقیم دینجه اویله بر ایکی کلمه‌در اما شو ایکی کلمه آلتنده دنیا و آخرت سعادتی مدفوندر. هر بنده: هر فعلنده، سوزنده، عملنده، حرکات سکناتنده معاملات و عبادتده صراط مستقیمی تعقیب ایتمك لازمدر. حق الله و حق عباد شو ایکی کلمه تحتنده بولنور. شونك ایچون ضعیف بنده بونی اوزی آراب بولمقده عاجزدر، اما آرامقده وظیفه‌سیدر، اشته شو عجزنی اعتراف ایده‌رك، سن یاربی! صراط مستقیمگه اهدا ایله! دیر، بنده اوز حالنی ملاحظه ایدرسه، عجزنی هر زمان اعتراف ایدر.

علما نبوتنك کسبی اولوب اولمدیغنده اختلاف ایتمشلردر جمهور علما وهبی‌در دیرلر اما ولایتك کسبی اولمه‌سنده علما متفق‌در. شونك کبی صراط مستقیمی کسب ایتمکده بنده‌نك وظیفه‌سی اولسه‌ده، بویله بر مقدس امر عظیمنك سببنده بنده اوزینك اصابت ایتمه‌سینه اعتماد ایده‌میوب، «صراط الذین انعمت علیهم» دیه‌رك یاربی سنك انعام ایلدکك صراط مستقیمگه اهدا ایله یوقسه بن خطا ایدرم دیه‌رك، تکرار عجزنی و اکتسابده اولان قصورینی اعتراف ایدییور.

اشته اوغلوم صراط مستقیم آسان بر یول دکلدر. نظم قرآنی تلقی ایله برابر اسرارندن دخی بر آز قوقو آلسانك چوق کوزل اولوردی. بقالم همت الرجال تقلع الجبال. سن همت ایدرسك بن شاد اولورم. شویله سورهٔ فاتحه‌یی بر پارچه تکرار ایتمه‌لی اما بر آز ملاحظه ایله تکرار ایتمه‌لی. بز شو طریقه مدینهٔ منوره‌ده حفظه باشلادق بر طرفدن حدیث درسینه دخی حاضر اولمقده ایدوم. بزم قرائت خواجه‌سی سلاطین آل عثمانه خدمت ایتمش و سلطان عبد العزیز وقعه‌سنده متهم شیخ الاسلام خیر الله افندینك قائم‌پدری ایدی، بز بو آدم حضورنده تمام دورت سنه خدمت ایتدك بعض وقتلر بر آیت کریمه‌نی ایکیشر کره تکرار ایدردم.

بر طرفدن استاذ الکل احمد ضیا افندی حضورنده فقه درسلرینه حاضر اولوردق و آخون جان افندی جنابلرندن فرایض و خلاصة الحساب اوقوردق. بر سنه قدر امین آغا مدرسه‌سنده قالوب صوکره مدرسهٔ شفایه چیقدم بوراده

Из фондов Российской национальной библиотеки

حجره‌مز غایت کوزل مدرسه هم هوادار ایدی بو مدرسه‌ده بزم تاتارلردن بندن ماعدا ایکی اوچ آدم واردی بری اورنبورغ غوبرناسی موسی آولی نعمة الله مرحوم ایدی بو آدم دخی حفظه چالیشردی.

بر کون مدرسهٔ شفاده اوتورمقده ایدم بنکا دیدیلر: شیخ الحرام قواصی سنی استیور. قاپویه چیقدم. قواص بر مکتوب ویردی، دیدی: پاشا افندی کوندردی. مکتوبی آلدوم، ظرفنه باقمایوب همان آچدم. برده باقارسام ایچنده اولان مکتوب تاتارجه دکل، روسچه‌ده دکل، چوق تعجب ایتدم. هر نه ایسه مکتوبی جیبمه قویدم، حرم شریفه کیتدم. او زمانده دوقتور قدری بك واردی رحمة الله علیه دوغری آنك یانینه کلدم. بو ذات فرانسه‌ده اکمال تحصیل ایتمش، غایت مشهور بر دوقتور ایدی. بونك ایله برابر غایت خلوق و متدین تصوف ایله متوغل بر آدم ایدی، مکتوبی باقدقدن صوکره دیدی: برادر بویله بر فرنك مکتوبنی بن حضور سعادتده حرم نبویده اوقومقدن تأدب ایده‌رم استرسه‌کز آخشام اوه کلوکز، بن بو مکتوبه چوق مراق ایتمشدم غایت اوزون بر مکتوب ایدی. آخشامه خانه‌لرینه کیتمکه مجبور اولدم، مکتوبی تقدیم ایتدم رحمة الله علیه مکتوبك آزاجق باشینه باقدی، یره قویدی. بنم ایله سوزه باشلادی: ای رشید افندی بن ذاتا چوقدن سزکله بر اوزون اوزون مصاحبت ایتمك فکرنده ایدم. بر چوق شیلر صوره‌جقدم، سز اصل روسیه‌نك نره‌سندن اولورسز؟ بن روسیه‌یی بیلورم؟ محاربه‌دن مقدم قزانه قدر کیتمشدم.

افندم بنده‌کز سیبریه‌لی‌یم، طبولسق ولایتندن. آ! چوق کوزل! بن اورالری بیلمام اما بزم برادر سلیمان اورالره قدر و دها ایچاری تومسق سیمی پالات یدی صولره قدر کیتمشدی، اورالرك احوالنه دائر عمران غزته‌سنده مکمل اثرلری واردی.

برادر! سزده عسکرلك نه ایچون یوقدر؟ بو قزان مسلمانلرده عسکرلك وار. فقط مع التأسف بن قزانده بو بابده بر معلومات آلامادم. اسحاق بابدی بلمام نه ایدی بر زنکین آدم واردی. بر تورلی مرامی افاده ایده‌مدم.

Из фондов Российской Национальной библиотеки

ترجمان واسطه‌سیله بر خیلی شیلر سویلانمشدی، اماچه فایده صوڭره بر خواجه کتورمشدی، آنکله خیلی آڭلاشه بیلدك، خواجه‌یی کندی نومره مه‌ده کوتردم، بو آدم چوق درایتلی آدمدی. فقط مع التأسف سیاسی بر فکره مالك دکل ایدی. یالڭز عسکرلك مسئله‌سنده کندی اصلا راضی اولمدیغی کبی بو عدم رضا مسلمانلرنڭ کافه‌سنده اولدیغنی سویلایه بیلدی. بونی‌ده مسلمانلرنڭ قرعه عسکرینی آلورکن پك چوق آدملر اسیای وسطی‌یه دوغری قاچدیغی، و برده بعض افرادنڭ کندی اعضالرندن برینی اتلاف ایتمه‌لری کبی شیلر ایله اثبات ایتمك استه‌دی. فقط بونلر بزم ترکیه‌ده دخی واردر، بونلر بعض افراد قلیله اعمالی‌در، آنجق شخصلرنی بر آغر مجبوری یوکدن قورتارمق ایچوندر، یوقسه سیاسی بر فکره مبنی دکلدر. محاربه کوستردی تاتارلر کمال ثبات ایله بزه قارشی محاربه ایتدیلر، ترك سلاح ایدنلر بیڭده بر اولمشدر.

شیمدی بو بابده سن نه کبی فکره مالك سن؟ سیبریه‌لیلر نه ایچون عسکر ویرمزلر؟

افندم بنده‌کز! کنجلکمدر بو بابده بر شیئی بیلمیورم.

چوق شی! قاچ یاشنده‌سز؟ — دیدم: ۲۳ یاشنده‌یم.

تأسف اولنور، سز بویله مکتوبله کلدککده بن سزی عادتا بر معلومات خزینه‌سی ظهور ایتدی، بونی بوراده براقمیوب همان استانبوله کوندرمه‌لی خلیاسینه دوشمشدم. جانم سن بزم خواجه‌دن علم قرائت تحصیل ایتمزمی‌سن؟

اوت افندم ایدرم.

چوق شی! خوجه، سنکا یالڭز قرائت‌می تعلیم ایدر؟

اوت افندم! اویله‌در. افندم برده شو مکتوبی آڭلاتسه‌ڭز: جانم سن نه یاپه‌جق‌سن بو مکتوبی؟

افندم، بو مکتوب بزه احتمال اودن کلمشدر.

رحمة الله علیه کولدی، دیدی: عجایب سزنڭ اوده بویله فرانسوزجه یازار آدم وارمه؟ خیر افندم اوله‌ماز یوقدر.

آدم سن‌ده، اویله ایسه بویله مکتوبدن سن نه ایچون بر شیی امید ایدرسن جانم!

افندم پوسته‌دن بنکا کلمشدر. دیدی چوق شی نرده ظرفی؟ دیدم بزم اوداده قالدی. اولمز بو مکتوب سنکا کلمز اوغلوم، کیم ویردی سنکا بو مکتوبی؟

دیدم شیخ الحرم افندی قواص کتوردی.

شاشقن حریفلر. اویله ایسه بو مکتوب شیخ الحرمه کلمش مکتوبدر، اوراده کاتبلر بودالەلق ایتمشلر، هر نصل ایسه، سنکا ظن ایتمشلردر. شاشقن حریفلر.

جانم رشید افندی! سن بر کوزل کنج آدم سن، احتمال سندن استقبالده بر شی چیقار، خواجه‌نڭ درسینه دوام ایله، بو مکتوبی بن شیخ الحرمه ویرورم. سن یارین حرم شریفه کلورکن ظرفی کتورور بنکا ویرورسن.

شیمدی بورادن کیچه‌لم؛

شیمدی آنکلاشلدی، بزم حسن ظنلر بوشه چیقدی، بقالم بوراده چوق قالاجقمی سن؟

افندم! الی ماشاء الله:

دیدی: یوق بو اولامز افندم، سنڭ کبی بر کنج آدم بورایه کلوبده افنای عمر ایتمك، هیچ بر وقت کار عقل دکلدر. بن، اختیارم اوله ایدی بر کون بوراده قالمزدم، بن عثمانلی‌یم، بزم استانبولده آدم چوقدر، فقط بن اوراده دها زیاده منفعت کتوره بیلورم.

اما سزڭ کبی بر کنج آدم همان ٢٣ نجی یاشنده کلوبده بوراده قالورسه بونکا رسول الله هیچ راضی اولمز.

بن او زمان بو سوزلری چوق دنکلامقده استه‌مزدم، لکن نه چاره بیوك آدم سوزلریدر دیه او زمان اودایه عودتمده بعبارته قید ایتمشم.

بز بوراده قدری بکدن پك چوق درس آلدق، لکن نه چاره جهالت

او زمان بزی تماميله ضبط ايتمكه قويمامشدر.

آرادن بر خيلی وقت كيچدی، بن همان بر طرفدن حفظه چاليشيرم بر طرفدن درسلره چاليشيرم. بزم رفيقلرمزدن بر چوغی، شيخ مشايخ نقشبنديه‌دن امام ربانی مجدد الف ثانی سلاله‌سينه منسوب شيخ مظهر افندی خانقاسينه دوام ايتمكده ايديلر. بر كون بزی دخی تشويق ايدنلر بولندی. بنده بر قاچ كره خانقه‌لرينه حاضر اولدم بر كون شيخ افنديی تنها بولوب، حالمی عرض ايده‌رك سلوك آرزوسنده بولنديغمی سويلادم ايسه، صوڭره مولانا الشيخ مظهر افندی، ابتدا نره‌لی اولديغمی صوردی، صوڭره نه ايله مشغول اولديغمی صوردی. ديدم: حفظه چالشيورم. قدس الله سره ديدی «يا شيخ! شيخك اكبر من كل المشايخ فيلزم انك تجتهد فی هذا الامر فقط لا! لا! لا! ما يكن ابدا».

بز بونڭ اوزرينه مأيوس اوله‌رق رجعت ايتدك. درسلرمه دوام ايدييورم، حفظه دخی وار قوتمی صرف ايتمكده ايدم.

مدينهٔ منوره‌ده انسان ايچون قش هواسی غايت رطوبتلی‌در، مدرسه اودالری خصوصا رطوبتلی اولور، ياز هواسی اولسه صجاقدر حرارت دائما ٢٨ ٣٠ قرارلرنده بولنور، شونڭ ايچون اهالی عمرلرنی شو هوالره تطبيق ايده‌رك كيچرمك ايچون ياز بغچه‌لرده اولورلر قش دخی خانه‌لرنڭ اوست قاتلرنده بولنورلر.

طلبه ايسه، وقتنی اكثريتله حرم شريفده كيچرورلر بن كندم دائما حرم نبوی‌ده بولنوردم. اوراده هر زمان تكرار ايله مشغول اولديغم كبی بعض درسلره دخی قولاق ويروردم. حرم شريفنڭ هواسی غايت لطيف مفروشات مكمل هم هيچ بر وقت آدم اكسك اولمز. بوراسی عادتا مدينه منوره‌نڭ بر مركزی و اجتماع ايچون مخصوص بر موقع‌لريدر.

بر كون حرم شريفنڭ تام آرقه‌سنده باب مجيدی قربنده حفظمی تكرار ايتمكده ايدم، كوزلرمی قاپاتمشم اوقييورم. شو آراده يانمه بر آدم كلدی اوتوردی كوزيمی آچوبده بقارسام، محموديه مدرسی لاز حسن افندی.

Из фондов Российской национальной библиотеки

دیدی: آفرین شویله لازم، بن همیشه تکرار ایدرم، بر آز اوتوردقدن صوکره بو ذات محترم دیدی: باق! شونلره باق! کوریرمی سن؟ بوداله حریفلری دیدم نه‌در خواجه افندی؟

دیدی باقسانه، حجرهٔ سعادتده اولان مصحف شریفی چیقارمشلر، صحیح بخاریده ختم ایتمشلر، دعا ایدییورلر، انکلیز عسکری مصری محاصره ایتمش‌مش. بو آدملر دعا ایده‌جکلرده، مصری انکلیزلردن تخلیص ایده‌جکلر، الله عقللر ویرسون! بویله‌جه شاشقن آدملر: الله دیرکه: (و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة) بونلرده دعا ایله مدافعه ایده‌جکلر، ای: الله سزه عقل ویرسون.

بن اوراده صباحدن بولنوردم، هیچ خبرم یوق، حالبوکه مدینهٔ منوره اماملری روضهٔ مطهره‌یه تجمع ایتمشلر، دعا ایدرلرمش. خواجه حسن افندیده بونی بزه سویلامك استر. بن همان تکرارم ایله مشغولم. خواجه افندی دیدی: باق سن دقت ایله بو مصرنڭ تخلیصنه دعا دکلدر، بلکه انکلیز عسکری مصره کیرمشدر، او فلاح اسماعیلنڭ اوغلی بونکله اظهار سرور ایدییوردر. اولور اولور جانم اولور: بو فلاحلر دولت علیه‌نڭ پنچه‌سندن قورتلدیغی ایچون بویله بایرام یاپارلر. آه: عدالت! حقلریده واریا! آز تحمل ایتدیلرمی؟ بزم قهرمزی آزمی چیکدیلر! حقلری وار: بو کینه بویله‌در. سن کنج آدم سن خاطرنڭ بر کوشه‌سینه یاز بونی. بر زمان کلور لازم اولور. بن ایسه حقیقة بو سوزلری کاغدده دخی یازدم اما آکلامقدن عاجزم. خواجه افندی بزه شول آراده خیلی سیاسی نصیحتلرده بولندی. بن قابل خطاب محفوظ دخی اوله‌مدم. فقط بیوك آدم خاطرنڭ بر کوشه سینه یاز دینچه بویله یازمشم. مصر وقعه‌سنی نه اولدیغنی یخشی بیلمزدم. بزم زمانمزده مدینهٔ منوره‌ده نه تیلیغراف وار و نه‌ده پوسته فلان وار. اهالی آراسنده غزته فلان یوق، بزدن بیوك آدملر آراسنده دخی بو سوزلر چوق سویلانمزدی. فقط او کونلرده مصر القاهره‌دن توفیق پاشا خصوصی آدم ایله پاره کوندرمشده بو دعالر او سببدن اوقنورمش. صوکره آرادن چوق کیچمدی مصره انکلیز کیردی

Из фондов Российской Национальной библиотеки

خبری کلدی، همان او کونلرده مصردن سورکنلر کلمکه باشلادی، جمله‌دن بری شیخ محمد هجره‌سی یاخود هسره‌جی بو اسمده بر آدم کلمشدی، چوق عجایب بر آدم ایدی. هر کس دیردی مصر اختلالنده اشتراك ایتمشده سورولمش دیه.

استطراد

مدینهٔ منوره نور الله الی یوم القیامة عادتا ترکیه‌نك سیبریه‌سیدر. ترکیه سرایلرنده حرم دائره‌سنده خیانت ایتمش آغا تعبیر اولنور پچلمش حیوانلرنك کانه‌سی مدینهٔ منوره‌گه سورولدیکی کبی سیاسی متهملرنك دخی بر قسمی بلدهٔ طیبه‌گه سورولر. بزم اوراده بولندیغمز زمانده علما و اکابردن استانبولدن هم چوق آدملر سورکن کلمشلردی. از جمله ۱۸۸۲ نچی یلی سلطان حمید سراینده چرکسلر حرکتی اولدیغی زمان، باشلاری طاعستانی شیخ شمویل مرحوم اوغلی غازی محمد پاشا دخی ماهیه ایکی یوز لیره تقاعد ایله مدینه منوره‌گه سورکن کلمشلردی. آغر جزایه کرفتار اولانلری طائفه کترورلردی. صوگره‌لری مصریلر دخی بلده طیبه‌نی مسفر اتخاذ ایلدیلر، بزم استاذمز الشیخ احمد افندی کندیسی دخی سورکنمش بزم خبرمز یوقدی صوگره‌دن آکلادق او ذات محترم حضوری سعادتی سیاسی متهملر ایچون تجویز ایدرسه‌ده سرای آغالرینك خصوصا بعض ادبسز حسیات انسانیه‌دن بی بهره آدملرنك بلدهٔ طیبه‌گه کوندرلمه‌سنی خوش کورمزدی. بو خصوصده عبد الحمیده دخی اطالهٔ لسان ایدردی. بر زمان بلدهٔ طیبه سیاسی متهملر ایله طولدی. بز همیشه بونلره مجرم نظریله باقاردق.

بزم خواجه رحمة الله علیه قرائتی استماع اثناسنده هر زمان بر آیت کریمه‌دن بر شیئی چیقاریر، بر ساعت قدر هیچ عقل ادراك ایتمز بر شیلر سویلاردی. بر کون سورهٔ بقره‌نك باشنده (و اذ اخذنا میثاقکم لاتسفکون دمائکم و لاتخرجون انفسکم من دیارکم) آیت کریمه تلاوة ایتمکده ایدوم. هر نه خاطرینه کلدیسه مدینه منوره‌ده بولنان سیاسی متهملر حقنده

Из фондов Российской Национальной библиотеки

چوق سوز سویلادی، صوڭره دیدی: اوغلوم بونلر مملکتنڭ بهارلریدر، سلطان حمید چوق بیوك یاڭلشلق ایدییور. سلطان عزیز بونلره میدان ویروردی، هر نه اولدیسه عجله ایتدیلر، سلطان عزیز کبی آدمی قتل ایدوب ایشی اللی سنه کیری‌یه براقدیلر. دیدی. انتهی. نیسه بن درسلره دوام ایتمکده‌یم حواجه‌نڭ بویله سوزلرینی زوزیك‌لك ظن ایدردم.

بر طرفدنده حدیث شریف درسینه دوام و ثبات ایدردم. عرب‌لر ایله دخی چوق اختلاط واردی، بروقت‌لر مالکی امام‌لرندن الشیخ علی موسی نام ذات ایله کسب معارفه ایتدم. بو آدم مدینه خلقی آراسنده معتبراندن ایمش، علم قرائتده مهارت ایله مشهور ایدی. سنه‌ده بر کره نهایت ایکی کره امام اولور محراب عثمانی‌ده صباح نمازینی قیلدیرردی. رحمة الله علیه غایت مؤثر بر صدا ایله اول رکعتنده سورهٔ قتال اوقوردی ایکنچی رکعتده بعضا سورهٔ معارج و بعضا سورهٔ قیمة اوقوردی، آرقاسنده چوق آدملر نماز ایچنده بی هوش اولورلردی، رحمة الله علیه بر کون صباح نمازندن صوڭره بزم اودایه کلمش ایدی، چای ایچرکن سوزه باشلاندی، مصر مسئله‌سی اوزرینه سوز سویلایه‌رك دیدی: محمد علی‌نڭ بوندن تمام یاریم عصر مقدم بلکه دها زیاده‌جه — التمش بش یتمش سنه مقدم ایتمش اولدیغی فساد تخمی بو سنه محصول ویردی، دها دوغریسی فرانسوزلرنڭ دسیسه ملعنت کارانه‌لری نتیجه‌سی بو کره میدانه چیقدی، مصر القاهره اسلام حکومتی الندن کیتدی، مولا حالمزی اصلاح ایلسون. مسلمانلرنڭ بصیرت کوزلرینی آچسون. دیه‌رك کوزلرندن یاش کلدی.

صوڭره (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم) آیت جلیله‌سنی اوقویه‌رق هپ سوءا عمالمز کفران نعمت ایلدك، هیچ بر جهتدن اسلامیته لایق عمل‌مز قالمدی، سلطان مراد رابع زماننده بوندن ایکی یوز اللی سنه مقدم اجدادمز استقبالی تفکر ایده‌رك، ارض حجازده اتحاد اسلام ایچون بر تدبیر لزومنی تصور ایدوب، مکهٔ مکرمه و مدینهٔ منوره‌یه کلان حجاج مسلمینه تأثیر ایتمك ایچون دلیل عنوانیله برر اهل و مستحق رهبر تعیین

ایتمشلردی، بونڭ ایچون مخصوص واردات کوسترلمشدی. ارض مصرده
دسوق اوقافنی دلیل‌لره تخصیص ایتمشلر، دلیل‌لرکده وظیفه‌لری حجاج
مسلمین ایله کسب انسیت بعدنده بر بهانه بولوب، مملکت‌لرینه قدر کیدوب،
لسان‌لرینی دخی اوکرانوب، حجاجه ممکن قدر تأثیر ایده‌جکلردی. فقط بو
فکرلر هب بر هوا اولدی، بالعکس دلیل‌لر حاجی‌لری کندیلرینه بر مطمع
اتخاذ ایتدیلر، نه یاپه‌لم بو صورتله هم دولته هم ملته و هم دیانته خیانت
ایتدیلر. شیمدی دلیل‌لرنڭ کافه‌سی برر یرتچی اولدیلر، حاجی‌لری حجازه
و دین اسلامه تألیف ایده‌جکلری یرده، تنفیر ایتدیلر. نعوذ بالله من شرور
انفسنا! دیه‌رك بوندن صوڭره دها بر چوق سوزلر سویلادی. بو سوزلر بڭا
صوڭ درجه‌ده تأثیر ایتدی. بن بو سوزلری تکرار تفکر و ملاحظه ایدر
اولدم، همه‌سنی بر دفتره قید ایتدم، بوندن صوڭره بویله سوز ایچون
خصوصی بر دفتر اتخاذ ایتدم. رحمة الله علیه علی موسی سوزلرینی دانه
دانه سویلاردی، بنده اکثریتله حرفا بحرف حفظ ایدردم. فقط فقر و ضرورة
بر طرفدنده صوفی‌لق بنی بو کبی آدملر ایله اختلاطدن منع ایدردی. بر
کون حرم النبوی‌ده سورهٔ توبه آخرنده (۱۲۳) آیت کریمه‌نی اوقومقده
ایدم بزم خواجه تکرار زوزیك‌لکه باشلادی: اشته کوردنکمه الله تعالی
مراد ایدرسه سنڭ کبی آدملری تا سیبریه‌دن قاچرور ارض حجازه آتار،
استر استه‌مز (کوله‌رك) سندن بویله بر آدم یاپار دین مبین احمدی احکامی
الی یوم القیامه باقی‌در. بو بر بناء جسیمدر بو کون داخلنده اوچ یوز ملیون
اهالی مسکن توتمشدر اشته آنلردن بری سن دکلمی سن؟ مادام‌که بو بنانڭ
ایچنده ساکن اولمق استرسڭ بونڭ بعض تعمیراتنی ایفا ایتمك وظیفه‌سی‌ده
سنڭ ذمه‌نکا دوشر. نه ایله تعمیر ایده‌جك سن، اوسته النده بالطه کیسر
فلان اولمق لازم اشته سنڭ دخی آلتڭ قرآن مجید اولورسه کندنکده دخی
بر نوع استعداد اولورسه، برنچی اوسته‌لردن اولورسن دی بقایم. کبی سوزلر
سویلادی. صوڭره ایرته‌سی کون بنی خانه‌لرینه یمکه دعوت ایتدیلر. بنده
ایکندی نمازی قلدقدن صوڭره باب رحمتدن خواجه ایله برابر چیقدم باب

رحمت قارشونده خواجه‌نڭ خانه‌سی قاپوسینه کلدیکمزده آرقه‌مزدن دوقتور قدری بك کلدی سلام بعدنده قاپودن بزم ایله برابر کیردك، خواجه افندی غایت ممنون خوش کلدڭز حوش کلدڭز اولادلرم کلمه‌سنی تکرار ایتدی. یمك سفره‌سینه اوتوردق کوزل یمك بعدنده قدری بك توتون چیکدی توتون طاباقاسیله برابر جیبندن بر کاغد چیقاردی. دیدی ای رشید افندی او سنڭ بوندن قاچ آی مقدم بنکا ویرمش اولدیغنڭ فرنك مکتوبی‌نڭ ترجمه‌سیدر سنکا اوقویه‌جغم عینی‌ده درسعادته کوندرلمشدر. بقالم مکتوب:

لیون شهرندن ۱۸۸۱ سنة میلادی تموز قاچ ایدی خاطرمده قالمدی. مکتوبنڭ تمامنی ضبط ایتمك ممکن اولمدی صوروبده نسخه‌سنی عینا آلمق ایچون بنده مراق ایتمدم. فقط شو سوزلر خاطرمده قالمشدی اودایه عودت ایتدکدن صوڭره یازمشدم.

ای محمد! سن او قدر کوزل بر طریق و یول کوستردڭ، بنده‌لرده بر حیات روحانیه و مادیه اساسنی قوردڭ، فقط سندن صوکره بو اساس چوق کیچمیوب سؤ تصرفه اوغرادی، سن بو کون کلور امتنڭ حالنه بقار، وبونلرنڭ بو حال پریشانیلرنی کوره ایدڭ البته البته بونلردن نفرت ایدردڭ کبی چوق سوزلر واردی بعض ادبسز سوزلرده واردی. بزم خواجه رحمة الله علیه هپ استعاذه ایدردی.

صوڭره قدری بك دیدی: اشته رشید افندی برادر بن اوچ سنه‌در حضور پیغمبریده فقرا خادمی‌یم دولت بنکا اللی لیره معاش ویرور فقط بن بش لیره معاش ایله کیدوب استانبولده خدمت ایتمکی ترجیح ایدردم فقط نه چاره اختیار بنم المده دکل کبی سوزلر سویلادی صوڭره دیدی: خرستیانلر بزم دینمزنڭ اساسنی بیلمك استرلر، اشته بو مکتوبله دخی خرستیانلرنڭ بری شیخ الحرمه مراجعت ایده‌رك شیخ الحرم‌دن بر جواب امید ایتمشدر. بوندن ماعدا استانبوله دخی بویله مراجعتلر وقتیله چوق اولمشدر. کیچن سنه عرفات میداننده هوا غایت براق و لطیف ایدی هیچ بولوط یوقدی آلاتورکه ساعت آلطی قرارلرنده دهشتلی بر کورولدی اولدی،

هر كس ظن ايتدك كه عسكرى جبخانه پاتلادى ديه. چوق كيچمدى دوقتور ارايه‌رق پوليس كلدى. ديدى اوچ حاجى‌يى دوه‌لريله ياشن رعد اوردى. چوق حيرتده قالدم همان حيوان حاضردى بناك كيتدم، وقعه يرينه كلدك پوليس‌لر ضابطان احاطه ايتمشدى جبل رحمت قربنده اوچ دوه عادتا برى آخرنك اوزرينه دوشمشدى صانكه مخصوص ياترلمش كبى ايدى اوزرنده اولان اوچ حاجى محرم اولدقلرى حالده دوه‌ده اولدقلرى هيئت ايله ياتمشلردى، همه‌سى ميت خالص. حالا بروجه قانون راپور يازلدى، ياتمش اولدبغى رسملر چيقارتلدى، كشف و معاينه اثناسنده موتانك سنت‌سز اولدقلرى تحقق ايتدى. ضابطان عموما تعجب و حيرتده قالدق، فرنك اولمه‌لرى احتمالى تقرر ايلدى عثمان پاشايه خبر ويردك همان تحقيقات و لاشه‌لرنك محافظه‌سنه امر ويرلدى. لاشه‌لرى شيبريه‌لره قويه‌رق دوغرى مينايه كتورلدى تجاريب طبيه‌دن بر چوق معامله بعدنده بونلرنك برنده حيات اثرى مشاهده اولندى. بن كندم باش دوقتور اولديغم مناسبت ايله بتون كيجه يانلرنده قالدم، انواع معالجه‌لرى تجربه ايتدم. صباحه يقين حيات اثرى اولان حريف كوزنى آچدى. همان صغوق‌لق ويردم، تكرار صجاق كامپرس قويدم بر طرفدنده كابوس اولنيور. كوزنى بر آچار بر قاپاتر ديركن خيلى نفس آلمايه باشلادى، بر طرفدن طمرلرى كوزتمكده ايدك، ديكر طرفدنده حرارتنى بيكلردك برنجى دفعه اوله‌رق ٢٣ درجه حرارت كلدى بيورديلر (خاطرمده بويله قالدى).

ايرته‌سى كونى تكرار برآز بايغنلق كلوب عاقبت كه‌ردى كيتدى. ايشته بونلرنك دخى مقصدلرى البته صحيح ونيت‌لرى خالص دكل ايدى. اشته بو اوچ آدم حقنده الله سبحانه وتعالى‌نك مراد صمدانى‌سى نه ايدى البته بزچه معلوم اوله‌مز. فقط رشيد افندى شو اوزون سوزلردن آلاجغمز حصه بزم مسلمانلر ايچون انتباه لازمدر. جانم اصل انتباه بزنك تركيه‌ده اولمق لازم ايكن، نه چاره ترك‌لر اولمش بر جسددر ديمكه مجبورز.

شو حالده سزنك كبى بر آدمى تاسيبريه‌دن بورايه سوق ايدن كينه اول

Из фондов Российской национальной библиотеки

خالق لا يزال‌ڭ بر حكمتی‌در (لا تزال طائفة من امتی علی الحق ظاهرين) اشته افندم چالشمه‌لی غيرت ايتمه‌لی آخشام اذانی يقين ايدی بز حرم شريفه چيقدق، صوڭره اودايه كتدم، آڭلايه‌رق ضبط ايده بيلديكم سوزلری دفتره يازدم.

ايرتـه‌سی كونی بن چوق فكرده قالدم ذاتا كيچه‌لری چوق آز اويوردم بو كيچه بلكه هيچ اويومام ديرسام جائز ايدی لكن بو آدم‌لرڭ بڭا سويله‌مكده اولدقلری شيلری بزم مملكتده تطبيق قابل دكل. آخشام خواجه يانـه درسه كلدم. خواجه رحمة الله عليه غايت ملايم وخوش طبيعت‌لی عادتده بن قرآن شريفی اوقومغه باشلادقدن صوڭره آيات بيناتدن بر مناسبت چيقارير اويله بر شی سويله‌ردی، بو كره درسه دخی باشلامادن ديدی. بن بو كون چوق خسته‌يم، قلبم چوق راحتسز دونن بڭا او مكتوبله او عرفات واقعه‌سی چوق تأثير ايتدی، اوغلوم بونلر بيوك عبرت درسلری‌در. بونلری خاطرڭده حفظ ايتمه‌لی. حقيقة خواجه خسته ايدی. هم بر اوقوركن يالڭز دڭلادی هيچ بر شيلر سويله‌نمدی.

بلدهٔ طيبه‌نڭ ياز موسمی غايت صجاقدر فقط بغچه‌لر منتظم غايت مكمل‌در بنم صالح شيغلييه اسملی بر دوستم واردی، هم قومشی ايدك، بر كون بزه ديدی هايدی بنم باغچه‌يه كيده‌لم. برابر عوالی مدينه‌ده بغچه‌سينه كيتدك بغچه غايت منتظم فواكه‌دن هر شی موجود ايدی چوق كوزل صحبت ايتدك بتون كون بغچه‌ده وقت كيچردك. بن بو آدمدن مدينه منوره‌ده بغچوانلق اصول‌لرنی صوردم ديدی بلدهٔ طيبه توپراغی غايت منبت وقابل تربيه‌در، بوندن اون بش سنه مقدم بوراده فواكه نامنه هيچ بر شيلر يوق ايدی رمان فلان اولوردی عنب‌ده چوق آزدی. بن بو بابده چوق سعی ايتدم برده شو بنم بغچه قومشم محمود حماد افنديكه حرم شريف خطيبی‌در بز ايكی‌مز آوروپادن استانبولدن چوق شيلر كتوردك بوراده ايكدك شمدی بوراده چوق شيلر وار بر قاچ سنه صوڭره ميوه و سبزه‌دن بوراسی استانبول كبی اوله‌جقدر، شمديده پك چوق شيلر وار. اخشام اولدی بن كيده‌جكدم براقمادی صباح برابر كيدرز ديدی. صباح درسلرم وار ديسامده براقمادی نيسه بز بوراده

Из фондов Российской Национальной библиотеки

قالدق. آخشام نمازنی قیلدقدن صوڭره بغچه‌یه دورت بش مسافر کلدی ایچلرنده بری‌ده ابراهیم برزنجی خوش پیش همان قهوه‌لر دانڭ دانڭ هوان اورولمایه باشلاندی. عربلرده قاعده‌در، مسافر کلورسه هوان اوروررلر هم قهوه تویار هم هوان اورور. یعنی بزده مسافر وار سزده قهوه ایچمکه کلوڭز دیه قومشی‌لرینه بیلدیرمکدر.

عرب البسه‌سی عادتا بزم مملکتده خاتونلر البسه‌سی کبی‌در قش بولسه حریر کیارلر یاز غایت اینجه بر شی استعمال ایدرلر عادتا تنلری کورینر. ابراهیم برزنجی ذاتا بلده طیبه‌ده محبوب بر چوجق ایدی بنم یانمه کلدی اوتوردی تمام تمام قز کبی بر چوجق. ذاتا عربلرده چوجق‌لره علاقه چوق مشهوردر. چوق آدملرده مبتلادر (الآن بزم سیمی پالات امامی عبدالحق افندی بو چوجق‌غه مبتلا ایدی) بو چوجق‌لرده‌ده اویله بر عادت واردرکه کندیلرینی سوه‌ن آدم یانمه هیچ بروقت وارمازلرهم اسلام ویره‌زلرسلامنی دخی المازلر،

صالح افندی بغچه‌سنده چوق صفا اولدی، عربلر بتون کیچه تغنی و ترنم ایتدیلر، قومشی‌لردن چوق آدم‌لر کلدی، عادتا بر بایرام کیجه‌سی کبی اولدی. عوالی مدینهٔ منوره‌نڭ غایت هوادار بر قطعه‌سیدر. اکابر اهل مدینه ایام صیفی هب اوراده کیچریرلر. او زمانلرده مدینهٔ منوره خلقی مسکرات فلان بیلمازدی. یالکز برشو سمك، کوزل‌سس مراقلی‌لره حقیقهٔ غایت کوزل سسلی آدم‌لر بولنوردی. صباحه یقین بری قالقار اذان محمدی اوقور. غایت کوزل بر سس ایله تلبیه ایدر. صباح نمازینی قیلمق ایچون ایکی میل قدر بر مسافه‌ده اولان قبا مسجدینه کیده‌رز. بز آرتق مسافرلر خاطره‌سی ایچون بر کون حدیث درسنی براقدق صباح نمازندن صوڭره تکرار بغچه‌یه کلدك عربلرنڭ ذوق وصفاسی بغچه‌لرده ایمش بن برزنجی دفعه اوله‌رق بوراده کوردم اویون و ملاعبه‌لری هب ادب دائره‌سنده، ادب خارجنده بر حرکت کورمدم صباح نمازندن صوڭره معصوم خواجه اولادینی دخی بورایه دعوت ایتمك ایچون بنم اسممدن آدم کوندردیلر. ابراهیم برزنجی بونلره عاشق‌مشس. خاطرمده یخشی قالمدی احمد افندی غالبا. چوق کیچمدی بر بر چوجق‌لر

کندی لاله‌لریله کلدیلر، ابراهیم برزنجی هب بنم یانمده بولنوردی بونلر کلدیکی کبی همان یرندن صچرادی، بونلره یر ویردی. بری صاغمه بر صولمه کلوب اوتوردیلر ایکسنده دخی اینجه تولبنت کوملك اوستلرنده میتان تعبیر ایدرلر بوراده خاتونلر کوفتاسی کبی بر شی ایدی. چوق کوزل صحبتلر تاتلی کنایه‌لر ایله چایلر ایچدك. هر کس‌ده بزه چوق احترام ایدرلردی. عرب‌لر بر فنجاندن زیاده چای ایچمزلر فنجانلریده غایت اوفاق اولور ابراهیم برزنجی اوز چاینی آز ایچدی اما چوقچه دوشونمکده ایدی. احمد ایسه، چاینی یارم فنجان ایچدی قالغان یاریمنی اعاده ایتمشدی ابراهم یرندن قالقوب فنجان آرقه‌سندن کیتدی او احمدنڭ سؤری اولان چای ایچدی. ایشته بونلرنڭ کیف و صفالری بوندن عبارت. عشق‌لریده بونکله تسلی بولییورمش. صالح شیغلیبه قوی‌لر کیسدی مکمل یمك‌لر اولدی بتون کون بغچه صفاسی سوردك عرب‌لر اوز آرلرنده هب بویله بری آخره غایت رعایه ایدرلر. اخوت مودت مسافر پرورلك ایله خصوصا اهل مدینه افتخار ایدر.

بر کون علی موسی بزه کلمشدی. دیدی: رشید افندی بزم باشمزه بر فکر کلییور تازه فکر دکل اما فقط احتمال تازه عمل کوستریر، دیدم بیوروکز. دیدی. بو سیبریه خلقنه مخصوص بر دلیل تعیین ایتساك شیمدی‌یه قدر روسیه‌لی‌لرنڭ کافه‌سینه بر قازان دلیلی در کیدییور، اوده اصل دلیل صبی اولدیغندن مناسبتسز جاهل آدملر النده قالدی. بزم فکرمز اورالره تازه دلیل‌لك تشکیل ایتساکده سز بزه معاونت ایتسه‌گز بلکه بر خیره موفق اولورز، دیدم بنم المدن نه کلور؟ دیدیلر: سز بزه اوراده مشهور شهرلرنڭ اسمنی ویرورسه‌گز کافیدر، بشقه شی ایسته‌مز. بن حالا: طبولسکی تومسکی ایرکوتسکی فلان فلان بر قاچ شهرلر اسمنی یازوب ویردم.

اشته شول وقتلر بونلر هر نه طریقه یاپمشلر ایسه، بر سنه صوڭره احمد سلیم جداوی نام ذاتی، سیبریه دلیلی اوله‌رق تصدیق ایتدیردیلر. مقصدلری اقصای شرقده بر آمال سیاسیه حسیاتنی ویرمك ایدی. حتی احمد سلیمی ۱۸۸۹ نجی سنه‌لری تا سیبریه‌که قدر کوندردیلر. صوڭره علی موسی وفات

ИЗ ФОНДОВ РОССИЙСКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ

ایتدی بر چوق رفقاسنی ترکیه حکومتی نفی ایتدی، بر چوق شیلر اولدی اما نتیجه کوز کمدی.

بن شو طریقه بلدهٔ طیبه‌ده تحصیل‌ده دوام ایدییورم ١٢٩٩ سنه‌سی حجاج ایله برابر مدینه منوره‌که بر چوق طلبه کلدی هب تاتار طلبه مدرسه‌لره دولدی، همه مدرسه‌ده بر قاچ تاتار طلبه‌سی بولنوردی.

تاتارلرده دخی اوز آرالرنده بری آخره عشق اظهار ایتمك کبی حال‌لر بر آرا ظهور ایتدی، بزم استاذمز احمد ضیا افندی دخی برینه علاقه‌دار اولمش ایدی، مرحوم بو خصوصده بر چوق عربی شعرلر سویلامشدی.

بر کون تاتار طلبه‌سی آراسنده بر سفاهت اجرا ایده‌جك اولدق، عبد الحنان افندی، قارغالی مدرسی خیر الله افندی علیکایف مذاکره ایدرکن خیر الله افندی قارا باش ظریف‌نڭ قورایچی اولدیغنی سویلادی. ذاتا اوز آرایرلاوچی‌لر واردی. بر کون خیر الله مخدوم ایله برابر تنه‌که‌جی دکانه واردق خیر الله مخدوم اولچه‌سنی ویردی بر قورای سپارش ایتدك آخشامه حاضر اولور دیمشدی، آخشام کیدوب آلدق. صالی کونی مدینه قرینده جبل سلع دیرلر طاغ تپه‌سینه چیقدق. ظریف افندی‌نڭ خبری یوقدی اورایه کلدکدن صوگره ظریف افندیدن چوق رجا ایتدك اولا قورای یوق نصل اوینارم دیمشدی صوگره بز قورای وار دیدکده، بن توبه ایتمشم بو اصلا وقطعا ممکن دکل کبی سوزلر سویلادی. بز رجا ایتدك خصوصا عبد الحق افندی یالواردی چوق یالواردی، کنچلك. عاقبت ظریف افندی قبول ایتدی اوینامغه باشلادی.

ظریف افندی قورای اوینار، بز یرلارمز اول آراده کیف صفا غایت مکمل ایدی، شو آراده حرم نبوی امام‌لرندن هاشم توفیق کلدی، همه قورای‌لری فلان آتدق، نه قدر یالواردی ایسه، تکرار قورای اوینالمه‌سینه راضی اولمدق، هاشم افندی بزه دیرکه: (بجاه النبی سمعونا) پیغمبر حرمتی ایچون ایشتدیرگز، بز حیا ایتدك، اما نه کبی حیا ایدی بیلمیورم.

بر کون قرائت درسنده سورهٔ حجده ٢٩ — ٣٠ نجی آیت‌لری اوقومقده ایدم بزم خواجه بر غیرته کلدی دیدی: سن مکهٔ مکرمه‌ده بولندڭ؟ دیدم

الحمد الله. دیدی: سویلا بقایم نه فائده کوردڭ؟ دیدم انشاء الله قیامت کوننده اولاجقدر. دیدی: الله تعالی دیرکه، (یشهدوا منافع لهم ویذکر اسم الله فی ایام معلومات) سن بورایه هر فج عمیق‌دن تاسیبریه‌دن کلورسن ابتدا اوز منفعتڭی مشاهده ایتمك ایچون، هر نه وقت اوز منفعتڭی مشاهده ایدرسن، صوڭره نیسه، مقدس بر مقامه کلدکدن صوڭره، بو قدر بیوك منفعتی کورمیه موفق ایدن جناب واجب الوجودی دخی بر قاچ کون ذکر ایدڭز دیبور. سن اول اوز منفعت و فائده‌ڭی ملاحظه ایتمه‌لی سن. یوق طاشلر اوپوب، مزارلر زیارت قیلوب، زمزم‌لر یوکلاتب رجعت ایدرده و بونی فائده حساب ایدرسڭ یوف سنڭ حالڭا. یوق جانم سن کوزلرڭی قاپاتارق واردڭ قاپاته‌رق عودت ایتدڭ ایسه، کینه یوف سنڭ سفرده مشقت و زحمت‌لرڭه. جانم سن نصل آدم سن! هیچ بر شیی‌لر کورمدڭمه؟ چوق یازیق اولسون سنڭ قیلمش اولدیغڭ حجه، چوق یازیق اولسون سنڭ چیکمش اولدیغڭ زحمته. چوق شی سن مکهٔ مکرمه‌که کلدڭ نه ایچون کلدڭ نصل کلدڭ؟ دیه‌رك بزم خوجه چوق طارلمغه باشلادی کوزلری قزاردی. سن ابتدا مکه‌یه نردن کلدڭ؟ استانبولدنمه؟ احرامه نردن کیردڭ؟ جانم اولادم!

دیدم: بن سویسدن جده‌یه کلورکن واپور اوزرنده احرامه کیردم. دیدی: چوق کوزل واپورده هیچ اولمزسه بنڭ آدم اولمشدریا: بونلرنڭ ایچنده زنکین‌لر وار، میلیونه مالك آدملر وار، اوراده سنده وار اللهنڭ امریله حضور رب العالمین که تقرب ایدر ایتمز همه البسهٔ فاخره‌لری چیقاردی، میلیونه مالك اولانلر دخی سنڭ کبی باشی آچیق یالان آیاق اوله‌رق قالدی. عدالت قاپوسینه کلدی. پاشادر، والی‌در، قاضی‌در، پادشاه سلطان حمید دخی اوراده بولنه ایدی کینه سنڭ کبی چپلاق اوله‌رق کلوردی. بو حالی کوردڭ هیچ عبرت آلمادڭمه؟ کینه اوحریف‌لرده چپلاق اولسه بویله، یوراکلارنده اولان کبری اظهار ایتمسون‌لر لسان‌لریله فقرایی رنجتمه‌سون‌لر دیه (و لا رفث ولا فسوق و لا جدال فی الحج) بیورمشدر، سن بونلری هیچ خاطره کتورمه‌دڭمه؟

اوغلوم سن بو کره نصل ایدرسڭده تکرار مکه‌یه کیتمه‌لی اوراده مناسك حجی علی وجه السنه ادا ایتمه‌لی سن. صوڭره اورادن بڭا بیوك بر هدیه کتورمه‌لی سن: زمزم استمه‌م ها، تسبیح‌ده استه‌مام، ایڭ بیوك هدیه‌نی بڭا بر آقچه‌سز کتومه‌لی سن، بنده اختیارلغمده بونی کوروسام ممنون اولورم. بقالم موسمده یاقلشیور مولا مؤمنلرنڭ بصیرت کوزلرنی آچوب حج مبرور نصیب ایلسون. ها اوقو باقایم بنده سورهٔ حجی آخرینه قدر اوقودم.

صوڭ آیت کریمه‌یی اوقودیغمده رحمة الله علیه دیدی آه مسلمانلر یالڭز شو مبارك آیت کریمه ایله عامل اولسه‌لر بو کونکی حاله کلمامش اولورلردی. اشته بونڭ نتیجه فلاحدر (قد افلح المؤمنون) دیه‌رك بوندن صوڭره سویلانمشدر اوغلوم. نیسه چالشمه‌لی. بن کندم چوق چالشدم پادشاهلر حضورنده بولندم سلطان عبد المجید، سلطان عبد العزیز، سلطان مراد وسلطان عبد الحمید حضورنده بولندم. عبد العزیز ایله ایکی کره یمك سفره‌سنده بولندم، عبد الحمید ایله بر سفره‌ده افطار ایتدم، لکن‌چه فائده عاقبت!! الحمد الله کینه چوق شکرلر اولسون بو کون سلطان السلاطین اولان حضرت پیغمبر عم حضورنده مجاورة ایله مسعودم، بوندن صوڭره بر کلمهٔ توحید ایله کیچرسام بن بختیارم.

بلدهٔ طیبه خاطره‌لری بنی چوق کره ممنون ایدر، اوراڭ احوالی چوق عجایبدر. بر کون رمضان المبارك افطاری منتظر ایدك، افطار ایچون کتورمش صولرمزی بروجه معتاد آز اقتداری اولان آدملر حرم شریفکه فقرایه مخصوص صغوق صو قوبارلر هوالر صجاق کونلر اوزون افطاره‌ده اوچ نهایت بش دقیقه قالمش، افطاریه‌مز اوکمزده استاذمز احمد ضیا افندی یانمزده ایدی. بر فقرا کلدی بزم صومزی آلدی. دیدم: یا شیخ هذا حقنا لازم لنا نحن دستی چوملکی الندن آلدم کندمزڭ اوکمزه قویدم اوچ آدمه بر اوفاجق زورق. هوا صجاق ١٦ ساعت روج آرا یره شیطانده کیردی فقرا تکرار کلدی بزم چوملکی تکرار آلدی کوتردی. بنده یرمدن قالقدم کیتدم زورغی آلدم تکرار کندی یرمه کلمکده ایدم فلاح عرب کلدی بنی توتدی،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

آجی بر شی سویلادی، بنده شیطانه اطاعت ایتدم زورغی قالدردیغم کبی فلاحنڭ قفاسینه ایندردم. زورقده بنڭ پارچه اولدی، صوده کیتدی، قفاده یارلدی آخشام اذانی‌ده اوقندی. بزده صوسز قالدق، غریب فلاحده صوسز قالدیغی کبی قفاده یارلدی، همان اطرفمزی آدم احاطه ایتدی قواص‌لر کلدی، بنی حبس ایتمه‌لی. پولیس دائره‌سینه کوندرمه‌لی کبی سوزلر سویلادیلر. فقط فلاح دیدی یا هو غوغا ایدن بز ایکمز سزنڭ نه ایشڭز وار شیطان مسخره قاپلدق کبی سوز سویلادی او آراده قامت اوقندی. هر کس نمازه دوردی. حریف‌نڭ باشندن قان کیتمکده، اما نمازی قیلدی. بن شافعی‌لرده قان ابدستی بوزمادیغنی بیلمزدم. صوڭره بنده چوق پیشمان اولدم نه فائده فلاحده پیشمان اولدی. اشته عرب‌لرده انصاف بویله‌در. کرم بویله‌در. بن بو آدمدن صوڭره چوق کره عفوڭ طلب ایتدم. فقط پاره‌ده ویرمك استه‌دم ایسه قبول ایتمدی.

باقڭز نه قدر انصاف اشته بو عرب‌لره مخصوص بر کرمدر.

١٨٨٣ نچی سنه مدینهٔ منوره‌که رسمی پوسته خانه کلدی، سو سنه‌سی اهالی مکتوب‌لر کوندرمکه راضی اولمدیلر اکثر آدم‌لر مکتوبلرینی همیشه شیخ الحرم چانطه‌سینه ویرورلردی. پوسته‌جیده بر کنج آدمدی برنجی دفعه اوله‌رق بن مکتوب ویردکمده دیدی: بو کون ١٢ کوندر پوسته خانه آچلدیغنه اشته بو برنجی مکتوبدر. بوندن صوڭره چوق کیچمدی، مکه مکرمه‌یه تلغرافده کلدی.

بن درسلرمده دوام ایتمکده‌یم طلبه آراسنده چالشمق ایله کسب امتیاز ایتمش‌دم، همه استاذلرنڭ آفرینینی قازانمش‌دم، موسم کلدی، حجاج مسلمین کلمدیه باشلادی. حاجی‌لر بو سنه پك آز کلدی طلبه ایچون بدل فلان کبی شیلر اولمدی، مولود تصدق فلانده اولمدی ذوالقعده آخرلرنده هند جاوا حاجی‌لری کلوب مکه‌یه کیتدی بزم قازان حاجی‌لرندن بر ایکی بدلچی بولماسه، حاجی نامنه آدم قبل الحج همان اولمدی کبی. بنده حجکه وارمه‌سنی چوق آرزو ایدردم فقط پاره یوق بونڭ ایچون چاره‌ده یوق. بر کون چایچی عزت الله افندی یانینه کیتدم، حجازه وارمق آرزو ایتدیکمی قسمت اولمدیغنی

Из фондов Российской национальной библиотеки

سویلامشدم. دیدی ایرته‌که مدینه قافله‌سی رکب کیدییور، دوه کیراسی قاچ مجیدی عجبا؟ استرسنك بن دوه پاره‌سنی ویره‌یم دینجه همان مناخه میدانینه چیقدم، دوه‌جی‌لری کوردم، یدی مجیدی‌که کیرا ایدوب صباح شفا مدرسه‌سینه کتوره‌سنی امر ایتدم. همان عزت الله افندی‌دن یدی مجیدی آلوب، سفر تدارکنه باشلادم، بر کیچه‌ده هر شی حاضر اولدی، بنم ایچون رکب ایله کیتمك بر کورلمامش عالمدر. ذاتا بو سفر او زمانده هر کسه نصیب اولمزدی ایرته‌سی هجین دوه‌سی کلدی بزده مدرسه شفا یاننده هرشیئی حاضر ایتمشدك همان هیچ بر شیلرمزده یوقدر مع مافیه بر شیلر اولدی همان دوه‌مز اله آلوب اهل بلده عادتی اوزره باب السلام قارشوسینه چیقدم اورادن روضهٔ مطهره وقبر سعادته کوز دیکوب وداع ایدوب باب عنبریه‌که دوغری توجه ایتدم. ایکی طرفدن دکانلره اولا اهالی مسفره! مسفره! یا الله بالسلامه! دیه بزی تشییع ایتمکده ایدیلر. بن باب عنبریه‌که قدر پیاده کلدم اوراده بر آز قرار ایتمشدم، همان اهالی‌دن بش اون دوه کلدی، دیدیلر: رکب‌نك اولی کیتمشدر، یورکز. بزده بندك همان ذو الخلیفه‌که دوغری حرکت ایتدك، بر ساعت‌دن زیاده منزله کلدك بوراده همان اهالی‌نك اکثری کلمش، هر کس دوه‌دن اینمش‌لر، کیمی یمك کتورمش، کیف صفا تغنی ترنم بویله بر سرور کورمه‌مشم.

بن بو کره، بزم خواجه‌دن آلمش اولدیغم درس ایله، بورادن دخی ملاحظه‌یه باشلادم: مدینهٔ منوره خلقی ائمه و خطبا و سادات بلکه اکابر سادات بوراده موجود ایدی. اغنیاً کرامدن سید صافی بزم ایله برابردی ایکی اوغلنی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه کتوررمش؛ قاضی محکمه‌سی کتبه‌لرندن معتوق خاشوقجی نام بر ذات‌نك اوغلی دخی برنجی دفعه اوله‌رق حجکه چیقمش، بونلره صراره تعبیر ایدرلرمش. بو چوجق‌لری و بنمش اولدقلری دوه‌لری آلتون کموش ایله تزیین ایتمشلر، بونلری تشییع ایچون کلمش آدملر دخی چوق ایدی. بتون کیجه من بو بلدهٔ طیبه خلقنه کمال اهتمام ایله نظر ایلدم، بونلرنك طورو حرکت‌لرینه اعتبار اولدقده ظاهر و اشکار ایدی‌که: بونلرده هیچ بر کونا جدیت یوق، سفاهته منهمك، غفلت کوزلرنی قاپاتمش،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

هب اویون کولکی بتون کیجه تغنی ترنم ایله وقت کیچردیلر. بنده اوراده بر قاچ وقت کیچردکدن صوکره، یاتدم آزاجق اویودم. برده کیجه یاریسی الفلاح! الفلاح! دیه بری باغرمایه باشلادی، هر کس یرندن صچرادی، دوه‌لره یوکلاتدیلر، هرکه حاضر اولمش دوه‌سینه بنمش دوغری توجه ایتمکده ایدی. بر آز کیتدکدن صوکره برده باقدم شیخ الرکب یحی افندی دفتر دار دوه اوزرنده توقف ایتمش: اوقفوا اوقفوا! دیه تورمقده ایدی. هر کس توقف ایلدی. چوق کیچمدی آرقه‌دن بری هونوا هونوا دیه باغردی، همان رکب حرکت ایتدی. آزاجق کیدر گیتمز بری دیدی: یا شیخ عبد الله سمعنا. همان باشلادی: تغنی، صلوات شریفه، غایت‌ده کوزل سس ایله بری آرقه‌سندن بری نهایت درجه‌ده مؤثر ابیات و اشعار اوقودیلر، خصوصا بو حال بکا چوق تأثر ایتدی. بن برنجی دفعه اوله‌رق بویله بر سفرده بولنیورم، بندن بشقه اولاد ترکدن کیمسه‌ده یوق، همه‌سی عرب یا مستعرب، بلکه اکثری مستعربدر. بن بوراده برنچی دفعه اوله‌رق اهل مدینه‌نك مخلص و القابلرینه دقت ایتدم، هر کس دقت ایدرسه ظاهر و معلومدرکه: رکب شیخی افندی یحیی دفتردار، صراره چوجق خاشوقجی، امام‌لردن بری ابراهیم اسکوبی، دیکری فلان ازمیرلی، و امثالی پك چوق لقب‌لر، بونلرنك اصل‌لری ترکی اولدیغنی هیچ شبهه‌سز کوستررایدی.

ذو الخلیفه بورایه بئر علی دخی دیرلر، بورادن حرکت بعدنده تقریبا بش ساعت قدر کتمشدك، همان دوه اوزرنده کیدنلر آراسنده بولنان مؤذن‌لر، اذان محمدی اوقومغه باشلادیلر، بلدهٔ طیبه حرم شریف مناره‌لرنده تسلیم و اذان نه کبی اوقنور ایسه، بعینه شول طریقه اوقنه‌رق اذان تمام یاریم ساعت سوردی. بر طرفدن شفق طاك ظهور ایتدی، الصلاة الصلاة نداسی اولدی، همان دوه‌لری چوکردیلر، هر کس ابدست آلدی، جماعتله نماز قیلدیلر. بو ایسه بنم چوق خوشمه کیتدی. شول آراده بو یاریم ساعت قدر وقت کیچردی، تکرار کاروان حرکت ایتدی. هوا غایت صاف، کاروان خلقنده هیچ سس صدا یوق، هر کسه دقت ایتدم، تلاوت ایله، اوراد و احزاب ایله

مشغول ایدیلر. کونش طوغدی هوا صجاق اولدی، کاروان تا ضحی وقتنه قدر کیتدی، تمام کونش‌نك کوتارولگان زماننده کاروان کوزل بر خورمالق بدوی قریه‌سینه کلدی، بوراده توقف ایلدی. هر کس آشامق ایچمك ایله مشغول اولدی، بن بر آز اکمك فلان یدم، همان استراحت ایتدم. بش ساعت قدر بر توقف بعدنده کاروان تکرار حرکت ایتدی، ایکندی وقت‌لر کلدی فقط نه اذان وار، نه‌ده کیمسه‌ده نماز ایچون تدارك بار، صوڭره تحقق ایتدکه بونلر هپ جمع صلاتین قیلورلرمش، ایکندینی منزلده وقت ظهر ایله برابر قیلمش‌لر. بن ایسه یالکز ظهری قیلمش اویومشدم. علماء حجاز سفرده عموما جمع صلاتین تجویز ایدرلرمش. بنده بر آرالق اوز دوه‌می توقیف ایدك. عجله کنه ایکندی قلدم. صوڭره غروبه قدر سیر ایتدك، مغرب اذانی اوقندی، همان کاروان توقتادی، مغرب ایله عشانی برابر جمع ایلدك. هر نه قدر بن فتواسنی بیلمازسامده، اوراده حنفی علمادن بیوك آدم‌لر وار ایدی، بن تقلید ایتدم. شول طریقه تمام ٦٧ ساعت‌ده مکهٔ مکرمه‌که کلدك. عرب‌لر آراسنده احرام کیمش‌لرکده اکثری باشلارنی اوروتمشلر ایدی، هیچ احرام کیمامش آدملر هم وار ایدی. بوده بنم خاطرمی بر آز اشغال ایتدی، زیرا مکه مکرمه‌که بلا احرام دخول جائز اولمدیغنی بیلوردم. مکهٔ مکرمه‌که بشنچی ذوالحجه‌ده صباح کیردك، همه رکب خلقی مسلح ایدی، شهرکه کیره باشلادیغندن هوایه دوغری کیم رووولویر، کیم تفنك آتمیه باشلادیلر. هم ابیات و قصیده اوقورلردی.

بن مکه مکرمه‌یه کیردکدن صوڭره رکب‌دن آیرلدم، اوز بیلدیکم یوله کیتدم. قزانلی تکیه‌لرندن برینه اشیالرمی ایندردم دوغری حرم شریفکه واروب طواف و سعی ایتدم. صوڭره مملکت طرفندن کلمش بر ایکی حاجی واردی بونلر ایله ملاقات ایلدم. صوڭره همه وقتمی حرم شریفده کیچردم، هندستان وجاوا حاجی‌لری پك چوق ایدی، بر قاچ دفعه‌لر آنلرنڭ یاننه کیتدم، جبل طارقدن کلمش حاجی‌لر ایله کورشدم. جبل طارق خلقندن بریله خیلی مذاکره و تعاطی افکارده بولندق، آنلرده خاتون طائفه‌لرنده تستر یوقمش، هم

خلقنده فقرا دخی یوقمش، مکه‌ده فقرا چوقلغندن چوق جانی صقلیوردی دیردیکه: بزم مملکتده «یارب یا کریم» یوق، جبل‌طارق آدملری انکلیز لسانی بیلورلردی، عربی ده کوزل تکلم ایدرلردی، اوز آرالرنده ایسپانیه لسانی تکلم ایدرلرمش. بکا بری دیردیکه: بن نه قدر تفکر قیلسامده، سیبیریه‌ده مسلمان اولماسنی تصور ایده‌میورم. سنك عربی تکلم ایتمه‌نك بنم چوق خوشمه کیدییور، فقط سیبیریه‌لی بر آدم نصل اولورده عربی تکلم ایدر؟ سیبریه، ماسقوه، روس، دب ابیض کثیر. بر چوق شیلرده صورمشدی فقط بن بر تورلی آکلایه‌مدم. هندیلردن بر چوق آدملر ایله کسب معارفه ایلدم. هندی‌لر اوز آرالرنده اوردی لسانی تکلم ایتسه‌لرده، همه‌سی فارسی بیلورلر. علماسی کوزل عربی تکلم ایدرلر. نادرا انکلیز لسانی بیلان‌لرده بولنورمش. بونلر غایت متواضع و حلیم آدملردر. دنیالری معمور، اغنیاسی چوق، تجار ملت‌در. مکه مکرمه مجاورلرندن اظهار الحق صاحبی رحمة الله افندیك دخی بر ایکی کره صحبت‌لریله مشرف اولدم. بو ذات جلیل الصفات دخی عالی بر افکاره مالك اولوب، زمانه‌مزنك اعدالری مکایدنه مقابل تدارك و مدافعه لزومنی بزه تکرار سویلادی. نصرانیت فلسفه‌سنی بیلمك، عهد عتیق عهد جدیدلری مطالعه لزومنی توصیه ایتمك وظیفه‌سی اولدیغنی افاده ایلدی. بن هر نه قدر او زمانده بونلری ملاحظه‌دن عاجز ایدیسامده، قدس الله سره جناب‌لرینك بعض سوزلری قولاغمده قالمشدر. یوم ترویه‌ده ایکندی وقتنده حرم شریفه ایرکنجه کلمشدم، منبر یاننده یر توتدم، امام‌نك خطبه‌یه کلمه‌سینه وخطبه‌سینه کمال اعتبار ایله دقت ایلدم: امام‌نك آلتنده مؤذن کلوردی. امام رداسنی عمامه اوستندن باشندن اورتمش ایدی، غایت وقار و تأنی ایله منبره دوغری کلدیلر. تمام منبر یاننه کلدکده مؤذن توقف ایلدی، امام‌ده منبر باصامق‌لرندن بنمکه باشلادی. اولا برنجی نردبانده ال قالدیروب دعا ایتدی، ایکنجی اوچونجی نردبانلره آیاق‌لرنی باصماقده وحمدثنا اوقومقده ایدی، تمام منبرنك یوقاروسینه بندکده دخی بر کره ال قالدیروب دعا ایتدی. شول آراده

مؤذن آمین چاغرمقده ایدی، اذان بعدنده امام خطبه‌غه باشلادی. خلاصهٔ مضمونی بوراده عرض ایدرم، امامنڭ صداسی غایت بلند ایدی، خطبه اوقورکن عادتا سویلاردی:

ای مسلمانلر سز ظن ایدرمی! سزکه حضرت ابراهیم سزی بورایه دعوت ایلدیسه، شو طاشلری اوبمکه! شومزارلری تقدیس ایتمکه حاشا ثم حاشا مسلمانلق پت پرستلك دکلدر! مسلمانلقده اللهدن بشقه تعظیمه لایق و مستحق بر ذات یوقدر. ای اخوان دین مبین سزلر (من کل فج عمیق) دنیانڭ مغربندن مشرقندن کلمشسز، طوغمه قرنداشلرگزنی آرقاغه قویب، لکوك ایله دینارلر صرف ایدوب، نیچه یوز بڭ زحمت و مشقتلری تحمل ایده‌رك، دین قرنداشلرگز ایله کسب معارفه ایتمك ایچون کلمشسز شیمدی سزنڭ بو حاللردن اغماض ایدوب، قلبلرگزی طاشلره و چورومش توپراق اولمش مزارلره، حتی خرافات صرفه اولان بیت ابوجهله تعلیق ایدوب، حقیقتدن بعید اولارق وسوسهٔ شیطانه اطاعت ایده‌رك، بویله فرصتی فوت ایتدرمه‌گز بر سؤ حظگزدر. یا هو کوزلرگزی آچوگز! غفلت نقابنی قالدیرگز! سزلری دعوت ایدن کیمدر! بویله غیر ذی زرع بولغان بر مملکته نه ایچون دعوت ایتشمدر. اول عزیز و طنلرگزی ترك ایدوب، اهل وعیال واولادلرگزی فدا قیلوب، سزلری بو غربته مجبور ایدن محبت نرده! بورادن عودت گزده، اوراده قالغان دین قرنداشلرگزه نه کبی هدیه‌لر کتوره‌جکسز! یالگز بر زمزم شریف و تمر عزیز ایله‌می اکتفا ایدرسز، معنویت حضرت ربانیه‌دن بر درس عبرت آلوب، جکرلری یانمش عاشقلره، روحانیت قدسیه‌دن بر جرعه اولسون تبلیغ ایتمزمی‌سز! یا میدان معارفهٔ اخوان اولان عرفاتده، هر کسنڭ و حتی انبیأ عظامنڭ نفسی نفسی دیه‌جکی میدان عرصات ایچون، سرور کائنات حضرت فخر الموجودات افندمزنڭ: امتی! امتی! امتی صداسینه یا رسول الله بنده‌سنڭ عاصی امتلرگدنم دیه‌جك قدر بر تلبیه تدارکنی ایتمزمی‌سز!»

و امثالی پك آجی سوزلری سویلاب، خطیب افندی کوزلرندن یاش دوکب منبردن ایندی. منبر اطرافنده اولان خلق عظیم هندی جاوی وسائره گور

Изфондов Российской Национальной библиотеки

گور آغلامقده ایدیلر، بزم تاتار حاجی‌لرینڭ نه امامدن خبری وار، ونه خطبه‌دن خبری وار، نه‌ده منبرنڭ نرده اولدیغندن خبری وار. بن اوراده اوزمزنڭ روسیه مسلمانلرینڭ بویله بر خطبه‌دن محروم اولمه‌لرینه چوق تأسف ایتدم. لکن نه چاره بزمکی‌لرنڭ اکثری شو کونی عرفاته کتمك تدارکیله مشغول ایدیلر، بنده ساعت اون راده‌لرنده پیاده اولارق مینا بولینه دوغری چیقدم. کاراوان: شوگتوفلر، تخت‌روان‌لر، رکب‌لر، راکب‌لر، پیاده‌لر همان آدم آقندیسی، ایکی طاغ آراسنی قاپاتمش کیتمکده ایدی. بز دخی او آقندی‌یه قاتلدق مینایه دوغری آقدق، آخشام اذاننه مینایه کلدك. مسجد حیف‌ده آخشام و یستو نمازلرنی قیلدق، اوراده یاتمش فقراء مسلمین احوالینه چوق دقت ایتدم، مسجد شریف ایچنده قارا توپراق و طاشلر اوزرنده سرلمش آدم: هندی، بنغالی، یمنی، بر بری، افغانی، بخاری، حضرموتی، جبردی و سائره بتون مسجدی قاپاتمش، ایکی اوچ بڭ آدم اوراده یاتمقده ایدی. بونلرده بر ازاردن بشقه متاع دنیادن بر رصو دستی‌لری بولنوردی، بشقه هیچ بر شی‌لری یوق ایدی. بو خلق عظیم ایچنده دخی بزنڭ روسیه مسلمانلرندن بنم رفیقم نعمة الله افندیله ایکیمزدن بشقه بر کیمسنه یوق ایدی. کیجه‌سی اوراده قالدق، بعض‌لر تلاوت ایله مشغول و بعض اون بش یکرمی آدم حلقه اولمشلر ذکر ایله مشغول، و بعض آخرلرده خور خور اویقوده فقط بونلر پك آز ایدی.

بر آرالق ذکر تمام اولدقدن صوڭره تویلانمش بر جماعه‌نڭ مشایخ‌لرندن برینڭ یاننه کلدك، سلام بعدنده اللرینی بوس ایدوب اوتوردق، بر آز سکوت بعدنده بزه التفات بیوردی‌لر: سز نره‌لی اولورسز؟ یا اولاد دیه صوردیلر. دیدك من اهالی قزان، دیدیلر: بخاری؟ دیدك: لا یاسیدی! من اهالی قزان، مسقوف. دیدی الحمد الله علی دین الاسلام، الله ینصرکم ویجمل حالکم، کیف احوال اخواننا المسلمین فی دیارکم. بزه غایت سرور ایله التفات بعدنده: چوق کوزل عربی سویلارسز، بودلالت ایدرکه سزده اسلامیت علی حاله باقی‌در. ما شأ الله ما شأ الله الحمد الله علی دین

الاسـلام. بز سز قرداشلرمزی کوروب چوق ممنون اولدق، الله تعالی دین اسلامه نصرت ویروب اخوتمزی تأیید ایلسون دیدی. بعده رفیقلرندن برینه بر شیی اشاره بیوردیلار، بزه همان تاتلی حلوه کبی بر شیی کتوردیلر. فضلوا فضلوا بیوردیلر. بزده آشادق. دیدی هذا من طعام حضرموت، دیدم: یاسیدی این حضرموت؟ (بن او زمانده حضرموت سوزنی ایشتمامشدم بیلمازدم) دیدیلر: حضرموت فی الیمن دیار العرب هل تعرفون سد المآرب فی القرآن هذا فی دیارنا.

بز بوراده (حضرموت) خلقندن بر خیلی معلومات آلدق. (حضرموت) خلقینڭ اکثری وهابیلر استیلاسی زماننده ارض حجازدن یمنه هجرت ایتمش، سیدلر ایمش، سیدلره (حبیب) تعبیر ایدرلرمش. بری آخره یا حبیب دیه دعوت ایدرلردی. بونلرده بیوك تجارة اولمزسه‌ده اهالی عموما اوسط حال ایله معیشت ایدرلر، تسئل ایدر درجه‌ده فقرا بولنمزمش. آرالرنده ادبا وشعرا چوق اولدیغی کبی، عالم آدملرده وارمش. هندستانه وغوللاندیه‌لره قدر سیاحت ایتمش آدملر چوق بولنورمش، فقط اجنبی لسانلرندن هیچ لسان بلمازلرمش.

بز بونلرنڭ یاننده بر ساعت قدر صحبت ایتدکدن صوڭره، وداع ایدوب کیتدك. همه‌سی آیاغه قالقه‌رق اهلا و سهلاً اهلا و سهلاً دیه اظهار تواضع قیلوب آنستونا شرفتونا دیه‌رك اغنا قیلوب قالدیلار. بزده مسجد داخلنده بر قاچ کیزدك بعض آدملره واروب صحبت ایتمك استه‌دك ایسه‌ده، نه آنلر بزنڭ لسانمزی آڭلادیلر و نه‌ده بز آنلارنڭ لسانـی آڭلادق، جدی محبت ایله سلام علیکم و علیکم السلام، بشقه محاوره نصیب اولمدی. خصوصا بر قاچ بنغالیلر یاننده چوق سویلاشمك استه‌دیك، فقط آرالرنده عربی بیلان بولنمادی. اشته شوراده چوق خاطرمزه کلدی، عموم مسلمانلر ایچون لسان عرب، بر لسان رسمی صفتنده تلقی اولنورسه، البته معارفه ایچون بیوك وسیله اولوردی. بن شول وقتلرده بو خصوصی چوق ملاحظه ایتدم. فقط نه چاره مسلمانلرده عمومی بر غفلت انکار اولنه‌مز، بزلرده اولدیغی

Из фондов Российской национальной библиотеки

كبی بشقه‌لرده دخی وارمش. بزده مسجد حیف‌نڭ بر کنارنده ایکی آدم صیغه‌جق تنها یر بولدق، اوراده اوتروب بر آز اکمك فلان ییدکدن صوڭره، یاتدق اویودق. صباح ایرکن اویغاندیغمزده مسجد حیف مناره‌سنده مؤذن‌لر کوزل صدا ایله ترنم ایتمکده ایدی. تیمم قیلدقدن صوڭره مسجد خارجنه چیقدق، قهوه خانه‌که باروب ابدست آلدقدن صوڭره تکرار مسجد شریفه کلدك: کیم تلاوة قرآن ایله مشغول، کیم دلائل الخیرات اوقور، اذکار و اوراد ایله مشغول ایدی. تا صباح اولانجه قدر الله سبحانه و تعالی‌یه زار اینکراب کوز یاشلرنی دوکمده ایدیلر.

بو حال‌لرنی حقیقة حیران قیلدی، بن بو کره استاذم احمد افندی سوزلرنی حقیقه‌در خاطر ایتمکه باشلادم. نه چاره بلکه دها اول کوزلریمی آچمش اوله ایدوم، دها چوق درسلر آلوردم.

ذو الحجه‌نڭ طوقزنجی کونی صباح نمازنی قیلدقدن صوکره عرفاته دوغری حرکت ایتدك، بز مشعر حرامه کلدکده کونش طوغمش ایدی، بر چوق آدملر اشراق نمازی قیلماقده ایدیلر، بز دخی اوراده یاریم ساعت قدر توقف ایدوب، بعده عرفاته دوغری عزیمت ایتدك، بز عرفاته کلنجه خیلی وقت کیچمش ایدی، هوا غایت صجاق، بزنڭ مبارك تاتارلردن همه‌سی چادرلرنده، بعض‌لری ردالرنی بتونلای آتمش‌لر و بعض‌لری کوکرکلرنی آچمش‌لر شاپرداب تیرلر آغوب چای ایچه‌لر.

ظن ایدرسن‌که، بونلر بورایه صوك چایلرنی ایچمك ایچون کلمش‌لردر.

بز شول آراده تاتار قرنداشلرمزنڭ چادرلرنی بر دولاشدق، همه چادرده ایکی اوچ صموار، حاجی‌لرنڭ اطرافنی مجاورین احاطه ایتمش‌لر، هر یرده عمره تجارتی باشلانمش، بعض‌لری ایکی عمره بر مجیدیه‌که بولسه بیرام‌دی، بعض حاجی‌لر اوچ عمره یکرمی بش غروش دیلار، بیچاره مجاور من اوچ مجیدیه‌دن کیمکه بولسه بارمایمن، حاجی افندی اوزگز اویلاب قاراگز. اون غروشقه نیچوك عمره‌که بارورغه کیراك؟ تنعیم‌که باروب قایتورغه ایشاکچی‌که اون بش غروش بیرورکه کیراك، آنده بزکه نی قاله، اول ایکی عمره‌نی بر

مجیدیه‌که آلوچی کشی هیچ بر وقت‌ده عمره‌که بارمی، حاجی: آنیسی
میکا کیراکمی، انا دیکی صورتلی کغزنی کیتروب بیرسه‌گز بولادر. دیب بزر
مجیدی‌یه عمره کغزنی صاته‌لر، بعض‌لر آقچه‌سنی پیشن بیره‌لر ایدی.
بعض‌لر کرنتین نیچوک بولور ایکن دیب صوراشه‌لر، شول طریقه بزنڭ
حاجی‌لر آراسنده عبادته کلمش آدملر همان یوق کبی ایدی. اوگله یقین
اولدی، بز مسجد ابراهیمکه کیتدک. بوراسی عادتا بر آدم (سر کیبی)
ویستوفکه ایدی، اوگله برلن ایکندی نمازی بر وقت‌ده قیلندی، امام غایت
بلیغ و مؤثر خطبه اوقودی، منبره یقین اولوب امام خطبه‌سنی ایشتکان آدملرده،
آغلامیان آدم یوق ایدی. صوگره بو جمع عظیم جبل رحمته توغری کیتدیلر،
جبل رحمت اوزرنده بر خطیب ترک لساننده مؤثر و بلیغ خطبه اوقومقده
ایدی. بوراده خطیب اقل ایکی اوچ ساعت خطابت ایدر، اثنأ خطبه‌ده
هرگاه امام تلبیه ایدرکن یوزبیڭ اهالی بر آغزدن: «لبیك! اللهم لبیك!» صدالرنی
عرش اعلایه چیقاریرلردی. شول طریقه تا غروب شمسه قدر امام جبل رحمت
اوزرنده بولنوردی. بن بوراده دخی بزم تاتارلردن کیمسه‌یی کوره‌مدم، مع
التأسف بیچاره تاتارلر عرفاتده چای‌لرنی ایچوب بتمشلرده، همان مزدلفه
چاینه شتاب ایتمشلر. الهی یاربی بو نه حالدر! حقیقة نیچه مڭ چاقروم
مسافه‌دن بو آدم‌لر چای ایچمك ایچونمی کلمشلر؟

کیچه عرفاتدن عودت ایدوب (فاذا افضتم من عرفات فاذکروا الله
عند المشعر الحرام) نص جلیلنه اتباعا، بوراده بولنان مسجد شریف‌ده عالم
توقف ایتمش، ذکر الله ایله صباح‌لره قدر اینکررلردی. بزم حاجی‌لردن
صورسه‌گز اکثری مزدلفه‌ده مسجد وجودندن دخی خبرلری یوق. زیرا
کیچه کلورلر، صباح ایرکن قارانلق‌ده صباح نمازنی قیلورلر، همان
مینایه دوغری کیدرلر. بز مشعر حرامده حنفی ایله صباح نمازنی قیلدق،
صوگره تا طلوع شمسه قدر اوراده رفاعی‌لر ذکرنی تماشا قیلدق. صوگره
مینایه کلوب نسکی اتمام ایلدك. بوراده بنم دقتی جلب ایدن شی: حرارة
اقل اوتوز اوتوز بش درجه. آدم قالابه‌لغی حساب ایله دکل، هر کس

ИС фондов Российской национальной библиотеки

زوقاقلرده اوراده بوراده استه‌دیکی برده قربان کیسمش، ابدست بوزمش، نظافته رعایه ممکن دکل (او زمانده میناده ابدست خانه‌لر بولنمازدی قربان کیسمك ایچون مخصوص مذبح هم یوقدی) ایکی طاغ آراسنده غایت تضییق بر یر، مع ما فیه حاجیلرده عموما سلامتلك بر کمال ایدی.

برده شوراسی جالب دقت ایدیکه: قربان ایچون کیلکان قوی‌نڭ کوبلکی عقللره حیرت ویرور، یوز بیڭ حاجی، بونلردن اللی بیڭ آدم مطلقا قربان کیسه‌جك، بعض آدملر یکرمی اوتوز بلکه یوز قربان کیسرلر، بونلره اعتبار اولنورسه، اقل یوز بیڭ قربان کینه کیسلسه کیراك قوی حقی صباح ایرکن ایکی مجیدی نهایت اوچ مجیدی، صوڭره اوکله وقتلری بر مجیدی‌که قدر ویرورلر. بونڭ ایله برابر آخشام بدوی قیونلرنی صحرایه دوغری سوردکده باقارسن‌که: قیون سوروسی صحرانی قاپاتمش کیدییور. کانه بازاره کلمش بر قیون صاتلمامش کبی‌در. اوراده بدوی‌نڭ بانقه‌سی دخی کندیسیله برابردر، قاچ بیڭ قیون صاتمش ایسه، هب میدانده. آلمش اولدیغی آقچه‌ده نقد آلتون کموشدر. هیچ بر وقت بونلردن برینه حرامی هجوم ایلدیکی، آقچه‌لرینی آلدیغی روایت اولنمامشدر. بن بونی اوراده چوق صوردم، حتی یتمش یاشنده بر اختیاره صوردیغمده دیدی: قرق آلطی سنه‌در کلیورم، اویله بر وقوعات اولدیغنی کورمادم. بو حقیقة انسانه حیرت ویرور، بدوی‌لره تهمت اولنیور، هر زمان حاجی اوتره‌لر آقچه‌سنی آلالر دیورلر. عجب بوراده نقد آقچه‌یه نه ایچون تجاوز ایتمزلر. بن بو خصوصلری چوق ملاحظه ایتدم، بتون مکه‌ده یکرمی اوتوز نهایت یوز پولیس وار. بن پولیسلری میناده آرادم ایسه‌ده بر دانه‌سنی کورمادم. شو حاللر انصاف ایله موازنه اولنورسه، بزم روسیه‌ده کوندز پتربورغ کبی شهرلرده بانقه‌لردن کیروبده آلیورلر. حالبوکه اطرافنی پولیس احاطه ایتمش، شهر ایچنده، کینه هیچ بر تورلی چاره‌لر بولنمیور. بن بوراسنی روسیه‌ده بولنان احواله تطبیق ایتسامده، عینی مظالم نهب وغارات فرانسه‌ده آنکلیه‌ده دخی بو صورتله جاریدر. فقط آنلرده اولان بویله وقوعات ایله یالکز شول جریمه‌ده اشتراك

Издфондов Российской национальной библиотеки

ایدن مجرم لر مؤاخذه اولنورلر، روسیه‌ده بولسه ریوالوسیونیرلر مؤاخذه اولنورلر، همه‌سنی ریوالوسیونیرلره اسناد ایدرلر. اما مکهٔ مکرمه ایله مدینهٔ منوره آراسنده، الله‌نڭ طاغلق و طاشلق صحراسنده، یوز بیگی متجاوز حاجی‌دن بریني بر بدوی اورسه‌ده، یکرمی اوتوز لیره آقچه‌سنی آلسه، بونڭ گناهنی عموم عربلره و دین اسلامه اسناد ایدرلر. بونی هیچ حیا ایتمایه‌رك، بزنڭ روسیه‌دن حجکه باروب قایتقان قالون قورصاق‌لرمزده، هر مجلس‌ده سویلارلر.

میناده حجاج مسلمین ذوالحجه‌نڭ ۱۴ نجی کونینه قدر قالورلر، اما روسیه حاجی‌لری ۱۳ نجی کونی عودت ایدرلر. بو اوچ کون، بو قدر هر فج عمیق‌دن کلمش اخوان دین ایچون سرور و شادلق کونلریدر.

فقط نه چاره، محشر مثیل هر کس نفسی نفسی ایله اوله‌رق عودت ایدرلر. کیمسه‌نڭ کیمسه‌دن خبری یوق. هرچه بن بو کره بر درجه شیخ القرا احمد افندی توصیه‌سینه رعایه ایتدم. بعد الحج مدینهٔ منوره‌که بر خیلی معلومات ایله عودت ایده‌جکم.

مکهٔ مکرمه‌یه کلدك، حجاج مسلمین زمزم و سائره هدیه‌لرنی تدارك ایده‌رك، مملکت‌لرینه عودت ایتدیلر و بعض‌لریده مدینهٔ منوره‌یه کیده‌جکلر.

بزده بونلر ایله برابر قافله برلان کیدرکه حاضرلاندك، مکهٔ مکرمه‌ده خلق آز الدی. بر کون حرم شریفده اوتورمقده ایدم، بنم یانمه مکه مجاورلرندن بری کلدی، ذاتا بو آدمی بر ایکی دفعه کورمشدم: سلام علیکم (پراستیتی یا پو آرابسکی نیزنایو) عفو ایدرسز بن عربچه بیلمیورم دیه‌رك روسچه سویلادی، چوق تعجب ایتدم. دیدم: سز نره‌لی اولورسز؟ دیدی: بن کیف‌لی یم، دین اسلامی قبول ایتمشم، بورایه‌ده کلمشم، شیمدی بنده شاشدم نه یاپاجغمی بیلمیورم، سز روسچه یخشی بیلورسز، بنده سزنڭ ایله بر آز قونشماق استرم. دیدم: بنده روسچه چوق آز بیلورم. دیدی: «بن سزی آڭلارم بعض مشکل‌لرم وار، شونلری صوراجغم.

«افندم بن مسلمان اولدیغم ایچون اسف ایتمیورم، فقط بوراده اوزوم هیچ بر شی بیلمدیکمه اسف ایدرم. برده بن بو بزم روسیه‌دن کلمش

حاجی‌لره چوق تعجب ایدییورم، بن هیچ بیلمیورم، بونلر بورایه نه ایچون کلیورلر! بن ایکنچی سنه‌در بوراده‌یم. باقکز بوراسی بر ڤیستوفکه‌در. بویله ویستوفکه جهانده تصوری ممکن دکلدر. فقط بوراده عثمانلی حکومتی‌نڭ بر قصورنی بن کورییورم، بلمام بلکه بنمی خطادر. دلیل‌لر بو حاجی‌لری آیرمشلر، باقکز: بخاری، هندی، ترکی، عرب مغربی فلان فلان. بوینچه یخشی دکل، هرکشی کندی خلقی ایله اولور، هیچ بشقه‌سندن خبری اولمز، اما بویله هر کس راست کلن یرکه اوتوره ایدی، یوزلاب ملت، همه‌سی بری آخرله کسب معارفه ایذردی. نیسه بشقه‌لرنڭ حالی دها یخشی‌در. باقکز هر ملت‌نڭ اوز آراسنده واعظلری وار، خصوصا عثمانلی‌لرده پك چوقدر. اما بزم روسیه‌لی حاجی‌لر آراسنده بر دانه واعظ یوقدر. زواللی حاجی‌لرنڭ اکثری بورایه نه ایچون کلدکلرندن خبرلری یوق، بونڭ ایچون چوق تأسف ایدییورم. اما بنمده خبرم یوق، فقط بن چالشاجغم، بن ملطقا بونلری بیله‌جکم. لسان بیلمش اوله ایدوم، بن شیمدی‌یه قدر هیچ شبهه‌سز چوق شیلر بیلمش اولوردم. لساندن چوق عاجز اولییورم»

دیدم: سز نه‌دن بویله اسلامیتی قبول ایتمکه مجبور اولدکز؟ بن سزنڭ ایچون ملاحظه اولنه‌جق بر شی کوره‌میورم، مادام تل بیلمازسز، اسلامیتی دخی لایقیله بیله‌مزسز. شو حالده سزنڭ اسلامیتی قبول ایتمه‌کز اوزی بر ملاحظه‌سزلقدر. دیدی: خیر بن اسلامیتی قبول ایدرکن چوق فکر ایتدم، هر نه قدر بن اسلامیتی بیلمامش ایسامده، خرستیانلغی تمام فلسفه‌سیله بیلوردم. دوغریسی بنی خرستیانلق‌ده اولان معلوماتم، اسلامیته سوق ایتمشدر.

دیدم: شیمدی فکرکز نه‌در؟

دیدی: بن چوق آرزو ایدردم، حکمت نه‌درکه بوراده عموم کرهٔ ارض مسلمانلری بورایه کلمش ایکن، بری آخرله کسب معارفه ایدوب اوز آرالرنده بر اتحاد اساسنی قورمق فکرنده بولنمیورلر. دیدم: اسلامیت‌نڭ اساسی کلمهٔ توحیددر. اتحاد اوزی اسلامیت ایله قائمدر، اسلام ملتی دیمك،

Из фондов Российской Национальной Библиотеки

كلمۀ توحيد ايله برى آخركه باغلانمش بر قوم و جماعت ديمكدر.

ديدى: بن اورالرنى چوق كوزل تقدير ايديورم، ذاتا بن اساس اسلاميتى عقلم ادراك ايتديكى قدر موازنه ايتمشم، قانون الهى‌ده تردد ايده‌جك بر ماده بوله‌ميورم. يالكز بنم قلبمى تخريش ايدن بر شى وار ايسه، مسلمانلرڭ بو طريق مقدسدن غفلتى‌در. بو حال مسلمانلره نردن كلمشدر؟ بن بونى بيله‌ميورم. ديه‌رك وداع ايتدى صاوشدى. بن بو آدم كيتدكدن صوڭره بتون بتون متحير اولدم، بتون شاشدم، بر روس مسلمانلغى قبول ايتمش‌ده، صوڭره مكه‌يه كلمش، بر سنه‌در مجاور اولمشده نه‌لر ملاحظه ايديور! الهى ياربى! ديه‌رك اوز اوزمدن عريض عميق ملاحظه‌دن صوڭره اوز نفسى تكدير ايتدم. صوڭره بنده ايڭ عادى شيلرى دخى ملاحظه‌يه باشلادم. حقيقة ملاحظه اولنه‌جق شيلرڭ چوقمش. بر خيلى زمان كيچمشدى، هرمناره‌دن اذان محمدى اوقونمغه باشلادى، باشيمى قالديروب مناره‌لره كوز اوزاتدم، برده كوزيمه توشدى، همه مناره‌نڭ باشينه برر قوش كلدى اوتوردى. همان اذان دڭلار كبى، همه‌سى تمام آى‌نڭ اورته‌سينه اوتورمشلر ايدى. قامت اوقوندى نماز قيلندى بو قوشلر هميشه مناره اوزرنده اوتورمقده ايديلر. طواف بعدنده حرم محترم‌نڭ هر طرفنده درسلر و عظلر تلاوتلر باشلاندى. بن بر كره دولاشدم، بونلرى دخى سير ايتدم. هندى، جاوى، نجارى، و سائره و سائره همه‌سى بر آراده تجمع ايتمشلر، اورتالرنده بر ايكى فنار، كيمى تلاوة ايدر، كيمى وعظ نصيحت سويلار. صوڭره بزم حاجيلرڭ اوتره تورغان يرلرينه كلدم، همه‌سى چاى ايچركه اوز فاتيرلرينه كيتمشلر. بوراسى بنم دخى دقتمى جلب ايتدى. بزم تاتارلرڭ بو حاللرى حقيقة شايان تأسف‌در. يسع اذانى اوقوندى هر كس نمازى قيلندقدن صوڭره فاتيرلرينه كيتديلر، بن هميشه حرم شريف‌ده قالدم، هم بو كيچه صباحه قدر بوراده قالمايه قرار ويردم. بر قاچ كره‌لر طواف ايتدم، صوڭره حجر اسماعيل‌ده اوتورمقده ايدم يانمه برى كلدى اوتوردى. اللرنى قالديردى زار زار آغلايه‌رق دعايه باشلادى، بو آدمڭ زارينه قولاق ويردم، آراده بعض كلمه‌لرى روسجه سويلردى، چوق تعجب ايتدم. بنم ايچون بو

Из фондов Российской национальной библиотеки

دخی زیاده موجب تعجب ایدی، زیرا بن دنیاده اصلا وان لسانی ایله تکلم ایدر مسلمان وارلغندن خبرم یوق ایدی. بو آدم هیچ اولمزسه، بر ساعت اوتوردی آغلادی، بن همیشه منتظر اولدم، عاقبت کندیسینه «سز نره‌لی؟» دیه صوردم. دیدی: آفستریه بوسنه. بن بویله بر ملت ایشتدیکم یوق. دیدم الهی یاربی نه قبیله‌لر وارمش.

اوراده حیران بولوب همان اوتورمقده ایدوم، اویومشم. برده کوزمنی آچوب باقدم ایسه، عالم همیشه طوافده. حرم شریف رمله‌سینه چیقدم، مأ زمزم ایله تجدید وضوء ایتدم، همیشه حرم شریفده تکرار ایله مشغول اولدم، صباح تقرب ایتدی، مؤذن‌لر مناره‌لره بندی. تمام ایکی ساعت مناره‌ده صلاة و تسلیم بعدنده اذان اوقوب ایندیلر. شو طریقه بن صباحه قدر حرم شریفده وقت کیچردم. صباح اولدی مناره‌لره تکرار کوز صالدم، او بزم آخشام اوتوردیغنی کوردیکمز قوشلر همیشه مناره اوزرنده ایدی. اوراده بر عربه صوردم، دیدی: هذا طیر الرحمة. صباح کونش طوغدیغی کبی بو قوشلرده اوچدی‌لر. صوکره ظاهر اولدی، بو بش قوش‌لر، هر کون غروب دیکانده کلور مناره اوزرنده اوتورورلر، طلوع شمس ایله همان اوچارلرمش. بن بونی دخی فکره آلدوم، بونلر نه ایچون بش دانه اولییور؟ نه ایچون آرتق ویا ناقص دکل دیه خاطرمه کلدی.

ذو الحجه ٢١ نجی کونی مکه مکرمه‌دن قافله ایله مدینهٔ منوره‌که دوغری حرکت ایتدک، بن اثنا سفرده بدوی‌لرنڭ حاجی‌لر ایله معامله‌سینه اعتبار ایتدم. بیچاره بدوی، اون بر کونلك مسافه‌یی کوتورمك ایچون، بهر دوه‌دن ٢٤ مجیدی‌یه بازارلق ایتمش، بو ٢٤ مجیدی‌نڭ کناهی بدوی آرقاسینه یوکلاتلمش، بونڭ مقابلنده حاجی‌لرنی سلامت مدینهٔ منوره‌که کوتورمك ایچون عهده‌سینه آلمش، آتاسنی شریف محکمه‌سینه رهن ایتمش، حالبوکه بوآقچه‌دن ایکی مجیدی مکه والیسی آلاجق، ایکی و بعضا اوچ مجیدی مکه شریفی آلور، بر مجیدی مخرج آلور، بر مجیدی دلیل آلور، شهرکه کیرکنده دوه باشینه دخولیه آلورلر، کیم بیلور دخی نه قدر مصرفاری وار؟ بیچاره بدوی‌که

Из фондов Российской Национальной библиотеки

نهایت اون بش مجیدی قالورسه نه خوش. بدوی، حاجی‌نڭ سلامتلکنی محافظه ایچون، مکه شریفی حضورنده آتاسنی رهن برافمشدر. بر حاجی وفات ایدرسه، شریف بدوی‌نڭ تکرار بر قاچ بوزلیراسین آلورده، صوڭره پدرنی تسلیم ایدر. بدوی حجاج ایله غایت حیلمانه معامله ایدر، منزللرده اولورسه یمك ایچون اودون کتورور صو کتورور، حاجی‌نڭ استراحتی ایچون هر نه ممکن ایسه بدوی سعی ایدر. بوڭا مقابل عادت اولمش، حاجیلرده هر ایکی حاجی اوز جمالی ایچون هر منزلده آشارغه بیرور، هم هر منزلدن حرکت ایدرکن چیروك مجیدی، قرق تین کموش بخشیش ویرور. ١٨ ساعت یول یوروب ویره‌جکی ایکی آدمکه قرق تین کموشدر. کوب حاجیلر شول قرق تین‌نی بیرمزلر، شونڭ ایچون بدوی‌نڭ خاطری قالور. بدویلرده جهالت بیوك ایسه‌ده، جبلی بر انسانیت واردر. بدویلر غایت کریم، بر جمالغه ایکی قاشیق پلاو بیرساڭ: یا احمد یا محمد دیه‌رك یکرمی آدمی جمع ایتمك سرین شول ایکی قاشیق پلاونی یمزلر بر لقمه اکمکی ایکی اوچ آدمکه تقسیم ایدرلر. حاجیلره‌ده فوق العاده حرمت ورعایه ایدرلر. بو جمال صنعتنی دوه‌جیلکی اختیار ایتمش بدویلر اوزلری هیچ بر وقت حاجی جاننه قصد قیلماز، فقط شول قدر وارکه، سول مذکور بش غروش بخشیشنی بیرمکان حاجیلرکه خارجدن بدوی هجوم ایدرسه، کوزی برلان کورسه‌ده جمال سکوت ایدر. اما بش غروش مقامنده اون غروش بیرکان حاجیکه هیچ بر وقت حرامی‌ده دیکماز، استراحتی‌ده فوق المطلوب اولور.

بن بو سفرده بدویلر طبیعتنه کوب دقت ایتدم، بدوی خلقی هیچ تربیه کورمه‌مش بر وحشی ملتدر، فقط بونلرده مدنیته خلقی بر استعداد دخی واردر. بدوی‌ده یالان سویله‌مك، بری آخری غیبت ایتمك فلان کبی اخلاق ذمیمه هیچ یوقدر. جسارت غیرت فوق العاده‌در. مسافر پرورلك هیچ بر ملتده بونلرده اولدیغی قدر اولاماز. بدوی ملتنه بر مسافر قوناق کلورسه، بو قوناق حرمتنه بدوی جمیع موجودینی صرف ایدر.

عادتدرکه: مسافرگه ابتدا قهوه کتورورلر، بو ایسه بیوك اکرامدر. اگر

شول مسافرنڭ خانه صاحبنده بر خدمتی اولورسه، ابتدا کتورمش قهوه‌سنی ایچماز. خانه صاحبی‌ده شول بر فنجان قهوه‌سنی ایچرمك ایچون جمیع دنیا و ما فیهاسنی صرف ایدر. بدوی ایچون بو ساعت بو قهوه‌نڭ ایچلمای قالماسندن اولوم خیرلیدر. چوق کره‌لر اولمشدرکه، مسافر قهوه‌نی ایچماز. مطلوبنی استر، خانه صاحبی ایچمه‌یه تکلیف ایدر. عاقبت قهوه نیچه کره صونر، تکرار کیدر، ایصیدیرلر تکرار کلور، بو صورتله بر قهوه بر قاچ کره مسافرنڭ آلتنه کیدوب کلور. عاقبت هیچ شبهه‌سز مسافرنڭ مطلوبنی یرینه کتورورلر. بدوی‌ده کرم درجه‌سی بونڭ ایله تعیین اولنور. بن کندم بونی بر قاچ کره تجربه ایتدم. ثابت و محکم‌در. بدوی‌لرده وجه مسئله‌سی غایت محکم بر مسئله‌در. بدوی بر نرسه‌نی فی وجهی دیه‌رك التزام ایدرسه، آنی مطلقا ادا ایدر، بو وجه، کوب وقتلر اقوام مدنیه‌ده داکومینت یرنده استعمال اولنور.

محرم بشنچی کونی صاغ سلامت مدینهٔ منوره‌گه کلدکده، دوغری مواجههٔ سعادتکه باروب صلاة و سلام‌دن صوڭره، استاذم شیخ القرا احمد افندی حضورینه واردم. اللرینی بوس ایتدکدن صوڭره، ای اوغلوم بقالم بکا مکه‌دن نه کبی هدیه کتوردڭ دیدکده، دیدم: ذات عالی‌ڭزه، جبل طارق و حضر موت مسلمانلرندن سلام کتوردم. دیه آغزمدن چیقمشدی، بزنڭ خواجه آغلامیه باشلادی، آفرین اوغلوم آفرین، اشته بو کره بن سنی حج مبرور ایله تبریك ایده‌جکم. بقالم دها عجله ایتمه‌یه‌لم صوراجق شیلرم وار:

ای دی بقالم احرامه نرده کیردڭ؟ اوراده نه‌لر خاطرلایه بیلدڭ؟

دیدم خواجه افندی دوغریسی احرام‌غه رابغده کیردم ایسه‌ده، بوراده عربلرنڭ معامله‌سی چوق خوشمه کیتمدی، بعض‌لری احرامه کیردیلر و بعضلری احرام ایله برابر البسه‌ده کیدیلر، عمامه‌ده کیدیلر، مع ما فیه سید صافی کبی آدملرنڭ بویله عند الله بزدن هیچ فرق و آیرمه‌سی اولمایه‌جغنی بن بو کره مشاهده ایتدم، و باشقه کندم نظرمدن کیچردیکم شیلری خواجه افندی‌یه سویلادم ایسه‌ده، خواجه کینه بزم چوق قصورلرمزی کوستردی.

اعمال حج من اوله الی آخره عبادات سیاسیه‌دن اولدیغنی تکرار ایده‌رك دیردی‌که: اگر بزم عثمانلی حکومتی شو سیاست شرعیه‌دن استفاده ایده بیله ایدی، حجازی لایقیله موضوع لهاسینه موافق موقعه قویا ایدی، بو کون دول معظمه اسلامیتی قبول ایدردی. خره‌ستیان دولت‌لری حکومت اسلامیه‌یه غبطه ایدردی، شمدیکی کبی زوالنی استه‌مزلردی. آه نه چاره: حکمت نه‌در یا ربی؛ بزم بصیرت کوزلرمزی بو درجه‌ده قاپاتمش‌سن؛ اوغلوم مالك الملك کینه الله سبحانه و تعالی‌در.

فقط بزم شاشقن سعاوی دیردی: «جانم سن کندی قباحتکی نه ایچون اللهه اسناد ایدرسن». دلی فواد، بر کره سلطان عزیزڭ آوروپایه سیاحتنده، برنجی دفعه اولارق دول معظمه سفره‌سنده بولندیغی زمان، چاتال بچاق استعمال ایده‌مدیکنی، یمکی ال ایله ییه‌جکنی افاده ایتمك ایچون، بز مسلمانز، بزه الله بویله امر ایتمشدر. دیدکده، دلی فواد ترجمه‌سنده فرنکلره دیر: «بز تورك اوغلی تورکز، بابالرمز بزی محاربه ایچون تربیه ایده‌رك، سلاح شورلغی تعلیم ایتمش‌لر ایسه‌ده، بویله بوغاز غوغاسی ایچون سلاح استعمالنی تعلیم ایتمامش‌لردر». دینجه اوراده بولنان دیپلوماتلر بری آخره بر حیرتله باقمش‌لر.

بویله‌در اوغلوم عجز اعتراف اولنسه‌ده، قصورڭ اعترافی کوچدر. دیه‌رك خواجه چوق کولمش ایدی.

بن او زمانلر بو سوزلرڭ اساسنی ملاحظه ایده‌مدم، فقط شیمدی ظاهر و مطالعه‌یه حاجت یوقدر.

خلاصه بزم بو کره مکه‌یه کیدوب کلمه‌مز، خواجه افندی ایچون یاریم سنه تقریره بر مدار اولدی. بزم حفظمز و تکرارمزنڭ‌ده، بر قاچ آی‌لر کیری‌یه قالماسینه سبب اولدی. بوڭ ایله برابر خواجه افندی بڭاده چوق تربیه ویردی. عالم سیاسیه‌دن چوق معلومات ویردکدن صوڭره، بنم: مدینهٔ منوره‌دن کیتمایه‌جکم و تأهل ایده‌جکم کبی، فکرلرمی کلیا عکسنه چوردی. بلکه بنی مدینهٔ منوره‌دن کیتمکه مجبور ایلدی. بر آرا بن مدینه منوره‌ده

Из фондов Российской национальной библиотеки

مجاورتی اختیار ایدوب، تصوفه سلوك فکرلرنی ده تصور ایدوب، بلکه اوز اوزمدن بونی تمام قرارلشدرمشم، بو خصوصی استخاره فلان ایله ده تأکد ایتمشدم. اقران و امثال آراسنده استعداد ایله ده اشتهارم واردی، بعض سیدلر ایله ده کسب معارفه ایتمشدم، معیشتمزده تأمین اولنه جق کبی ایدی، تأهل ماده سیده جدی بر قراره آلنمشدی. بر چوق تصورات ایله واهمه ده جمع بولنمش بو خیاللری، بر کون خواجه افندی جنابلرینه عرض ایده رك استشاره ایتمشدم، بزم خواجه بوندن صوکره عادتا بزکه مسلط اولدی، هر کون اثنای تکرارده هیچ مناسبتی اولمیان آیات قرآنیه دن مناسبت چیقاروب، همان بزی بلدهٔ طیبه دن فووار درجه سنده، مملکته عودتی توصیه ایتمکه باشلادی. علم قرأتده اولان اجازتمی ده تعجیل ایتدی، بیوك جمعیت قیلوب بزه اجازت ویردی ۱)

اجازت جمعیتنده شیخ الحرم لر، محافظه لر، و سادات اهل بلده دن بر چوق آدملر واردی، بونلر حضورنده دخی بنم مملکته کیده جکمی تشهیر ایلدی.

بو وقعه لردن صوکره بن خواجه نك یاننه چوق کیتمز اولدم. بر آرالق مولانا الشیخ مظهر افندی خانقه سینه دوام ایتدم، بعد بر آرالق بو ذات عالی قدرکه حالمی افاده ایتمشدم، بو کشی دخی بزم اوهام و خیالمزنك تمام تمام عکسنی اشاره بیوردیلر.

شول آراده بزکه تاریدن دعوت نامه لرده کلدی، نصر الدین حاجی آیدیکین بزه مکتوب یازمش آقچه لر کوندرمش، آرتق بز هر شیدن واز کیچوب مملکته عودتی جزم ایتدك، مدینهٔ منوره ده مجاورت فکرندن دخی واز کیچدك. شول آراده، مولانا الشیخ السید علی ظاهر الوتری جنابلرندن دخی علم حدیثدن اجازت آلدق، احمد ضیا افندیدن علم فقه دن، و آخونجان افندیدن فرائض و علم حسابدن اجازتلر آلمشدم. شول طریقه استاذلرنك همه سندن فاتحه آلوب، عودت اسبابنی تدارکه باشلادم. بر کون شیخ القرا احمد افندی حضورینه کیدوب، بویله سفر اسبابنی تدارك ایتمکده اولدیغمی

---

۱) اجازت نامه ترجمه نك آخرنده عینا مندرجدر.

سویله‌دم ایسه، رحمة الله علیه چوق آغلادی، صوڭره دیدی: یارین سنڭ ایله بر صحبت ایده‌لم، صباح بنم اوه کل. بنده صباح خانهٔ دولتلرینه واردم، بزه بر وجه آتی توصیه ایتدی: اوغلوم بن سڭا حقیقة غبطه ایدرم. سن چوق بختیار آدم‌سن، روسیه مملکتنده اولان اسلام قرداشلرمزه حضور سعادة نبویه‌دن مأموریت مخصوصه ایله کیدیورسن. انشاء الله تعالی مملکته وصولکده، بنم دین قرداشلرمه، بندن سلام تبلیغ ایدرسن، بیلورمی‌سن اوراده اولان مسلمانلر، نه قدر ممنون اولاجقلر. سن آنلره دائما بشارت ایله معامله ایله، «بشر و لا تنفر» بیلورمی‌سن، حضرت پیغمبر ع‌م توصیه ایتمش. روسیه‌لی تاتارلر دورت یوز سنه‌در اسارت ایله جکرلری کباب اولمش بر ملت‌در. سن شیمدی ثبات و استقامت ایله سعی ایدر سنڭ، آنلره تازه حیات تازه روح ویرورسن. بر آدم بویله بر بیوك وظیفه‌نی التزام ایلدکده، دائما هر نوع افترا و بهتانلره هدف اولور. هیچ شبهه‌سز، بر چوق موانع و دسائس شیطانیه هر آمال خیریه‌که مقابل ظهور ایدر. اشته بویله زمانلرده آلت مدافعه یالکز صبردر. «الصبر مفتاح الفرج» دائما وقار و تأنی ایله معامله ایدرسنڭ، روحانیة قدسیه سڭا دستگیر اولور.

خصوصا عوام ناسه مقابل غایت حیلمانه اب مشفق کبی اولمه‌لی، اغنیا و اکابر بلده ایله مدارا ایتمه‌لی، مؤمنلر آراسنده تألیف قلوب ایچون وار قوتکی صرف ایتمه‌لی. مسلمانلری حال حاضردن تخلیص ایده‌جك بر شی وار ایسه، اوده اتحاد و اتفاق‌در. سنڭ هر آمالڭ شو اساسه بنا اولنمه‌لی. کورمزمی‌سن، حضرت پیغمبر ع‌م نڭ بعد الهجرة برنجی خطوهٔ سیاسیه‌سی «الاخآء بین المهاجر و الانصار» ایدی. سن حضرت پیغمبر ع‌م نڭ سیرت سنیه‌سنی کندڭا رهبر اتخاذ ایدرسڭ کفایه ایدر. سلوك نبوی‌ده برنجی مسئله امنیت مسئله‌سیدر. حضرت پیغمبره قبائل عرب حین صباوتنده دخی امنیت ایتمشلردی. بر کره ملت سڭا امنیت ایدرسه، صوڭره هر شی آسان اولور. بو صورتله خوجه بزه بر چوق توصیه‌لرده بولندی، فقط مع التأسف وقتنده یالکز بو قدری ضبط اولنمشدی. بعده مدینهٔ منوره اکابرندن علی

Из фондов Российской национальной библиотеки

موسی ایله بر ایکی کره صحبت ایتدم ، رحمة الله علیه بڭا توصیه‌لرده بولندی ، دیدی: برادر حیات ملت علم ایله قائمدر ، عرب‌لر نه زمان علمه خدمت ایتمشلردی ، مملکت‌لرینه صاحب ایدی‌لر ، نه زمان علمدن آیرلدیلر ایسه ، مملکت‌لرندن دخی آیرلمشلردر. علم ، ملتمزنڭ استقبالنی تأمین ایدر. علم ، مملکت‌لری آباد ایدر. اشته سن شیمدی مملکته کیدرسن ، الله موفق ایدرسه ، قاچ یوز بیڭ بلکه میلیون‌لر ایله امت محمدی علمه ترغیب و تشویق ایدرسن ، حضرت امام اعظم رحمة الله علیه حضور سعادتدن مفارقتنده دیمشدرکه: یا رسول الله جسمم کوفه‌ده اولسونده قلبم بورایه مربوط اولسون ، دیه. سن همان اورایه وار ، اولاد اهل ایمانی تعلمه باشلا ، انواع فرضیات فقها ایله باشڭنی آغرتمه ، کلام قدیم ربانی‌ده صریح سوز بولدڭ ایسه ، بشقه‌سینه قولاق ویرمه. فقهاء اسلامه وقتنده خلفا تسلط ایتمشدر. شو سببدن بزده علم فقه: قیل ، روی ، یقال ایله مملودر. الله سبحانه و تعالی بر ملتکه بصیرت کوزنی قاپاترسه ، پك عجایبدر. امور دینده و حقوق عبادڭ فصلنده ، بویله قائلی معلوم اولمیان سوزلر ایله عمل ایتمك هیچ جائز اولورمی ؟ البته بیچاره علمایه خلیفه‌لر سلط ایتدی ، خلیفه‌نڭ هواسینه موافق ترنمه مفتی‌لر مجبور اولدی ، شو سببدن درکه؛ بو بنم سوزم دکلدر: دیدیلر ، دیمشلر ، دیرلرمش ، یعنی بویله دیمکه بنی مجبور ایتدیلر. دیمکدر.

بن بو سوزلری مدینهٔ منوره علماسی آغزندن ایشتمکه هیچ راضی اولمزدم ، ایرته‌سی کونی فقهادن الشیخ عبد القادر طرابلسی یانینه کیتدم ، عرض کیفیت ایلدکمده قدس الله سره دیدی: «هو صادق؛ الآن یجبرونا نحن ، الله یصلح احوالنا» باشقه هیچ بر شی سویله‌مدی.

بن علماء مدینه‌دن چوق آدملر ایله استشاره بعدنده عودتی اختیار ایتدم ، موسم حج کلدی ، مکهٔ مکرمه‌که کیتدم ، اورادنده بعد الحج مملکته کیده‌جکز.

بو کره مکهٔ مکرمه‌ده والی عثمان نوری پاشا ایله‌ده صحبت ایتدم ، شریف عون الرفیق حضورنده بولندم. عثمان پاشادن آلدیغم بعض بر سوزلره بناء مکهٔ مکرمه‌ده مولد نبوی‌که قدر قالماق مناسب کورلدی ، شول سنه استرلی

خیر الله، مخدوم عمران افندی، تاشکندلی عبد الرحمن افندی مکهٔ مکرمه‌ده ایدیلر.

حج افعالی تمام اولدقدنصوکره حجاج مسلمین عودت ایتدیلر، بز مکهٔ مکرمه‌ده بر وقت معلومه قدر قالدق.

بن عودت ایده‌جکم، فقط پاسپورتم یوق، البته پاسپورت استه‌یه‌جکم، بو خصوصی چوق فکر ایتدم، عثمان پاشایه سویلادم. پاشا دیدی: هیچ لزومی یوق، بز سکا مرور تذکره‌سی ویره بیلورز. بویله‌جه مرور تذکره‌سی ویردیلر، هم بزه چوق کوزل نصیحتلر بعدنده دیدی: بزه تحصیل ایچون بورایه چوجقلر کتوروکز، بز آنلری اسلامیت شانته لایق صورتده تربیه ایدوب، اکمال تحصیل بعدنده سزه یوللارز. دیه چوق اصرار ایتمشدی. بن دخی وعد ایتمشدم.

مکهٔ مکرمه‌ده شیخ القرأ شیخ سرور حضورنده قرآنی تکرار ایله مشغول ایدوم. شیخ سرور ایسه، عن اصل کوله قل اولوب، علم قرأته چوق خدمت ایتمش اولدیغندن، خواجه‌سی آزاد ایتمش، آخر الامر مکه مکرمه‌ده اکابر قرأ درجه‌سینه نائل اولمش سیاه‌زنجی‌لردن ایدی.

بر آرالق مملکته کیتمك اوزره تاشکندلی عبد الرحمن افندی چوق تشویق ایلدیسه‌ده، بز رفاقت ایتمدك، مکه‌ده قالدق، عبد الرحمن افندی جده‌یه کیتدی. بن مکه‌ده بر آیدن زیاده قالدق.

بز مکه اطرافنده زیارتکاه‌لری کیزدك، غارلره کیتدك جبل‌نوره دخی کیدوب ابتدأ وحی کلمش اقرأ باسم ربك الذی خلق آیت کریمه‌سی نازل اولمش مقامی زیارت ایتدك. بوراده مکهٔ مکرمه مشایخ کرامندن الشیخ محمد مراد افندی، خیر الله افندی، عمران افندی برابر ایدوك. جبل نور مکه قربنده غایت بیوك بر طاغدر. بونك ذروه‌سینه چیقمق ایچون خصوصی یول یاپلمشدر. بز شو یول ایله تمام طاغ نك اوزرینه بندکدن صوکره مکه‌یه دوغری باقدق ایسه، مکه غایت یقین. بلمام نه کبی شیطان اغفال ایتدی مکه‌یه دوغری اینمکه قرار ویردك. شیخ مراد افندی راضی اولمدی طاغ

اوزرنده قالدی، بز عمران افندی خیر الله افندی دوغری اینمکه باشلادق بر چوق اوچروملردن قیالقلردن نیچه زحمتلر ایله ایندك، صوڭره بر یره كلدك عادتا قعر جهنم كبی انواع مدهش و مهلك حشرات ایله مملو بوندن شاغه اینمك امكان خارجنده ایدی بوراده قطع امید ایدوب كلدكمز یول ایله طاغ اوزرینه عودتی اختیار ایتدك ایسه‌ده، بعض اینمش اولدیغمز قیالقلردن بنمك غایت مشكل اولدی بر یرده عمران افندینی كوتاریب چیقاردقدنصوڭره اوزمز عاجز قالوب، عمامه‌لرمزی چیقاروب آرقان كبی ایشوب بر اوچونی عمران افندی بیلنه باغلادق اوده شول حال ایله جسیم بر طاش آرقاسینه یاتدی، خیر الله مخدومده عمامه‌كه صاریلوب چیقدی اول آراده آز قالدی عمران افندی اوله‌جكدی. صوڭره بنی‌ده خیر الله مخدوم چیكوب آلدی خلاصه كوچ بلا ایله طاغ تپه‌سینه عودت ایتدك، مراد افندیده بزم عودتمزی منتظر اوراده یاتارمش، بعده همه برابر كلدكمز یول ایله عودت ایتدك. بو زیارت غایت زحمتلی اولدیغندن مراد افندی شو خاطره‌یه یادكار اولمق اوزره، همان مكتوبلرده جبل نور امضاسنی قویار. خلاصه مكه‌ده چوق لذتلی وقت كیچردك. بعده صفر الخیر نهایتنده بزده خیر الله افندیله برابر مملكته كیتمكه قرار ویردك، بر كون وداع ایتمك اوزره شیخ مظهر افندی خلیفه‌لرندن الشیخ محمد زواوی حضورینه كیتدك. قدس الله سره اللرنی قالدیروب كعبة الله‌غه توجه ایده‌رك، اوزون بر دعا بعدنده دیدی: «اتقوا الله واعطوا كل ذی حق حقه و الله یكون فی عونكم» مرحوم باب عمره‌ده حرم شریفكه ملاصق حجره‌ده ساكن ایدی. اورادن حرم شریفه چیقمشدق، شیخ المفسرین مؤرخ شهیر السید دخلان جنابلری قاپوده راست كلدی، همان كیدب اللرینی اوبدك، كعبة الله‌غه یوزنی چویروب دعا قیلدقدن صوڭره، (سیروا علی بركة الله) دیدی. بز بو حالدن فوق العاده ممنون اولوب، مكهٔ مكرمه‌دن دخی وداع ایدوب جدهٔ مباركه‌یه دوغری یوله روان اولدق. آراده بر كیجه اوتدی، ایرته‌سی كونی جده مباركه كلدك ایسه، همان زوقاقده عبد الرحمن افندی راست كلدی. چوق تعجب ایتدك،

Из фондов Российской национальной библиотеки

واپور بولنمدیغندن تمام بر آی جده‌ده قالمش، خسته‌ده اولمش او بزی کوروب نه قدر ممنون اولدیسه، بزده او قدر ممنون اولدق، اورده برابر رفاقتی اختیار ایتدك، بزم یانمزده بر ایکی قازاقده وار، ایرته‌سی کونی واپورده کلدی، همان واپوره بنوب سویشه دوغری حرکت ایتدك. یولده بیوك فورطنه اولدی، غایت قورقولی دهشتلی ساعتلر کیچردك ایسه‌ده، اوچونجی کونی سلامت سویشه کلدك، هوالر صغوق قش قیامت ایدی، سویشده یالکز بر کیجه قالوب ایرته‌سی کونی اسکندریه‌یه کلدك. بوراده تمام بر هفته قالدق، بعض علما ایله‌ده ملاقات اولندی. بر کون خیر الله افندیله برابر قصاب دکاننه کلدك، ایت آله‌جغز، دکانده ایکی آدم وار، بری قرآن اوقور دیکری دکلاردی. دکلامقده اولان بزه کلدی، بر اوقه ایت اولچه‌دی، اوبریده همان اوقومقده ایدی. بر آلتون ویردك، فلاح ایت قیمتنی آلوب، آرتوغنی بزه ویرمك ایچون صایمقده ایدی، شول آراده قاریء یاکلدی، آقچه صایمقده اولان هیچ توقفسز فتح ایتدی، قاریء تکرار یاکلدی، بوده تکرار فتح ایتدی. بز ایکی‌مزده حافظلر اولدیغمز حالده، قاریء‌نك قنغی سوره‌ده اوقومقده اولدیغنی خاطرلایه‌مدق بو بزم چوق تعجب‌مزی موجب اولدی. بونلر ایکسی‌ده فلاح لباسنده هم قصاب هم حفاظ. بزم مملکتده هیچ بر حافظ قصاب صنعتنی اختیار ایتمز. بو حقیقة شایان تقدیردر. اسکندریه عادتا بر خرابه شکلنده ایدی، انکلیز محاربه‌سندن صوکره تعمیر اولنمامشدی. بو ایسه ١٨٨٤ سنهٔ میلادیه آخری ایدی.

اسکندریه‌دن روس واپوریله درسعادته کلدك، غایت صغوق ایدی. واپور اوزرنده قارلر یاغدی، اوراده روس ماطروسلری طرفندن انواع ذلتی چیکدك، آنباره کیروب یاتمق جانمزی محافظه ایتمك ایچون اوچار مجیدیه آقچه ویردك. درسعادته کلوب خیلی استراحت ایتدکدن صوکره، بعض ذوات کرام ایله ملاقات ایدوب، سرای همایونی دخی زیارت ایتدك. او زمانده استانبولده حریت بر کمال ایدی، سلطان عبد الحمید جمعه نمازینی بعضا مجیدیه‌ده و بعضا تشویقیه‌ده نشان طاشنده، و بعضا بیشکطاشده

Из фондов Российской национальной библиотеки

قیلوردی، اکثریت ایله سود کبی بیاض آق کوك آتقه بنارك کلوردی. حتی او زمانده نشان طاشی بر صحرا شکلنده ایدی، تمام طاغ اوزرنده بر جامعدن بشقه عمارت همان یوق کبی ایدی.

شیمدی روسیه‌یه کیده‌جکز، بکا اوراده سمسارلر دیدیلر: سن بو عثمان پاشانك ویرمش اولدیغی تذکره ایله روسیه‌که کیده‌میه‌جکسن بنده جهالت ایله آنلرنك سوزینه قناعت ایدوب، قاچ سنه مقدم کلوب اوراده وفات ایتمش بر حاجی‌نك پاسپورتنی اون روبله‌که آلدم، علی احمد حاجی اوله‌رق آدیسه‌که چیقدم. بوراده دیدیلر: آلتمش روبله پاره ویره‌جکسن. دیدم آلطی روبله‌ده آقچه‌م یوقدر. هرچه بزه تعرض اولنمدی کیچدك، او زمانده خیرالله حضرت ایله برابر دوغری اورنبورغه حرکت ایتدك، خیرالله مخدوم‌نی قردشلری اورنبورغه وارمه‌دن بر یرده استقبال ایتدیلر، بز ایسه یول بیلمدیکمزدن دوغری اورنبورغه کیتدك، ذاتا بشقه یولده یوق ایدی.

نصرالدین حاجی ایدیکین بزی اربت‌که چیغارغه دیب خبر ایتمشدی. فقط اورنبورغدن اربت‌که بارورغه بر رفیق بولنمدی، یالکز کیتمك چوق اوزاق هم خوفلی دیدیلر. اورنبورده کنیکایف عبدالله قارت یورتنده مسافر اولدم. بو آدم بزه چوق اکرام ایتدی، بوراده علمادن سلیمان آخون غوبیرنسکی محکمه یورتنده اقامت ایدرمش، کاروان سرای مسجدنده جمعه نمازی قیلدقدنصوکره بزی خانه‌لرینه دعوت ایتدیلر، چای ایچدك، چوق التفات بیوردیلر.

صوکره اوراده غوبیرنسکی محکمه آدملرندن صوراشب، بکا اومسکی بارا تورغان بر دوقتورنی بولدیلر. بنده بو دوقتور ایله برابر اومسکی‌که کیتمك اوزره قرار ویردم، اربت قالدی. بز دوقتور ایله: اورالسکی ترویسکی آرقلی قزلیار پتروپاولغه کیلدك. پتروپاولده داملا رحمة الله حضرت یاننه کیتدم. رحمة الله علیه بنی اولا بیلمادی، صوکره کیم اولدیغمی سویلادم ایسه حیران اولدی، دیدی: بو کون اربتدن خطلر بار ایدی، سزنی اربتده بیك کوته‌لر ایدی، عبدالباری آخون سزنی طاقت‌سز منتظر ایدی، خیرلی بولسون همه آغای

Из фондов Российской национальной библиотеки

اینی اربت‌ده سزکه منتظر ایدیلر. خیر کوب یخشی بولدی، بارك الله بزه نصیب بولدی، بز کوردك، اربت که بارغان بولسه‌گز بز کوره‌المز ایدوك. دیه چوق اظهار ممنونیت بعدنده قانا ملا عبد الرشید بر قرآن اوقوب کورسات؛ مدینهٔ منوره قرائتنی ایشته‌لم دیدی بنده سورهٔ فرقان آخرنی اوقودم، رحمة الله علیه هیچ توقف‌سز آغلادی. نه وقت بن تمام ایتدم، مرحوم یرندن قالقدی کیلوب آغزمدن اوپدی. دیدی: ملا عبد الرشید پدرنك رحمت‌لی قرآن کریمه عاشق ایدی، کیدوب قبرنده اوقورساك روحلری شاد اولور. والده‌نك صالحه خاتون ایدی شیمدی سندن چوق راضی اولورلر. تاری خلقی سکا منتظر تاریده خلق‌نك علم که محبتی بار، فقط بن کفران نعمت ایتدم، تاریده قالمادوم. تاری برکت‌لی بر شهردر. بن تاریدن کیتدم طوقز مك تنکه آقچه‌م بار ایدی، مونده کیلدم تمام طوقز یل بوش توردم، طوقز یل عمرم ضایع بولدی، طوقز مك تنکه آقچه‌دن هم آیرلدم، بوندن ماعدا اقل طوقز یوز آدم‌نك خاطری قالمشدر.

شیمدی مونه برگنه یل درسکه باشلادم. سن باری قوتگنی تدریسکه صرف قیل، کبی سوزلر ایله نصیحت ایتدی. بن دیدم: افندم بزنك علممز یوقدر، وقتمزنك کوبی بوشقه کیتدی. دیدیلر: کوب یخشی، یوق دیسه‌گز انشاء الله بار بولور. سعی و غیرت ایله تدبیر لازم، انشاء الله خور بولمازسز، روحانیت پیغمبری سزکه معین اولور. بزنی‌ده دعادن اونوتمه‌گز، تاری خلقنه سلام سویلا گز. تحفة الله اومسکی‌ده بولور، اول سزنی تاریغه اوزاتور. دیه بزکه فاتحه بیروب اوزاتدی. ایرته‌سی کونی اومسکی‌که کیلدك. همان تحفة الله آغاینی ایزلادم، اول کشی یکا آولغه قایتورغه آت یکتروب حاضر بولوب تورغانلر ایکان، همان کورشب تانشقان صوك بزنی خوش کوروب چای فلان ایچدك، بعده شول کونی یولغه چیقدق. ایرته‌سی کونی تاك آتقانده یکا آولغه کیلدك، اوراده یخشی استراحت قیلدق، بر کیچه قالدق، شول کونی تصادفا قردشم اسماعیل یکا آولغه کیلدی بوراده ملاقات ایدوب خیلی صحبت ایتدك، اسماعیل کیچه یاریسی تاریغه قایتوب کیتدی

ایرته‌سی کونی بز هم تاریغه دوغری چیقدق همان اولانك کول قریه‌سینه کیلدکده، هر اطراف مسلمان قریه‌لرندن استقباله چیقمش آدملر یولده قارنجه کبی صارمشلردی. یتمش سکسان چاقروم مسافه‌دن کیلمش آدملر واردی. آغلامق صزلامق عجایب ایدی بو قدر خلوص بو قدر محبت خاطرلره کلمزدی، طوز قزان قریه‌سنده داملا عالم آخونفقه مسافر اولدق، رحمة الله علیه کوب اکرام ایتدی. بوراده کیجه قالمقده استه‌مشدم، فقط خالدم زوجی اولان نصر الدین ملا براقمادی، عبد المجید مؤذن هم کیده‌لم، تاریده خلق کوتب قالدیلر دیکاچ، بعد العشا یوله چیقدق، حوجه طاوده هم برز ساعت توقف ایدوب چای ایچدك، تا یکا آولدن بورایه قدر آلتمش چاقروم مسافه اوزاتب کیلدیلر، آدم حساب ایله دکل ایدی. لکن مع التأسف شول اخلاص‌لره شول کوز یاشلره درمان اولاجق بر سوز بزدن چیقمادی. بن شیمدی چوق تأسف ایدییورم، اما لکن نه چاره فائده یوق.

۱۸۸۵ سنه‌سی فیورال ۱۲ نچی کونی صباح نمازی وقتنده تاری قالاسینه کیردك، دوغری برادرم خانه‌سینه مسافر اولدم. بتون شهر خلقی شاد اولدیلر، اولوغ کوچك کلوب کورشدیلر. شول کونی اربتکه تیلغراف‌لر چیکدیلر. اربتدن تبریك تیلغرام‌لری کلدی، نصر الدین حاجی‌دن نعمت الله حاجی عبد الباری آخونددن تیلغرام‌لر کلدی. بن همان شول کونی مدرسه‌که کیردم، همان شول کونی وقت کیچرمیوب موقتا علم قرائت تعلیمنه باشلادم. بر نیچه کون صوکره بعض آدملر اربتدن قایتدیلر، همان همه‌سی بزنك محله‌که امام اولمه‌مزی تکلیف ایتمکده ایدی. چوق کیچمدی نصر الدین حاجی هم اربتدن کلدی. تأهل مسئله‌سنی اورتاغه چیقاردیلر، بر طرفدن امامت مسئله‌سنی تکلیف ایتدیلر. بن بونلره دیدم: بن سزه بر وقتغه قدر امام اولایم، مدرسه‌کزی تربیه قیلایم، اوکاز لازم دکل، صوکره سز بنی یاراتمه‌سه‌کز، یا که بکا بر نرسه یاراماسه، باشمز آچیق بولسون دیدم. بای‌لر بنم بو سوزیمی هیچ قبول ایتمدیلر. صوکره بن دیدم شو حالده بکا رخصت بیروکز، بن دخی بر کره حجازه کیدوب کله‌یم. بوکا نصر الدین

حاجی عبد الملیك بای هیچ راضی اولمدیلر. عبد المجیب حاجی حجگه باروب کلمکنی معقول کوردی، دیدی: حجکه بار، بن سکا عبد الفتاح مرحومنڭ بدلنی ویره‌یم. بونڭ اوزرینه بن مکه‌گه کیتمگه قرار ویردم. بر کون عبد الملیك بای مرحوم عبد الله باباغه دیمش: عبد الرشید افندی قطعی صورتده کیده‌سی بولسه اویلاندوب بارورگه کرك، بولماسه اول کیلماز دیمش. عبد الله بابای بزه بر کون تأهل تکلیف ایلدی، قبول ایتدم. میر حیدرلر قز قرندشلرنی سزه تکلیف ایده‌لر قبول قیلوکز دیدی، بنده قبول ایتدم. عقد ازدواج اثناسنده پریغواره‌ده جمع ایتمشلردی امامغه دخی اجبار ایتدیلر، آنی دخی قبول ایتدك. بعد النکاح اون بش کون اقامت ایدوب قردشم اسماعیل ایله برلکده حجاز و مغفرت طرازه عزیمت ایلدك، اثناء سفرده طبولغه تمانکه اوغرایب، معیتمه کندی اقربالارمزدن طلبه‌لر آلدم. اوفایه اوغرایب امتحان توتدم. سلیم گرای مفتی وفات ایتمش ینکا مفتی یوق محمدی قاضی موقت مفتی خدمتنی ادا ایدرمش. جلال قاضی‌غه اون بش تنکه رشوت بیردم، غایت آچغلاندی، ایدیکینلر ملاسی اون بش تنکه بیرکاچ بزکه آچدان اولارگه کرك دیدی. شاکر قاضی‌غه اوچ تنکه بیرکان ایدوم آلمادی، سببنی‌ده بیلمادوم.

شول طریقه بز اوفادن قازان آرقلی آدیسه‌دن استانبولغه باردق، بو کره استانبولده کوب آدملر واکابر رجال دولت ایله ملاقات ایدوب اصول تعلیم و تربیه خصوصنده شول زمانه‌نڭ معارف ناظری منیف پاشا ایله کوب مذاکره ایتدك. منیف پاشا اصول تعلیم‌نڭ لزومی اصلاحی بابنده بر چوق شیلر سویلادکدن صوڭره دیدیکه: بزم اسلاملره معارفی ادخال ایتمك ایچون (جبه صاریق) چالمه چاپان لازمدر. اسلاملر آراسینه بشقه تورلی طریقدن معارف ادخالی ممکن اولمایه‌جقدر. او زمانده استانبولده حریت مطبوعات فوق العاده ایدی منیف پاشا «عمران» غزته‌سنده بو بابده بر چوق شی‌لر یازدی، روسیه مسلمانلری استقبالی عنوانلی مقاله‌لر نشر ایتدی. بزه بیوك التفاتلرده بولندیلر. بنم مدینهٔ منوره‌یه طلبه کوترمکده اولدیغمی خوش کورمدی،

Из фондов Российской Национальной библиотеки

کاشکه بو چوجقلری بوراده براقه ایدکز دیدی.

بنده صوکره‌دن تأسف ایتدم اماچه فائده مکهٔ مکرمه‌یه کلدم، عثمان نوری پاشانی‌ده عزل ایتمشلر. شویله احمدی مرحوم اوغلی ابراهیم افندینی خلید مؤذن اوغلی یعقوب افندیلری مدینهٔ منوره‌که کوترمکه مجبور اولدم.

مدینهٔ منوره‌ده خواجه افندی دخی بنم بو خط حرکتمی مؤاخذه ایتدی، خلاصه بزم بوراده دخی قصورمزی بیان بیوردیلر. فیما بعد چوجقلری استانبولده مکاتب رسمیه‌ده تربیه لزومنی تصریح ایتدیلر. مدینهٔ منوره‌ده دورت بش سنه اقامت ایدوب سن نه اولدڭ که، قرداشلرکده برشی اولسون‌لر. نیسه مادام خلوص قلب ایله کلمشلر چالشه‌لی، بقالم البته قسمت‌لری اولور.

بزده بوکره خواجه افندیدن تکرار بعض شیلر اوکرندك، کندی قصورمزی اصلاحدن ماعدا ملتمز ایچون بر چوق شیلر لزومنی دخی بزه تکرار سویله‌دی، استانبولده بعض آدملر ایله تکرار مجالسه لزومنی توصیه ایتدی. خلاصه بزم بو سفرمز دخی بزه چوق بیوك درسلر ویردی عودتمزده استانبول ایله تکرار کسب معارفه ایتدك. استانبول‌نڭ ایڭ مشهور ادباسیله تکرار ملاقات ایدوب دنیا احوالندن بعض شیلر تلقی ایتدك، شول طریقه تمام آلطی آی تکرار سیاحت قیلوب ۱۸۸۵ نچی یلی نویابر باشنده تاریغه عودت ایتدم.

اشته بورایه قدر بنم حیاتم هپ تصادفی قبیلندن اولوب، کندیمه مخصوص بر مسلك معینم همان یوق کبی ایدی، شونڭ ایچون ترجمهٔ حالمڭ بو قسمنی قسم ثانی‌دن آیردم.

بوراده تبرکا علم قرائتدن آلمش اولدیغم اجازت نامه‌یی دخی طبع و نشر ایتمکی مناسب کوردم.

Из фондов Российской национальной библиотеки

هـذه
اجازت نامه من علم القرآن
من السبعة والعشرة
و التقريب

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذى انزل على عبده كتاباً لا يغادر صغيرة ولا كبيرة الا احصيها ٭ ولا حبة فى ظلمات الارض ولا رطباً ولا يابساً الا جمعها و حواها ٭ لا يأتيه الباطل من بين يديه ولا من خلفه تنزيل من حكيم حميد ٭ انزل على سبعة احرف تسهيلا و تيسيراً على قارئه اى وقت يريد ٭

(اشهد ان لا اله الا الله) وحده لا شريك له الذى اعجز بأقصر سورة منه مصافع البلغاء ٭ و ابهت لسحر حلاله عقول الفصحاء ٭ (و اشهد ان سيدنا) محمداً مبعوث بأوامره و نواهيه ٭ معرب عن بيان بلاغته و معانيه ٭ صلى الله عليه و سلم عليه و على اله و اصحابه الذين تعلموا القران عنه شفاها ولم يزل ينقل الينا عن جمع لا يتناها ٭ (و رضى الله) تعالى عن العلماء العاملين و جميع ائمة الدين ٭ و مشايخنا ووالدينا و القرابة اجمعين ٭ (وبعد) ان العلوم لا سيما علم القرأت اشرف المأرب و اعلاها ٭ واطيب المكاسب و ازكاها ٭ و اهم الامور بالعناية و اوليها ٭ و من اجل ذلك علم القرآن الكريم ٭ فانه اصل الدين القويم ٭ و الشرع المستقيم ٭ و قد ورد فى فضله و شرف اهله من الايات و الذكر الحكيم ٭ فما ورد من الايات عموماً قوله تعالى (يرفع الله الذين امنوا منكم و الذين اوتوا العلم درجات) وخصوصاً قوله تعالى ان الذين يتلون كتاب الله و اقاموا الصلوة و انفقوا مما رزقناهم

Из фондов Российской национальной библиотеки

سراً و علانية يرجون تجارة لن تبور ليوفيم اجورهم و يزيدهم من فضله انه غفور شكور ☆ ومن الاخبار مارواه الخطيب ☆ عن انس بن مالك رضى الله عنه ان النبى صلى الله عليه و سلم قال آل القرأن اهل الله و قال فيما روى عن انس رضى الله عنه افضل العبادة قرآئة القرأن و قال عليه الصلاة و السلام مثل المؤمن الذى يقرأ القرآن كمثل الاترجة ريحها طيب و طعمها طيب الحديث ☆ وفى البخارى عنه صلى الله عليه وسلم ان هذا القرأن انزل على سبعة احرف فاقرؤا ما تيسر منه ☆ و روى ابن ماجه عن سعد رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى عليه و سلم خياركم من تعلم القرأن و علمه ☆ و فى مسلم عن ابن عباس رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم اقرأنى جبريل القرأن على حرف فلم ازل استزيده فيزيدنى حتى انتهى الى سبعة احرف ☆ و روى الشيخان الماهر القرأن مع السفرة الكرام البررة و قال صلى عليه و سلم من قرأ القرأن و عمل به البس والداه تاجاً يوم القيمة ضوئه احسن من ضوء الشمس فى بيوت الدنيا لو كانت فيكم فما ظنكم بالذى عمل بهذا ☆ رواه احمد وابوداود عن معاذ الجهنى رضى الله عنه ☆ وخرج ابو نصر عبدالكريم الشيرازى فى فوائده و ابن البخارى عن على رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى وسلم ادبوا اولادكم على ثلاثة خصال حب نبيكم وحب اهل بيته وقرائة القران فان حملة القران فى ظل الله يوم لاظل الاظله مع انبيائه واصفيائه ☆ وقال عليه السلام يا ابا هريرة تعلم القرأن و علمه الناس ولا تزال كذلك حتى يأتيك الموت فانه ان اتاك الموت و انت كذلك حجت الملائكة الى قبرك كما يحج المؤمنون الى بيت الله الحرام وخرج ابو نعيم عن على رضى الله عنه انه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم يا على تعلم القرأن و علمه الناس فلك بكل حرف عشر حسنات فان مت مت شهيداً يا على تعلم القران وعلمه الناس فان مت حجت الملائكة الى قبرك كما يحج الناس بيت الله العتيق ☆ هذا و قد اختص الله هذه الامة المحمدية ببقاء اتصال الاخذ و الاسناد حفظاً للشريعة المطهرة الى يوم التناد ☆ قال عبد الله المبارك الاسناد من الدين ☆ و عن ابي هريرة

رضى الله عنه مرفوعا من سلك طريقا يلتمس فيه علما سهل الله طريقاً الى الجنة * و الاجماع على ان السبعة متواترة وما زاد الى العشرة كذلك على الصحيح و القرائة على المشايخ سنة مأثورة * و انى ولله الحمد قد اخذتها بالتلقى عن مشايخ عظام و ائمة اعلام فبعد حفظى لكتابه القديم من الزاهد الكامل الحاج حافظ محمد بن حسين الامام و الخطيب بجامع الشيخ محمد الكيلانى العريف بأمام اربه‌جيلر * ثم ابتدأت و قرأت من مفردات الوجوه بالاتقان و التفرس و بالتعلم و التدرس عن الشيخ العالم الفاضل الكامل الشيخ السيد الحاج مصطفى بن محمد الاسلامبولى العريف بموقت الافندى الامام بجامع الهداية و الواعظ الجمعة فى جامع شريف ابى الفتح سلطان محمد الغازى عليهم الرحمة البارى * ثم جمعت القرآت السبعة من طريق الشاطبية والتيسير من الطريقين من العراقين و المغاربة * ثم قرأت العشرة من طريق الدرة ثم قرأت عليه العشرة ايضاً من طريق الطيبة و النشر الكبير و ختمت لكل واحد من الثلاثة ختمة كاملة وقرأت بعضا من الختمات الثلاثة من شيخ استاذى الآتى ذكره عند ذهاب الحج الشريف فأجازلى عند محضر جماعة القراء النحارير فى سنة سبع و خمسين و مأتين و الف كما اجاز شيخه المتقن المدقق و المأخذ الصحيح المحقق الشيخ عمر بن خليل البولوى رئيس مشايخ القراء الشهير بين اقرانه بقره حافظ اكرمه الله تعالى بعدد كل ساكت ولافظ * وهو اخذ عن الاستاذ الكامل رئيس مشايخ القراء الحاج حسن بن الحاج على الودينى وهو عن المشايخ الكاملين * وهم الشيخ احمد الصوفى القسطمونى قرأ عليه السبعة وفتحجى افندى وامام على افندى واخوه خليل افندى و السيد محمود افندى من السبعة والعشرة بما يسره الله تعالى * ثم اخذ هو عن الشيخ الحاج محمد النعيمى الشهير بابن الكتانى العشرة من طريق الدرة و من طريق الطيبة وهو اخذ القرآت عن الشيخ الحاج حسين بن الحاج مراد الارضرومى وهو عن الشيخ القراء و المحدثين استاذ الاساتيذ الشيخ على المنصورى نزيل قسطنطينيه نور الله مرقده * و فى اعلى عليين ارقده * وهو عن ائمة الهدى و اعلام الدين شيخ

Из фондов Российской национальной библиотеки

المشايخ القاهرة محمد البقرى والسلطان المزاحى والنور على الشبراملسى واخذ الشيخ السلطان المزاحى عن الشيخ سيف الدين الفضالى ☼ وعن الشيخ شحازة اليمنى و اخذ محمد البقرى و الشبراملسى عن الشيخ عبدالرحمن اليمنى وهو عن والده الشيخ شحازة ☼ عن ناصر الدين الطبلاوى ☼ عن القاضى ذكريا الانصارى عن العقبى والنويرى وفخر الدين الضرير وهم امام القراء والمحدثين وشيخ الاستاذين شمس الملة والدين محمد بن محمد بن محمدبن على بن يوسف الجزرى الشافعى افاض الله تعالى على مشهده انواع البر و الاحسان ونفعنا ببركات علومه يوم يفتح ابواب الجنان وقرأ ابن الجزرى على شيخه ابى محمد عبد الرحمن بن احمد البغداى وهو عن الامام ابي عبد الله محمد بن احمد بن عبد الخالق المصرى عن الشيخ ابي الحسن على بن شجاع بن سالم العباس صهرى الشاطبى وهو عن ولى الله بلادفاع ابي القاسم القاسم بن فيره بن خلف بن احمد الشاطبى الرعينى ☼ وهو عن ابي الحسن على بن هزيل ☼ عن ابي داود سليمان بن ابي القاسم الاسدى ☼ عن امام القراء ابي عمر الدانى ☼ عن ابي الفتح فارس بن احمد الضرير عن عبد الباقى بن الحسن عن ابراهيم بن عمر عن ابن بويان عن ابن الاشعث عن ابي بشيط عن قالون المدنى عن نافع المدنى عن ابي جعفر يزيد بن القعقع وعبدالرحمن بن الهرمز الاعرج ومسلم بن جندب وشبة بن نصاح واخذ الاعرج عن ابن عباس رضى الله عنهما وهو عن ابي بن كعب الخزرجى رضى الله عنه وهو عن رسول الله صلى عليه وسلم وهو عن امين وحى الله تعالى جبريل عليه السلام وهو نلقاه عند رب العزة جل جلاله وعظمت آلاؤه وبقية الاسانيد القراء العشرة مبسوطة فى النشر الكبير فليراجع ☼ واخذت ايضاً مسلك صاحب الايتلاف ليوسف افندى زاده شارح البخارى ☼ عليه رحمة البارى ☼ من طريق الشاطبية والدرة و التقريب والماهر الذى هى طريق المناسبة عن العالم العامل والاستاذ الكامل شارح زبدة العرفان المسمى بعمدة الخلان رئيس مشايخ القراء محمد امين العريف بعبد الله افندى زاده الامام بجامع شريف ابي ايوب الانصارى ☼ والواعظ الجمعة بجامع سلطان احمد خان عليه الرحمة و الغفران و اخذت ايضاً مسلك عطاء الله النجيب

عن الاستاذ الكامل الحاج عمر الطيبوى خواجة مكتب ابى الفتح سلطان
محمد خان عليهم الرحمة و الغفران ☼ و سندهما مبسوطة فى النشر الكبير للامام
الجزرى عليه سجال سبع المثانى ☼ و تركتهما خوفاً للاطناب فليراجع ☼ ثم ان
الله تبارك و تعالى وفقنى الى نشر القرآت و اقرائها بين الطلبة اولى الافهام
على شروط اخذى عن المشايخ الكرام و اساتذتى الفخام من وقت الاجازة
الى هذا الزمان بالجد والسعى و الايقان حتى جاؤا الى واجتمعوا لدى ☼ وقرؤا
على منهم العالم الكامل الفهيم الزكى والمجد الماهر بين اخوانه كالبدر الزاهر
(مولى الحاج حافظ عبد الرشيد بن عمر الآخون الطارى) زاد الله فيضه ونشره
و تقومه و نال ماتمنا وفقه الله تعالى الى الحالات السنية و الافعال المرضية
ويسر آماله الدنيوية والاخروية ☼ فانه لما علم ان علم القرأن و الوجوهات علم
شريف و فن لطيف لا يظفر به الا من هو ماهر و لا يصل اليه الا من هو فى
افق البلاغه زاهر فبادر فى تحصيله ليدخر من كنوزه بأجود الزخائر ☼ وينال
من معادن رموزه باخلص الجواهر ☼ حتى الى جاء بعده حج بيت الله الحرام
فى سنة ثمان و تسعين و مأتين بعد الالف المدينة المنوره لقصد زيارة النبى
عليه الصلاة و السلام ☼ وعلى آله و اصحابه الكرام واراد بحفظ القرأن واخذ
الوجوهات ☼ و القرآت المتواترة فابتدأ منى كل يوم بمقرأ مع المفردات من
الوجوهات ☼ ثم جمع السبعة و العشرة و ختم ختمة كاملة عند محضر الجماعة
فى الحرم الشريف النبوى ☼ على مضمن الشاطبية و التيسير لاب عمر و الدانى
و الدرة و التحبير للامام الجزرى ☼ وقرأ ايضاً العشرة من اول الفاتحة من
طريق الطيبة و النشر الكبير و بعضاً من الماهر الذى هو طريق المناسبة
و اخذ ايضاً مسلك يوسف افندى صاحب الايتلاف ☼ و اخذ ايضاً مسلك
عطاء الله النجيب من كتاب مرشد الطلبة لكل منها من الطريقين و طلب
منى الاجازة بما اجازنى به مشايخى الكرام والاساتذتى الفخام من الاقراء
و الافادة للطالبين و ان يجيز بذلك لمن يراه من المستعدين والاخذين
فاجزته طلباً لمرضات الله تعالى و اوصيته فيما قرأ على و تلقاه منى ان لا
يتخطاه ولا يخلطه بسواه اجازة صحيحة مقرونة بالنية و التلفظ مشمولة بالتحرز

Из фондов Российской национальной библиотеки

و التحفظ جعله الله تعالى من المهرة الكرام ومن المنتفعين بعلومهم الى يوم القيام آمين ٭ ثم انه لازم علينا ان نذكر بعض الفوائد و الوصايا ترغيبا بمتابعة افضل البرايا منها ما اخرجه السنى عن ابى الدرداء رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من قال حين يصبح وحين يمسى حسبى الله لا اله الا هو عليه توكلت وهو رب العرش العظيم سبع مرات كفاه الله ما اهمه من امر الدنيا والاخرة ومنها ما اخرجه النسائى فى عمل اليوم والليلة بسنده الى عائشة رضى الله عنها وعن ابيها انها قالت ما جلس رسول الله صلى الله عليه وسلم مجلساً ولا تلا قرآناً ولا صلى الا ختم ذلك بكلمات قلت يا رسول الله اراك ما تجلس مجلساً ولا تتلو قرآناً ولا تصلى صلاة الا ختمت بهؤلاء الكلمات قال نعم من قال خيراً كن طائعاً له على ذلك الخير ومن قال شراً كانت كفارة ٭ سبحانك اللهم وبحمدك واستغفرك واتوب اليك ومنها ما اخرجه الحافظ ابو محمد الحسن عن ابى هريرة رضى الله عنه قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من اتى منزله فقرأ الحمد لله وقل هو الله احد نفى الله عنه الفقر وكثر خير بيته حتى يفيض على جيرانه صدق رسول الله عليه صلوات الله ومن الوصايا ان لا يطلب العلم الا الله وان لا يتخذ سبيلا للامور المنهى عنها شرعاً كظهور حسن الصيت و السمعة و ان لا يكون للقارى فى قرائته التفات الى غير الله تعالى فان من عمل لغير الله او قصد غير الله خسر ما عمل وكان عمله حجة عليه وان لا يعتمد فى الرزق الا على الله تعالى ٭ وذكر شيوخى ان فى العلم الغنى عما سوى الله وفى القرأن المغنى عن كل شئ حتى عن النفس ٭ وذكروا لى ايضاً ان القارى لا يكون قارئاً حقيقة حتى يغيب عند قرائته عن الكون كله فان لم يمكنه ذلك فليقرأ قرائته خائف من طرد ربه عز وجل فحينئذ لا يرى احد من الناس فى قرائته لقوة سلطان الخوف على قلبه ومن لم يكن فى قرائته كذلك فهى غير نافعة عند الله تعالى اغنى الشركاء ٭ فاسئله ان لا ينسانى و ابوى و اقربائى و جميع شيوخى من دعوات الصالحات ٭ وهو من عادات السادات و اوصيه ما اوصانى به مشايخى الكرام ٭ من الوصايا المذكورة بين العلماء الاعلام فانها جامعة

لانواع البر و التعبد الى الملك العلام ☼ و من تخلق بها وصل الى كمال المعروفة
و كانت حجة له يوم يناد المنادى بالتفرقة جعلنا الله و اياكم فى زمرة احبائه
و من السابقين الى جناته آمين ثم آمين ثم آمين ☼ و صلى الله و سلم
على سيدنا محمد و على جميع الانبياء والمرسلين وآلهم و صحابتهم اجمعين
و الحمد لله رب العالمين.

وقد كان الفراغ من هذه الاجازة فى يوم ثلث وعشرين من شهر ربيع اول
فى سنة ثلاثماته بعد الالف من هجرة من له كان العرف الشرف
صلى الله و سلم على خير الخلف و السلف وعلى
آلهو اصحابه وعلى من تبعهم الى يوم الدين
و الحمد لله رب العالمين
سنه ١٣٠٠

قاله بلسان الذلة
المذنب الفقير القلة الملتجى الى غبار
المدينة المنورة احمد بن محمد الخالدى الاسلامبولى
العريف بأمام جامع شريف اريه‌جيلر الحنفى مذهباً و المدنى
موطناً و النقشبندى طريقة و القادرى مشرباً حامداً مصليا سائلاً
من الله حسن الختام بجاه سيدنا و مولينا محمد عليه
و آله افضل الصلاة و ازكى ☼ السلام غفر الله
ذنوبهما و ستر عيوبهما آمين ثم آمين
سنه ١٣٠٠

السيد احمد.

Из фондов Российской национальной библиотеки

ترجمهٔ حالمڭ قسم اولنی بوراده اكمال ایتدم. زیرا بورایه قدر اولان احوال هب تصادف ایدی. اصل مطلوب و مفید اولان قسمی بوندن صوڭره اولانلری‌در. زیرا بوندن صوڭره هر نه اولدیسه، سعی و اجتهاد ایله ممكن قدر تدبیر اولنه‌رق تشبث ایله اولمشدر. تدبیرده اولان خطالرمی دخی اشاره ایتمشم: ابتدائی فكرلرمڭ نه كبی موانعه اوغرادیغی یدی سنه تدریس اثناسنده طلبه و شاكردانه اولان تجربه و تربیه‌لر. ایكی سنه قاضی‌لق مدتنده دوشندیكم شیلر. سكز آی مفتی وكالتی خدمتنده بولندیغم زمان تدبیرلرده اولان خطالرم. روسیه مسلمانلری حقنده تأمین استقبال ایچون خیال ایتدیكم مسلكلر. ممالك اجنبیه ایله ایتدیكم محاوره‌لر. مسلمانلرڭ اوز آرالرنده اولان نفاق و شقاق و سؤ اخلاقڭ ازاله‌سی لزومی. روسیه و عثمانلی حكومتلری ایله اولان مصادمه. حسن حسنی طویرانی ایله مكاتبه. شیخ جمال الدین الافغانی ایله مناسبت. عبدالله ندیم، ابراهیم ادهم ایله مصاحبه. عبد الله كویلیام ایله مكاتبه. نیویورقده منتشر «كوكب آمریقا» ایله مراسله. پاریسده منتشر «ابو نظاره» ایله مكاتبه. «طرابلس شام» غزته‌سی صاحبی كامل بك ایله مناسبت. درسعادته هجرت ۱۸۹۴ سنه‌سنده. استانبولده زراعت و قمزچی‌لق. طوقز سنه بر بیكارلق. بخارای شریف سیاحتی، اوروپاده بر قاچ ایام. معارف ناظرلری باغه‌لیپوف ڤانوفسكی‌لر ایله مكالمه و لایحه‌لر تقدیمی. مسلمانلرڭ حجدن منع اولنمه‌لرینه قارشی پرنس اولدنبورغسكی حضورنده قبول و عریضه اعطاسی و بونڭ پاسپورت ویرلمك ایچون بولغان تأثیری. درسعادتده روسیه قونصلی طرفندن ایدلمش سؤ معامله و توركیه‌نڭ دنائتی. آدیسه حبس خانه‌سنده كیچردیكم وقتلر. فك رقاب ایله مناسبت. حریت افكار حركتنده اشتراك. بونلرڭ كافه‌سندن قسم ثانیده تفصیلا بحث اولنه‌جقدر.

Инв. № 27.832

تم قسم اول

22914
917
Из фондов Российской национальной библиотеки

«الفت» و «تلمیذ» کتبخانه‌سنده موجود کتاب‌لر:

863/2661/5

«بیك بر حدیث» شریف ترجمه‌سی . . . . (۲) روبله

«ترجمهٔ حال» . . . . (۳) «

برنجی سنه «الفتی» توبله‌نوب صاتلمقده . . . . (۲) «

«روسیا مسلمانلاری اتفاقی» نڭ نظامنامه‌سی . . . (۱۰) تین

«روسیا مسلمانلاری اتفاقی» نڭ پروغرامی عادی کاغدده (۷) «

« « « « یخشی کاغدده . (۲۰) «

«چوپان یولدزی» . . . . (۲۰) «

«هر کیمگه کرک» . . . . (۱۵) «

«صبح صادق» . . . . (۱۰) «

«علم حال طبی» . . . . (۱۰) «

«وجدان محاکمه‌سی» . . . . (۲۰) «

«بیك اوچ یوز سنه‌لك نظره» . . . . . . (۱۰) «

یقین وقتده هر کمگه کرك تکمله‌سی دخی باصلوب چقاجقدر.

«الفت» و «تلمیذ» مطبعه‌سی هر دورلو مطبعه ایشلری دخی قبول ایته‌در و قبول ایتکان ایشلرین وقتنده اولگورته‌در.

Из фондов Российской национальной библиотеки

Татар.
3 - 8827
1-1454029